ЮСУФ СУРАСЫНЫҢ ТЕФСИРИ

Рахман ве Рахым болан Аллахың ады билен.

Хамд әлемлериң Раббы болан Аллаха махсусдыр. Аллахың(жж) салат ве саламы Онуң иң соңкы, рахмет Пыгамбери болан ве бизе өз сүннети билен ёл гөркезен Мухаммед(сав)е болсун. Аллахың(жж) саламаты ве рахмети Аллаха(жж) ыхлас билен гул болмана чалышян ве Мухаммед(сав) Пыгамбериң ёлы билен йөрейән муъминлериң үстүне болсун.

Ылмың илкинҗи шерти пәк ниетдир, соңра ыхласдыр. Аллахдан дилегим – шу голязмамда, маңа шол ики хәсиети ве илкинҗи сахыпадан башлап, иң соңкы сахыпа ченли маңа гүйч-кувват бермегидир, зехиними ачык кылмагы ве шейтан (лаънетуллахи алейхиң) бүтин дүртме ве вас-васаларындан аман сакламагыдыр. Аллахдан ене бир дилегим – шу язанларымың әхли мусулманлар үчин пейдалы болмагы ве садакайы-җарие болуп, маңа ве машгалама хемише согап гетирип дурмагыдыр. Әмин.

Юсуф сурасы башындан соңуна ченли Юсуф(ас) Пыгамбериң кыссасыны аңладяр. Өз дили ве гурлушы бабатда бу сура Кур'андакы хич бир сура меңземейәр. Диңе бир мовзук (бир кыссаны өз ичинде җемлейән) башга сура Кур'анда ёк ве бу сурада Юсуф(ас) кыссасы долы ве хемме тараплайын дүшүндириленсоң, Кур'аның башга бир еринде бу кысса гайталанмаяр. Шонуң үчин бу сура шол ат берлипдир. Бирнәче тефсир эсерлеринде бу Кур'ан сурасына 'Иң гөзел кысса' дийилйәр. Хакыкатдан хем, бу кыссаның эдеби дили, маны ве мазмун чуңңурлыгы, ыбрат көплүги, яшайшы көп тарапдан алышы, адамзат тебигатыны иң говы шекилде ачыклыга говушдырмагы бабатда, тайсыздыр. Бу сурада көп сырлар бардыр, хер оканыңда тәзе затлара гөз етирйәрсиң. Бу бабатда, биз тефсириң довамында ене дуруп гечерис. Шу сураның гиңишлейин тефсирине башламаздан, сура барада бир-ики мовзугы дүшүндирмеги герекли гөрйәрис:

Биринҗиси: индерилиш себәби ве вагты. Бу сура Меккеде индерилен сурадыр. Кур'анда 12-нҗи сура болуп гелйәр, 111 аятдан ыбарат, диңе 1,2,3-нҗи аятлары Мединеде индерилен, галаны Меккеде гелен.

Меккедәки суралара дүшүнмек үчин, Меккедәки ягдайы гөз өңүнде тутмак герек. Меккеде мусулманлар азлыкда ве гүйчсиз, оларың өз дөвлетлери ёк, үстесине-де, Дин душманларындан әгирт улы сүтем ве эзъетлер гөрйәрлер. Гележеги шол вагт хич ким гөренок ве биленокды, ене-де 10-15 йыл соңра Ислам дининиң бейгелҗегини, бүтин Арабыстана, соңра хем әхли дүнйә яйраҗакдыгыны, ынсаныет тарыхыны ве медениетини дүйпгөтер үйтгетҗекдигини биленокды. Шонуң үчин мусулманларың көпүсиниң гөвни чөкгүнди. Бу сурада болса, Юсуф (ас) Пыгамбериң бирнәче йыл сабыр эдип, Аллаха вепасыны үйтгетмәндиги үчин Аллахың (жж) оңа еңиш ве үстүнлик берендиги айдыляр. Шонуң үсти билен Меккеде көсенйән ве соңра хем Кыямата ченли гелип-гечҗек мусулман җемагатлардан көсенйән ве эзъет гөрйәнлере несихат берилйәр: 'Сабыр эдиң. Аллахың дининден айрылмаң, таква

болуң. Шонда Аллах сизе хөкман ярдам берер.' диййән ялы. Бу сурада адамзадың башына гелип билҗек иң гүйчли сынаглар беян эдилйәр ве олара гаршы Юсуф(ас)ың сабры ве гөреши гетирилйәр. Шу сурада шол сынаглар йөне ере гетирилмейәр. Кыямата ченли адамың башында шол бела-кынчылыклар бардыр. Шу сурадан ыбрат алып, Юсуф(ас) ялы умытда, дилегде, ягшы ниетде болмак герек. Шол сынаглар Юсуф(ас)ы Аллах Тагала голайлашдырды ве онуң дережесини бейгелтди. Диймек, му'минлер шол сынаг-питнелери абрай билен, сабыр ве таквалык билен гечип билселер, онда хөкман Аллахың изни билен үстүнлик газанҗаклардыр. Шонуң үчин бу сурадакы ыбрат ве дерслере көп үнс бермек герек.

Диңе бу сураның дәл, хемме Кур'ан аятларының шейле бир хәсиети бар: аятлар өз маны ве пайхасыны хеммелере долы ачмаяр. Кур'ан өз сырларыны адамың дине баглылыгы ве ыхласы мөчберине гөрә ачяр. Бу сураны, онуң чуңңур манысына диңе йүрекден багланып, Расулуллах(ас)ың ёлуны довам этдирйәнлер хас говы дүшүнерлер ве онуң тәсирини якындан дуярлар.

Сураның ене бир индерилиш себәбини алымларың кәбири шейле хем гетирйәрлер: яхудылар шол дөврде ве шу вагт хем, Исламың иң яман душманлары. Себәби, олар мекирлик, төхмет, питне, хер хили хилелер билен Ислама душманчылык эдйәрлер. Эсасы хем олар ынанч ве дүшүнҗе бабатда Исламың үстүнден гүлҗек болярлар. Яхудыларың максады, ынананларың калбына шүбхе салмакдыр. Олар хер хили сораглар билен Мухаммед(сав)е йүзленип, онуң җогап бермезлигине бегенйәрдилер. Ол оларың сорагларына җогап берип билмесе, яхудылар адамлара: "Гөрйәңизми? Ол шоны хем биленок. Ене-де – Аллахдан вахй алярын – диййәр. Бары ялан. Ол Пыгамбер дәл." дийип, калпларында шүбхе ояндырярлар.

Бир хадисда Расулуллах(сав): "Араңызда дин угрунда иң көп эзъет гөрен мен болдум" диййәр Шонуң догрулыгына Мухаммед(сав)иң өмүр беяныны оканыңда гөз етирйәрсиң. Яхуды ве мүшриклериң шол төхметдир-гыбатлары, астында гүлмек-песелтмек ниети ятан сораглары адам үчин улы психики аграм болуп дуряр. Расулуллах(сав), билшиңиз ялы, окама-язманы билмейән адамды. Ол бүтин ылмы Аллахдан алярды. Бир гүн яхудылар оңа гелип, шу сорагы хем сорадылар: "Эгер сен Аллахың Пыгамбери болян болсаң, җогап бер, нәме үчин яхудылар Мүсүре барыпдырлар, нәдип шол ере дүшүпдирлер? Шоңа бизе җогап бер, анык болсун!" Инә, бу сурада шол ве башга-да бирнәче тарыхы сорагларың җогабы берилйәр. Китап окаманы билмейән адам, бир тарыхы дессертациядан бирнәче эссе гиң ве гөврүмли сорага нәхили җогап берип билйәр? Хатда яхуды алымлар хем хайран галыпдырлар...

Кур'ан сураларыны тефсир этмекде бирнәче усул бар: аятлары топар-топар тефсир этмек ве еке-екеден тефсир этмек. Аятларың сурадакы ерлешдирилиши Аллахың хикмети ве ылмы билендир. Шонуң үчин оларда, шол ерлешдирилишде улы маны бардыр. Биз хем Юсуф сурасыны тефсир эденимизде, ортача бир ёл сайладык: хем аятлары еке-еке эле алып дүшүндирмек, хем мовзук-мовзук (тема-

тема) гитмек ве шол бир вагтың өзүнде, бүтин сураның ичиндәки умумы әхеңи ве багланышыгы йитирмезлик усулы. Гетирилен мысал ве дүшүндиришлериң түркмен халкына дүшнүкли дилде болмагына ве өз дурмушындан алынмагына үнс бермәне гайрат этдик. "Кур'ан асырлар гечдигиче, яшлашяр." диййәрлер. Онуң хемише дөвре лайык, шертлере лайык тефсирине мәтәчлик бардыр. Бу диймек, онуң эсасы гетирен хөкүм ве сүтүнлерини үйтгетмек дәлдир(олар үйтгемез), мэгер Кур'ан дили билен шу дөвүрдәки проблемалара (йүзе чыкан хер хили меселелере) җогап берип билмекдир.

Түркмен дилинде Кур'ан тефсириниң болмайшы (терҗиме хем болса) дийсең гынандырыҗы ве халкымызың энтәк хем Ислам медениетинден дийсең узакдыгыны гөркезйәр. Гой, иншааллах, шу сура тефсиримиз шоңа башлангыч болуп, окамыш-алым диндарларымызың эллерине галам алмагына хөвәс дөретсин.

БИРИНҖИ БӨЛҮМ ДОГАНЛАРЫНЫҢ ХЫЯНАТ ЭТМЕГИ ВЕ ГУЛЧУЛЫК ДӨВРИ (Юсуф сурасының 1-21. аятлары)

Рахман ве Рахым болан Аллахың ады билен.

Хемме ярaданларына мәхрибан болан, айратын хем му'минлере мерхеметли болан, бизи ярадан, яшадян, рызк берйән, ёл гөркезйән, хыдает берйән, ылым ве хикмети өвредйән Кадирың ады билен. Ол бизе Кур'аны индерип, шонуң билен нәхили яшамалыдыгыны өвретди. Кәбир алымлар 'бисмилләни' бир аят хасап эдипдирлер, кәбирлери дәл. Хер нәхили боланда хем, Кур'андакы 114 сураның 113-ниң башында 'Бисмилләх' хөкман бар. Рахман ве Рахым атларының шейдип өңе чыкарылмагы, Аллахың мерхемет васпларының әхли бейлеки васпларындан бейик (гүйчли) боланындандыр. Бир хадисда айдыляр: "Аллах Тагаланың рахмети 100 бөлеге бөлүнен, шоларың бирини ол ер йүзүне индерен. Шолар билен бүтин адамлар, хайванлар бир-бирлерине, өз бала-чагаларына мерхемет гөркезерлер (бүтин дүнйәдәки ве хемме дөвүрдәкилер). Галан 99 бөлегини Аллах Тагала Кыямат гүнүнде му'мин-мусулманлара мерхемет-гечиримлилик, шепагат этмек үчин ахырете гоян."

Шу китап, шу сура-аятлар хем Аллахың бизе мерхеметидир, Расул(сав)ы ибермеги хем рахметидир. Шолар билен Ол бизе догры ёлы гөркезди, гөркезмән хем билерди, биз рухлар әлеминде Оңа вада бермедикми? Йөне Ол ене-де рехим эдип, адама ятлатма хөкмүнде, дүшнүкли шекилде Кур'аны индерди. Расулуллах(сав) болса, онуң нәхили яшалмалыдыгыны гөркезди.

1. Элиф Лам Ра. Булар ап-ачык Китабың аятларыдыр.

Биринҗи бөлүмде мен сураның 1-нҗи аятдан 21-нҗи аята ченли болан бөлегини алдым. Бу бөлүмде Юсуф(ас)ың чагалык дөврүнден Пыгамберлик гелен дөврүне ченли болан дөври, гулчулыкдан халас болан дөврүне ченли болан яшайшының ичинде болуп гечен вакалар гетирилйәр. Бу бөлүмде Юсуф(ас)ың башына гулчулык

ве иң якын адамларың оңа дөнүклик ве гөриплик эдип, яманлык этмеги билен багланышыклы Аллахың сынагы гелйәр. Юсуф(ас) шол сынагдан мертлик билен гечмәни башаряр, шол саяда онуң шахсыети, ахлагы, таквасы ве Аллаха болан вепалылыгы кәмиллешйәр. Аллах нездинде абрай ве дережеси артяр. Ол барада аятларың тефсиринде гиңишлейин беян эдерис (иншааллах).

Биринҗи аятда илки билен Кур'ан харплары гетирилйәр: Элиф, Лам, Ра. Бу харплар барада тефсир алымларының бирнәче гөрүши бар, ичлеринде шу гарайыш хас калбыма җай болуп дур. Ягны шу харплары сураның башында гетирмек билен Аллах Тагала шуны айдяр: "Кур'ан аятлары мугҗызадыр, гудратдыр. Олар, ине шулар ялы йөнекей арап харпларындан ыбарат болуп, адама ыбрат ве дерслер берйәрлер. Шу йөнекей арап харплары адамзада ики дүнйә абаданчылыгы үчин нәхили яшамалыдыгыны гөркезйән аятларың сөзлерини дүзйәрлер." Башга бир гөвне җай дүшүндириши хем, бу харпларың Аллахың (җж) өз Расулы(сав) билен арасындакы йөрите дил (шифр) болмагыдыр. Ягны манысы диңе шол Икисине дүшнүкли болан дил.

Соңра аятда: "Булар ач-ачан Кур'аның аятларыдыр." дийилйәр. Ягны шу Китапда, шу сурада айдылан-язылан затлар аятдыр, Аллахдан гелен делилдир. Шу аятлардан Кур'ан дүзүлен, Кур'ан болса, ачык-рөвшен китапдыр. Мубин-ачык китап, ол хыдаети тапмак үчин ыхлас эдйән хер бир мусулмана ачыкдыр. Шу Китабы өвренип, шу Китабы яшап Аллаха голайлашмак ислейән адам үчин манысы ачык ве дүшнүклидир. Бу ерде, халк арасында яйран пикире гөрә, 'Биз бу Китаба дүшүнмерис' дийлен пикир чүйредилйәр. Окасаңыз, йүрек билен гатнашсаңыз, дүшүнерсиңиз. Он дөрт ярым асыр өң яшан, окама-язманы билмейән чарва араплар дүшүнипдир ахырын (Элбетде, Кур'анда мутешеббих аятлар хем бардыр. Манысы гизлин. Йөне олар аздыр ве Кур'аның умумы әхеңиндәки манысында олара хем дүшүнмек мүмкин). Бу сурада хем дүшүнмез ялы зат ёк. Хемме хадысалар дүшнүкли, шол хадысалар үсти билен Аллах-Тагаланың дүшүндирип-өвретмек ислейән заты хем дүшнүкли.

Аслында, ёкарда хем айдып гечишимиз ялы, адамың Кур'ана дүшүнмеги илки билен иман, ниет ве ыхласына, соңра ылым, зехин ве гайратына баглыдыр. Иң эсасы зат болса, таквалык, билениң билен амал этмәне ыхлас этмек, дин Ислама бүтин йүрегиң билен гатнашмак.

2. Дүшүнерсиңиз (дүшүниң) дийип, биз оны арапча бир Кур'ан эдип ибердик.

Кур'ан бүтин адамзада гелен китапдыр. "Онда нәме үчин ол арапча гелди?" дийилйән сораг бәрде дөремеги мүмкин. Йөне говы эдип пикирленип гөрсеңиз, манысыз бир сораг.

Себәби: 1. Бүтин адамзада гелен хем болса, Мухаммед(сав) арапды ве онуң даш-төверегиндәки илкинҗи адамлар хем арапды. Эгер Кур'ан башга миллете гелен болсады, ене-де башлангычда шол миллетиң дилинде гелмели боларды. Соңра болса, шол миллет оны башга миллетлере етирмели боларды. Йөне шейле болмагы,

араплары башга миллетлерден үстүн кылмаяр. Исламда үстүнлик диңе таква билендир. Расулуллах(сав) айдяр: "Арабың башга миллетден (аҗемден) үстүнлиги ёкдур. 2.Ене бир зады бүтин дүнйә эдебиятчылары ыкрар эдйәр: арап дили иң арасса ве иң бай дил болуп дуряр. Кә махал бир сөз бирнәче маныны өз ичине аляр. Башга диллерде шейле васп ёк. Үстесине-де, ол шейле сададыр, шол вагтың өзүндәки меселәни анык ве кемсиз манысы билен дүшүндирип билйәр. Мысал үчин: Дин, Ыбадат, Ылах, Раб сөзлерини алып гөрүң, манылары нәче гиңдир. Сейийд Эбул-А'лә эл-Мевдудиниң (рахымахуллах) "Дөрт Тәрим" китабына середип билерсиңиз.

Бу гысгача аятда Кур'аның адамларың (пикирленип) дүшүнмеги үчин гелендиги хем беян эдилйәр. Үнс бериң: "Дүшүнмеги үчин", манысына дүшүнмән, окап гечмек үчин дәл, аят-төвирлерде, оваз-хеңде ярышмак үчин дәл. Пикирленмек, дүшүнмек, ыбрат алмак ве дүшүнениңи амала ашырмак үчин. Гынансак хем, халкымызда Кур'ан иң аз окалян китап болды. Окаманы өврененлер онуң манысына дүшүнмейәрлер. Дүшүнйәнлер (арап дили ве дин ылмына) өрән аз, йөне оларың көпүси хем оны яшамак үчин дәл-де, башга максатлар билен өвренипдирлер. Шонуң үчин дини яшамак ве яйратмак ялы гайгы-аладалары ёк. Түркменче Кур'ан терҗимеси чәкли мукдарда чыкарылан, үстесине хем арапчаның долы манысыны бермез. Бу ерде гиңишлейин тефсире мәтәчлик бар.

3. (Эй Мухаммед), Биз саңа бу Кур'аны вахй этмек билен, гечен миллетлериң хабарыны саңа иң гөзел шекилде дүшүндирйәрис. Хакыкат шудур, сен шундан өң (бу хабары), элбетде билмейәнлердендиң.

Илки билен шуны айдып гечелиң, Кур'ан бир тарых китабы дәл, ол тарыхдакы миллетлериң Аллахың җезасына ве рахметине нәме үчин ве нәхили учрандыкларыны ве башга-да бирнәче Аллахың сүннетлерини (үйтгемез яшайыш кануныларыны) ачыклаяр. "Кур'ан миллетлериң тарыхыны җемлейәр." дийсең бәрсинден гайдар. Ол анализ эдип, адамлар үчин иң мөхүм социологик, психики, ыкдысады ве сыясы нетиҗелер чыкаряр. Өзи хем шоны иң гөзел шекилде беян эдйәр: гысга, дүшнүкли, манылы, гиңишлейин. Шонуң үчин аятда хем: "Иң гөзел шекилде дүшүндирйәрис." диййәр. Башга, дүнйәде шулар ялы китап ёк. Хич бир адам я-да адамлар топары шоңа меңзеш бир китап хем язып билмәндирлер. Элбетде, окама-язманы билмейән Расулуллах(сав) бу затлары (тарыхы вакалары) шейле гиңишлейин ве ичгин билмейәрди. Ол Меккеде хем шол затлары өвренип билмезди. Оңа ол ерде бу затлары өвретҗек адам ёкды. Дашары юрда болса, сөвда үчин бары-ёгы ики сапар, бир гезек Сирия, бир гезек Емене гысга вагтлык гидипди. Шол ерде хем ол шу затлары өвренип билҗек дәлди. Онда бу сура хем ене бир гезек Пыгамбериң(сав) хак Пыгамбердигини субут эдйәр. Диңе акылсызлар ве дин душманлары Кур'аның Мухаммед(сав) тарапындан ойланып тапыландыгыны айдып билер.

Ине шу үч аят Мединеде индерилен ве Юсуф(ас) кыссасына (роваятына) бир гиришдир. Гысгача җемләнимизде, бу үч аятда Кур'аның дүшнүкли эдилип, адамлара догры ёл гөркезмек үчин индерилендиги ве шонуң ичинде миллетлериң тарыхларының хем дүшүндирилендиги айдыляр.

4. Бир дөврүр Юсуф өз какасына: 'Какамҗан, мен дүйшүмде он бир йылдыз билен Гүнеши ве Айы гөрдүм. Олар маңа сежде эдйәрдилер.' дийди.

Аслында, Юсуф(ас)ың роваяты асыл шу ерде башланяр. Якуп Пыгамбер (ас) Кен'ан дийлен шәхере голай (Палестина голай) он ики саны оглы билен яшаярды. Олар малдарчылык, экин, сөвда, ав билен гүн гөрйәрдилер. Якуп Пыгамбериң (ас) бирнәче хатыны барды. Иң соңкы аялындан ики саны оглы барды: Юсуф ве Бунямин. Галанлары башга аялларынданды. Нәме үчиндир, ол шол ики оглуны ол бейлекилерден хас көп сөййәрди. Шол икисинден болса, Юсуфы хас көп сөййәрди. Шол дөврлерде Пыгамберлик атадан огла ыз ызарлаярды. Якуб(ас)ың хем хайсы хем бир оглуның Пыгамбер болҗагыны билйән болмагы мүмкин. Оңа Пыгамберлик өңденгөрүҗилиги ве пайхасы Пыгамберлигиң огулларындан Юсуфа бериљҗекдигини аңдырян болмалы. Белки-де башга себәплер бар болмагы мүмкин. Мысал үчин Юсуф ве Буняминиң эҗеси Якуб(ас)ың бейлеки хатынларындан таква болмагы мүмкин я-да Юсуф(ас)ың чагалыкдан башлап, гөзел ахлагының бар болмагы мүмкин. Догрусыны Аллах билйәр.

Якуб(ас) ве огуллары тире-тайпа болуп яшаярдылар. Оларың хеммеси Тевхыд (ягны Ислам) дини билен яшаярдылар. Хемме Пыгамберлер (ас) Ислам дини, ягны Аллахы бирлемек ынанҗы ве диңе Аллаха гуллук этмек шеригаты билен гелердилер. Көп адам ялңыш дүшүнйәр, хер Пыгамбер(ас) өзболушлы бир дин билен гелендир өйдйәрлер. Ёк, бейле дәл, оларың хеммеси Ислам билен гелипдирлер, йөне соңра адамлар башга-башга атлар гойдулар ве догры болан Тәк Аллах ынанҗындан дашлашып, динлерини заяладылар.

Инә, гүнлерде бир гүн, энтәк кичиҗик огланҗык болан Юсуф какасы Якуб(ас)ың янына гелип: "Какамҗан!" дийип йүзленйәр. Шу йүзленмәниң өзүнде огланҗыгың тебигатындакы пәклик, ахлак, эне-атасына сылаг-хормат ве мәхрибанлыгы гөрсе боляр. Огланҗык гиҗе тәсин бир дүйш гөрүпдир. Шол дүйш онуң рухы дүнйәсине дийсең тәсир эден болмалы, шонуң үчин ол тербиели чага хөкмүнде какасының янына гелип, маслахат эдйәр: Гүнеш, Ай ве он бир саны йылдызың оңа (Юсуфа) сежде эдйәндигини айдяр. Якуб (ас) иң сөйгүли оглуның айдянларыны диңлейәр ве агыр оя батяр. Ол Юсуфың айдан дүйшүнде бир гудрат, хикмет, Аллахдан бир аламат гөрйәр. Ол Пыгамбер (ас) пайхасы билен эййәм ол дүйшүң ёргудыны хем билди. Ол әхли затлары отурып пикирленди ве Пыгамберлигиң огулларындан иң лайык болан (мынасып болан) Юсуф(ас)а бериљҗекдигини аңды. Йөне ол кичиҗик Юсуфың энтек билмейән кәбир дурмуш тежрибелерини билйәрди. Кичиҗик Юсуф энтек бу дүнйәде гаралыгың, яманлыгың бардыгыны билмейәрди. Якуб(ас) болса, өмрүнде көпи гөрен ве көп дүневи ве ахырет меселесине дүшүнйән, адам танаманы башарян, адамың психологиясыны такык билйән адамды. Шонуң үчин Якуб(ас) Юсуфың гүррүң берен дүйшүни диңләп, агыр оя батяр. Онуң нәме үчин аладаланандыгыны индики аятың тефсиринде айдарыс. Бу ерде бираз дүйш гөрмек ве онуң ёргуды барада дуруп гечелиң. Илки билен шуны айдып гечелиң, Пыгамберлере (ас) вахйлар кәвагт дүйш үсти билен гелйәрди. Ибрахим(ас)ың

Исмаил оглуны гурбан этмек барада гөрен дүйшүни, Мухаммед(сав) Пыгамбериң гөрен хак дүйшлерини шоңа мысал гетирип билерис. Ене-де Ислам ынанҗында ылхам, Аллахдан гелйән бир толкун дийилйән зат бар. Ол хем вахйың бир гөрнүшидир, йөне Пыгамберлере гелйән вахя меңземейәр. Бир китапда оңа вахйың йүзден бир бөлеги дийилйәр (дүйше). Середиң имам Омар Несефиниң 'Акаид' атлы китабына. Ене бир хакыкат бар: бир адам Ислама нәче баглы болса, Аллаха нәче якын болса, шонча ол хак дүйшлери көп гөрйәр. Психологлар ве лукманлар дүйшүң сырыны энтек чөзүп билмедилер. Дин алымларының кәбирлери болса, рухуң гезмәге гидйәндигини айдярлар. Кәбир лукманлар болса, бейни өйҗүклериндәки информацияның ядавлык себәпли, тәсирленме себәпли ишленип, ербе-ер ерлешдирилйәндигини айдярлар. Йөне дүйш меселесиниң даш-төверегиндәки сыр пердеси энтәк хем айрылмадык болуп дуряр.

Шу айдыланлардан ёла чыкып, дүйш ёргуды меселесине гелелиң. Кәбир хадислара гөрә (сахыхлык дережесини билемок) Мухаммед(сав): "Дүйшлери хайра (говулыга) ёруң." дийййәр. Кәбир Ислам алымлары болса: "Дүйшлери гүррүң бермели дәл." дийййәрлер. Китап дуканларында 'Дүйш ёргутлары' атлы китаплар сатыляр. Бу меселә мусулман адам нәхили гарамалы? Дүйш ёрмак меселеси ве ылмы Аллахың элиндедир. Ол шоны диңе өз ислән гулуна берип билер. Аслында, дүйш адамың бейнисинде, пикир эден затларының, гөрен кадрларының бөлеклеридир. Аллах Тагала адама шолара дүшүнмек укыбыны берип билер. Хер нәхили болса хем, дүйшүң асыл ёргудыны такык Аллахдан башга билйән ёкдур.

5. Балам! – дийди. – Дүйшүңи доганларыңа айтмагын. Олар соңра саңа бир дузак гурарлар. Чүнки шейтан адама бес-белли душмандыр.

Якуб (ас) өз чагаларыны дийсең говы танаярды. Ол Аллахың Пыгамбери болансоң, илки билен чагаларыңа дин Исламы өвредип, тербие бермелидигини билйәрди. Шол себәпли, ол өз огулларына көп үнс берерди ве хеммесиниң гылык-хәсиетини билерди. Юсуфың агаларының Юсуф барада яман пикирдедигини, какаларыны ондан гысганяндыкларыны, гөриплик билен гараяндыкларыны Якуб (ас) билйәрди. Юсуфың гөрен дүйшүнде болса, Гүн, Ай ве йылдызлар, өзи хем он бир саны йылдыз сежде эдйәрди. Бу дүйши эшитселер, онсуз хем гахарлы, гөрип, сыгдырып билмейән агаларының Юсуфа хас хем йигренчлериниң артҗакдыгы икиучсызды. Шонуң үчин Якуб (ас) оглуна: "Дүйшүңи доганларыңа айтма." дийип, шол дөрәп билҗек яман ишлериң өңүни алмага чалышяр. Нәме үчин дурмушда шейле боляр?

Адам бу дүнйә сынаг үчин иберилен. Аллаха гуллук эдип, Онуң разылыгыны газанып, Җеннете гирип билмек үчин ыхлас этмек герек. Бу дүнйәде Аллах адамзады хер хили сынап билер. Йөне иң агыр сынагларың бири – чагалар билен сыналмакдыр. Адамың тебигаты чагаларына дүшгүн (говшак) ярадылан, адамзат өз чагаларыны дийсең говы гөрйәр. Олара сөйги ве мәхрини сиңдирип, олардан голдава гарашяр. Йөне хер бир зат ислегиң ялы болуп дурса, онда бу дурмуша сынаг дийип болармы? Якуб (ас) Пыгамбер хем иң агыр сынага учрады. Ол чагаларына нәче:

"Аллаха ыбадат этмели, шейтандан гачмалы." дийсе хем, чагалары өз небислерини дүзедип билмәндирлер. Шейтан адамы аздырмак үчин хер хили ёллара баш уряр. Шоларың бири хем гөрипликдир. Гөриплигиң бар еринде ынсап, ягшы ниет, ягшы гарайыш ве ягшы гүман, сөйги ве достлук ёкдур. Ол ерде диңе душманчылык, кине ве гысганчлык бардыр. Ёгса, Юсуф оларың ата бир доганы ахырын. Какаларының оңа айратын сөйги гөркезмегинде нәме яманлык бар? Бу ерде Кабилде, Хабилиң өзүнден хас ыхласлы ве пәк боландыгы себәпли, калбында дөрән гөриплик ве кинә меңзеш дуйгы Юсуфың агаларында хем дөрәпдир. Олар гөрипликлери себәпли ярылайҗак болярдылар. Гөриплик ве кине дийилйән зат бүтин ягшы дуйгулары өлдүриши ялы, аклың хем өңүни аляр. Адам шонуң тәсиринде нәме эдип йөренини хем биленок. Шол барада пикир этдигиче, ойландыгыча калбында шол кесел азып баряр. Бир мысал гетирелиң: ики саны гоңшы бар экен. Биринде бир сыгыр бар экен, бейлеки гоңшы болса, гарып ве ач яшаян экен. Сыгыры болан адам шол гарып гоңшусына хер гүн бир мукдар сүйт берйән экен. Эмма ол гарып гоңшусы, шонда-да оңа гөриплик эдйән экен. Бир гүн ол бир адам билен гүрлешип дурка, сыгрына ийим берип дуран гоңшусына середип: "Шу адамың сыгыры өләйсе болмаярмы?" диййәр. Ол адам: "Сен нәме үчин өзүңе сүйт берйән гоңшының сыгрының өлмегини ислейәрсиң? Онуң сыгыры өлсе, сенем сүйтсиз галарсың-да." дийип, гең галыпдыр. Ол гөрип: "Гой мен ач галайын, йөне шонуң сыгыры өлсүн." дийипдир. Ынха гөриплигиң көрлүги, ол нәмелер этдирип, нәмелер дийдирмейәр. Адам өз-өзүне зыян эдер (гөриплик этмек билен). Ол иң яман затдыр. Шонуң үчин Фелак сурасында биз гөрибиң гөриплигинден Аллаха сыгынярыс.

Шейтан адамың ачык душманыдыр. Ол хич вагт адама говы зады үндемез, дашындан говы ялы гөрүнсе-де. Шонуң үчин адам шейтаның вас-васа ве дүртмелерине уймалы дәл, онуң шерринден Аллаха сыгынмалы. Шейтан адама эдйән улы гүнә ишини овадан, безегли ве ялдыравук эдип гөркезйәр. Шонуң үчин кә вагт бир адамдан гарашылмаян херекетлер гөрйәрис ве гең галярыс. Гең галара зат ёк. Шейтана гаршы әгә болмасаң, ол адамы аздырып билер. Онуң дүнйәдәки иши шол. Ине Якуб (ас) оглуна шол хакыкаты дүшүндирйәр.

6. Ине шейдип, Раббың сени сайлаҗакдыр. Саңа (дүйшде гөрүлен) затларың ёргудыны (ягны шол ылмы) өвретҗекдир. Хем-де хас өңки ики атаң (болан) Ибрахим ве Исхака ныгматыны тамамлайышы (бериши) ялы, саңа ве Якуб неслине-де тамамлаҗакдыр. Себәби, Раббың Алимдыр (ягны ягшы билйәндир) ве Хакимдыр.

Бу Якуб(ас)ың Юсуфа берйән маслахатының ызы болмагы хем мүмкин. Юсуф какасындан соран болмалы: "Кака, нәме үчин бейле диййәрсиң? Мениң дүйшүмден нәме нетиҗе чыкардың? Шонда Якуб (ас) я анык Юсуф(ас)ың Пыгамбер болҗагына гөз етирен болмалы, я-да шоны анык билйән болмалы. Шонуң үчин ол кичиҗик Юсуфа шейле җогап берйәр: "Ховлукма, бу дүйшүң ёргудына вагты геленде дүшүнерсиң. Башга бир манысы хем: "Дүйшлери ёрмак ылмыны саңа Аллах өвредер. Шонда хемме зада дүшүнерсиң." Ызындан хем Якуб (ас): "Ибрахим ве Исхака берлен ныгмат саңа-да берилҗекдир" диййәр. Билшиңиз ялы, Ибрахим (ас)

Палестина юрдуна гөчүп гелениңден соң, онуң гара гырнагы Хаҗардан Исмаил атлы оглы боляр. Аллахың буйругы билен ол оны Меккеде гоюп гайдяр. Исмаил (ас) арапларың атасы хасап эдилйәр. Ибрахим(ас)ың Сара атлы аялындан болса, Исхак атлы оглы боляр. Оңа хем вагты геленде, Пыгамберлик берилйәр. Исхак (ас) хем бу дүнйәде ве ахыретде хем какасы Ибрахим (ас) ялы абрай газаняр. Исхак(ас)ың огулларындан Якуб(ас)а Пыгамберлик берилйәр. Бу ерде Аллах Тагала Якуб ве Юсуфа (ас) хем дүнйәде ве ахыретде улы ныгматларың (дережедир-абрайың) бериљекдигини айдяр. Шоны дуйдурмак билен Аллах Тагала Якуб ве Юсуфа (ас) гележекде олара улы сынагларың гарашяндыгыны дуйдуряр. Себәби, улы ишлери битирмели адамлар илки билен шол ишлери битирмәне тайяр болмалыдырлар. Раббың тербиесинден гечмелидирлер. Бу ерде илкинҗи гезек Рабб сөзи уланыляр. Бу сөз билен Аллах Тагала аңладыляр, йөне Онуң Тербиечи, Хөкүмдар, Пайхас ве Алим васплары хас өңе чыкарыляр ('Рабб' сөзүниң манылары шейле). Аталы-оглуң икичәк эден гүррүңлеринде Якуб (ас) оглуна Аллахың Алим ве Хикмет эесидигини айдяр. Ягны: "Оглум, бизе гүйчли сынаглар ве агыр гүнлер гарашян ялы. Себәби, хемме Пыгамберлер көсенип гечипдирлер. Бу Аллахың үйтгемез канунларының биридир. Йөне сен пикир-алада этме, Аллахың Өзи хемме зады билип дурандыр. Ким нәме пикирде, нәме ниетде, нәме ишлер эдйәр, нәхили хиле ве дузаклар гурнаяр... хеммесини билйәр. Онуң ылмындан ве билмегинден яшырын зат болмаз. Шонуң үчин гиң бол, адамларың саңа этҗек яманлыкларыны йүрегиңе голай алма. Аллах билйәр ахырын! Гой, сениң ягшы ниетиңи ве салых ишлериңи адамлар билмесе билмесин. Аллах билйәр ахырын! Гой, сениң чекен эзъетлериңе, гөрен кынчылыкларыңа дүшүнмеселер дүшүнмесинлер. Аллах билйәр ахырын!" "Аллах Хикмет эесидир – Хакимдир." хем дийилйәр. Хикмет сөзүни иң гиң маныда аланымызда, сөзде ве ишде башарныклык-догрулык, хер бир иши ерли-еринде этмекдир. Хикмет түркменчеде акыл-пайхас, өңденгөрүҗилик, дурмушың манысына дүшүнмек, акыл, ылым, даналык ялы бүтин сөзлериң манысыны өз ичинде җемлейәр. Аллах бир иши эдйән болса, онуң аңрысында хөкман бир чуңңур маны ятандыр. Йөне көпленч адамлар шоңа гөз етирип ве дүшүнип биленоклар. Адамың башына гелйән кынчылык ве сынаглары шер хасаплаярлар. Йөне шоларың аңрысындакы манысына, нетиҗеде говулыга элтйәндигине дүшүнмейәрлер. Адам хемише ховлукяр, сабырсызланып, зейренип башлаяр ве Аллахың хикметинден нәразы болуп башлаяр. Шейдип хем, гүнә газанып азяр. Юсуф (ас) кыссасыны башдан соңа окап, үстүнде азаҗык пикир этсеңиз, Аллах Тагаланың нәхили дережеде хикметлидигине гөз етирерсиңиз. Онуң вака ве хадысалары гурнайшы, адамлара саташдырмагы, хер хили сынаглардан гечирип, адамлары тербиелемеги ве кәмиллешдирмеги хакыкатдан-да хайран галдырыҗы. Бизе дүшйән, бу хикметлерден догры нетиҗелер чыкармак ве шолара гөрә яшамаклык.

7. Касам болсун, Юсуф ве доганларында сораянлар үчин ыбрат бериҗи аятлар бардыр.

Юсуф(ас)ың ровааятында, хакыкатдан бирнәче ыбратлар бар, элбетде алмак ислейәнлер үчин. Кур'андакы кыссалары эртеки окан ялы окап гечмели дәл. Оларың

манысыны, оларың ичинде Аллахың бизе өвредйән хакыкатларыны гөрмәге чалышмалы, нетиже чыкармагы башармалы. Йөне ыбрат алмак (алып билмек) үчин ислег герек.

8. Агалары дийдилер: "Юсуф билен икиси (Бунямин) какамыз үчин бизден хас сөйгүлидир. Биз болса, көплүк дәлми нәме? Шүбхесиз, какамыз ач-ачан бир ялңышлык ичиндедир."

9. (Олар өз араларында шейле гүррүң этдилер:) Юсуфы өлдүриң я-да оны узак ере ташлаң. Шонда какамызың тевеҗҗүхи (якынлыгы, сөйгүси ве йүз бермеги) диңе сизе галсын. Ондан соңра хем (тоба эдип,) салых адамлардан боларыс.

Юсуфың агаларының ичинде саклаян гөриплик дуйгулары ахырын дашына ашды. Олар өз ара йыгнанышып, бир карара гелмекчи болдулар. Себәби, оларың какасының Юсуфа болан сөйгүсине инди оларың калбы чыдамаярды. Оларың өз выжданларыны көшешдирмек үчин айдян баханаларына середиң: 'Биз хас көплүк, хас гүйчли, хас хоҗалыга пейдалы дәлми? Нәме үчин атамыз Якуб (ас) бизи сөймән, шол кичиҗик оглан болан Юсуфы хеммәмизден говы гөрйәр?'

Хер бир адам арасса фытрат билен догуляр. Расулуллах(ас) бир хадисында шейле буюяр: 'Хер бир чага мусулман (Ислам) тебигаты билен догуляр. Йөне соңра эне-атасы оны отпараз, бутпараз, христиан ве яхуды эдйәрлер (шол тербийәни берип).' Адамың тебигаты, гурлушы Аллаха гуллук этмәге укыплы ярадыландыр. Себәби, онуң ярадылыш максады шол. '*'Шүбхесиз, Биз җынлары ве ынсанлары диңе бизе гуллук этмеклери үчин яратдык.*" (Зарият сурасы, 56-нҗы аят.) Адам гүнә этдигиче, онуң калбы гараляр ве шол Ислам тебигаты өчүп башлаяр, кәбир адамларда ол долы позуляр. Ол адамларда хич хили адам сыпаты галмаяр. Юсуфың агалары эдил ол дереҗе гүнәкәр ве йүреклери гара дәлди. Шонуң үчин оларың ичинде энтек выждан сеси барды. Шол ичден гелйән выждан (Ислам) сесини ятырмак үчин адама баханалар герек, өз-өзүни көшешдирмек үчин. Инә Юсуф(ас)ың агалары хем өз яман ишлерине бахана тапдылар. Олар өзлерини Юсуфдан хайырлы ве көплүк гөрйәрдилер ве шол болгусыз себәплери олары Юсуфы өлдүрмек пикирине ченли итерди. Ынха гөриплигиң эдйән ишлери ве гетирйән ери.

Бу ерде мен үнсүңизи шу нокада чекмек ислейәрин: Юсуфың агалары мусулманды. Шу дөвүрде-де мусулманлар, җемагатлар бир-бирине гөриплик эденокларны? Бир-бирлериниң гыбатыны, төхметини, яман гүманыны эдип, Ислам умматының агзыбирлигини йыканокларны? Бу гөриплик беласына гаршы нәдип гөрешмели? Ислама ыхлас билен япышсаң, калбыңда диңе Аллахың разылыгы ниети болса, шонда гөриплик дөремез. Гөриплигиң дөремегиниң дүйп себәби дүнъеви бәхбитдир, дүнйә хырсы ве ачгөзлиликдир. Гөриплик дуйгусы ахырети үндемейән, ятдан чыкарян адамларда дөрейәр. Шол калбыңда дөрәп башландан, Аллаха сыгынып, оны айырмага чалышмалы. Өзүңден бай адам гөрсең, өзүңден гарыба серетмели ве шүкүр этмели. Өзүңден гүйчли-дөвлетлини гөрсең, гарамаяк ве майып-мүҗрип адамлара середип, саглык ныгматына шүкүр этмели. Эсасы зат хем,

ахырети үндемели, бу дүнйәниң гечүвҗидигини хич вагт ятдан чыкармалы дәл. Диңе мңксатсыз, акмак адам башгалара гөриплик эдип өмрүни гечирер. Му'мин адам үчин дүнйәниң гымматы ёкдур, онуң хас бейик ве мукаддес максатлары бардыр. Ол бу бидерек гөриплиге үнсүни ве вагтыны сарп этмез. Үстесине Аллах оны гадаган эдипдир ахырын. Дүнъеви адам хем башгаларының элиндәкә середип, гөриплик этмез. Хас улусына өзи етҗек болар. Ягны өзүни хич ким билен деңешдирип, вагтыны сарп этмез. Өз ягдайына гөрә, өз дурмушында кәбир максатлара етҗек болар.

Юсуфың агалары ики пикири өңе сүрйәрлер: 1) Юсуфы өлдүрмек, 2) Йитирмек. Оларың акылсыз келлелери диңе шоңа етйәр. Ягны: "Юсуфы Якупдан айырсак, оларың арасындакы сөйги-мухаббет йитип гидер ве шол сөйгиниң ерини биз аларыс." дийип пикир эдйәрлер. Мухаббет-сөйги ики адамың арасында дөресе, хас хем ол Аллаха болан сөйгә даянса (ягны шол ики адам бир-бирини Аллах үчин сөйселер), ол сөйги шол адамларың бириниң өлмеги я-да шол ики адамың айралыгы билен йитип гитмейәр. Хич бир башга адам хем шонуң ерини тутуп билмез. Бир-бирини Аллах үчин сөййән ве араларында мухаббет багы орнашан ики адамың бирини мадды бабатда ёк этсең хем, рухы маныда ёк эдип болмаяр. Йөне шол сөйгини яшамадык (башдан гечирмедик) адамлар хич вагт шоңа дүшүнип билмезлер. Мысал үчин хемме мусулманлар Мухаммед(сав)и сөййәрлер. Ол бизиң арамызда болмаса хем, биз оны гөрмесек хем, оны сөймәге довам эдйәрис ве оңа болан сөйгини бизиң калбымызда башга хич ким долдурып (чалшып) билмез.

Шейтаның адамы азашдырма, аздырма ве алдав ёллары гаты көпдүр. Юсуфың агалары эдйән ишлериниң улы гүнәдигине дүшүнйәрлер. Олар өзлерини шу сөзлер билен көшешдирйәрлер: 'Биз шу гүнәни эдерис, соңра өзүмизи дүзедип, ягшы адамлардан боларыс-да. Бу бизиң иң соңкы гүнәмиз болар, соң этмерис.' Бу шейтаның өңден бәри гелйән ойнудыр. Бир адам ягшы иши этҗек болса, шейтан: "Эртир эдәйсене" диер. Бир адам бир гүнә иши терк этҗек болса: "Иң соңкы гезек эдәй, соң тоба эдерсиң" дийип, ене ве ене-де оңа шол гүнәни этдирер. Нетижеде, адам шол гүнәниң есири болар ве хич вагт оны ташлап билмез. Онуң небси хем эрксизлиге өвренишер. 'Иң соңкы гезек эдйәрин' дийип эдйән гүнәлеримиз калбымызда гара тегмиллер гойяр, иманымызың нуруны өчүрйәр ве индики гезек адам шол гүнә душуп, 'Этмелими, этмели дәлми?' диен сораг йүзе чыканда, шол гүнәден сакланмак хас кын дүшйәр. Шейтан адамың говшак тарапларыны говы билйәр. Ол Юсуфың агаларына вас-васа беренинде: "Бу эдйән ишиңиз гүнә дәл" диенок. Себәби, шейле дийсе, бу ылхамың (ичден гелйән сесиң) шейтандандыгыны адамлар еиллик билен аңардылар. Ол: "Бу иш гүнә, йөне соң тоба эдерсиң-дә. Аллах гечиримли ахырын. Соң хич вагт шу гүнәни этмерсиң" дийип, шол гүнәни этмәге ыряр. Шейтан шу вас-васасы билен, гөр, нәче адамы догры ёлдан азашдырды. Тоба этҗек адам, ниети чын болса, хич вагт соңа гоймаз, 'эртир' диймез. Ынха Юсуфың агаларының гелен карары шу болды:

10. Ичлеринден бир сөз эеси дийди: "Юсуфы өлдүрмәң-де, бир гуйының дүйбүне ташлаң, (гечип барян) кервенлериң бири көчеде галан (өйсүз) чага ялы алып гитсин. Эгер бир зат этҗек болсаңыз, шейле эдиң.

Ичлеринде сөзи диңленйән бири, ган дөкмекден чекинен болмалы – Өлдүрмәң – дийди. – Говусы, оны йитирелиң. Бир гуйының ичине ташлалың. – Шол дөврүрде гулчулык ве адам сөвдасының иң өсен дөврүрлериниң биридир. Шонуң үчин ёлагчы кервенлериң бири сув гуюсының ичинден бир чаганы тапса, ол нәме дийсе-де, оны өйүне әкидип, эне-атасына табшырмазды. Себәби, шол чаганы сатып, пул газаныш билерди. Ынха Юсуфың агаларының хем мейли шолды. Шейлелик билен, Юсуф гулчулыга дүшмелиди. Шол дөврүрде гулларың яшайшы дийсең кынды, агырды. Оларың азатлыга чыкян вакалары ёк дийҗек дережеде азды. Бу диймек, Юсуф инди хич вагт өйүне доланып гелҗек дәлди. Хава, агалары ганыны дөкүп, оны өлдүрмедилер, йөне 'Инилери Юсуфы өлүмиң элине бердилер' дийсең боляр. Аслында, улы бир тапавуды ёк. Олар болса, өз янларындан: "Ягшы иш этдик, рехим этдик, өлдүрмедик" дийип акланярдылар хем. Ине олар шейле маслахат эдип, гурнан хилелерини амала ашырмак билен болдулар. Йөне Аллахың өз хасабы, өз хилеси ве өз планы барды. Гөрәймәге, хемме зат Юсуфа гаршыды. Йөне адамлар көпленч хемме вака ве ишлериң, амал ве херекетлериң Аллахың элиндедигини унудярлар. Догрусы, Аллахы хасаба гошмаярлар. Дүнъеви өлчеглер билен хемме зады планласалар, шол иш болар өйдйәрлер. Йөне Аллах нәме, хемме зат Онуң элинде дәлми нәме? Аллах пайхас эесидир. Ол хемме зады гөрүҗидир. Гурнан зады ылым ве пайхаса даяняр.

11. Олар барып, шейле дийдилер: "Эй атамыз, сен нәме үчин Юсуфы бизе ынанмаярсың? Хакыкатдан, биз онуң үчин хайыш эдиҗидирис."

Юсуфың доганлары үйшүп, какалары Якуб(ас)ың янына бардылар. Аята говы үнс берсеңиз, Якуб(ас)ың өз улы огулларының Юсуфа гөрип ве кинелидигини билйәндигини гөрсе боляр. Якуб (ас) ялы пайхаслы Пыгамбериң муны билмеги адаты затдыр. Шонуң үчин ол Юсуфы янындан айырмаян болмалы – Олардан зыян етәймесин – дийип. Йөне Якуб (ас) оларың ниетлерини билйәндигини хем билдирмели дәлди. Себәби: "Мен сизиң нәме үчин яныма гелендигиңизи, нәме үчин Юсуфы яныңыз билен алып гитҗек боляндыгыңызы, оңа нәхили гараяндыгыңызы билйәрин" дийип, оларың йүзүне айтмаклыга, оңа Пыгамберлик ахлагы ве тербиеси ругсат бермейәрди. Шейле дийсе, Пыгамбер яман гүман ве мүңкүрлиги өңе сүрйән ялы боларды ве үстесине-де, улы огулларының калпларындакы Юсуфа болан душманчылыгың хас хем артмагына себәп болуп билҗекди. Мундан башга-да, Якуб (ас) шол сөзлери айтса, машгаласы ики саны, бир-бирине душман топара бөлүнҗекди. Пыгамбере болса, агзыалалыга себәп болмак дүйбүнден гелишмейәрди. Шонуң үчин Юсуфың агалары: "Кака, Юсуфы йөне яныңда саклап йөрме, я бизе ынанмаярсыңмы? Гойбер, биз билен мейданда бираз ойнап ачылсын, язылсын" дийип, какаларыны утандырмак билен ырҗак болдулар.

12. Эртирбиз билен билеликде уграт, гезип-ойнасын, биз оңа середерис.

Олар хер тарапдан, дашындан хич хили мекирлиги я-да яман ниети гөрүнмейән сөзлер билен Якуб(ас)ы ынандырмага ве ырмага чалышярдылар. Чәресиз Якуб (ас) өзүни нәхили алып бармалыдыгыны, нәме диймелидигини биленокды. Бир тарапдан, огулларының хайышында хич хили терс зат ёкды. Башга тарапдан болса, ол огулларының Юсуфа болан яман ниетлерини билйәрди. Якуб (ас) шейле бир пайхаслы җогап берйәр, ол өз ичиндәки гайгылары огулларына билдирмән айдяр.

13. Какалары айтды: "Мени, оны алып гитмегиңиз дийсең гынандряр ве – оны гурт алар, сизиң хабарыңыз хем болмаз – дийип, алада эдйәрин.

Кәбир тефсир алымлары Якуб(ас)ың олара: "Юсуфы гурда алдырмагыңыздан горкярын" сөзи билен олара (улы огулларына) билмән этҗек ишлерине бахананы айдандыгыны, ягны билмезликден, олара көмекчи боландыгыны айдярлар. Мен болса: "Якуб (ас) оларың пикирини өңүнден аңып, болҗак ишиң өңүни алмак үчин шол сөзи айтды" дийип пикир эдйәрин. Ягны айдан сөзүниң астында шу сөз ятырды: "Огулларым, шу этҗек ишиңизи ташлаң, мен сизиң нәме этҗек боляндыгыңызы, соң гелип нәме дийҗегиңизе ченли билйәрин. Эдйән ишиңиз гүнә, ондан йүз өврүң, энтек хем гич дәл." Юсуфың айдып берен дүйши хем Якуб(ас)ың ядындады(!). Шонуң үчин ол, Аллахың изни билен, соңуның говы болҗагыны билйәрди. Шонуң үчин оңа нәче кын дүшсе хем, ол элинден гелենини этди.

Алымларың хемме зады айдып, даш-төверегиндәки адамларың дереҗесине песелмеги догры болмаз. Алым ве адамлара дини дүшүндирйән адам үстүн ахлаклы болмалы. Онуң үстүн ахлагы адамларың оны сыламагына себәп болар. Алым хич бир дүнъеви бәхбиди үчин өз ахлагыны сатмалы ве чалышмалы (үйтгетмели) дәлдир. Даш-төверегиңдәки надан ве ылымсыз адамлар билен дең боланыңдан, Аллаха тевеккүл эдениң хайырлы дәлми? Йөне тевеккүл эдип билйәнлер (долы маныда) гаты аздыр. Ол барада энтек ери геленде айдарыс.

14. Валлахи – дийдилер – Биз җем бир гүйч болуп дуран вагтымыз, оны гурт ийсе, биз (надан) хусран болдугымыз болар.

Олар Якуб(ас)ың айдан сөзүниң манысына дүшмедилер ве оюн ойнамага довам эдйәрлер: "Биз 10 доган болуп (он биринҗиси Бунямин, ол энтек кичиҗик, он икинҗиси Юсуф), шоны горап-саклап билмесек, бизиң хич зат оңармадыгымыздыр." Аслында, өзүни өвйән адамларда хемме яман хәсиет хем бардыр.

15. Шейдип, олар оны алып гидип, гуйының дүйбүне зыңмага карар беренлеринде, Биз хем оңа шейле вахй этдик: "Касам болсун, сен олара гарашмаян вагтларында шу затлары хабар берерсиң (берҗексиң)".

Кур'андакы кыссалар хекая, роваят я-да дессандыр-романа меңземейәр. Кыссаларда аҗайып дил уланылып, диңе эсасы затлара (мөхүм нукдайлара) дегилип гечилйәр ве окаян адамың гөз өңүне шейле бир аҗайып сахнаны гетирйәр. Бу ерде огулларының Якуб(ас)ы нәдип Юсуфы олар билен биле гойбермеклиге

ырандыклары айдылмаяр. Доганлары Юсуфы алып гиден болсалар, онда диймек, олар Якуб(ас)ы ырандырлар. Нәхили ве нәдип, ол мөхүм дәл. Шонуң үчин болан вакаларың шол ери агзалман гечилйәр. Юсуфың агалары ахыры өз максатларына етдилер ве этмели ишлерини берҗай этдилер. Олар Юсуфы тутуп, гуя атдылар. Мунуң яш оглан (энтек чага дийсең хем боляр) үчин нәхили улы ургы болaндыгыны диңе Аллах билйәр. Бекемедик чага рухунда хемме дуйгулар агдарылды: "Бу нәхили боляр? Өз ата бир агаларың, яп-яңы йүзүңе гүлүп середйән бу якын хоссарларың сени эл-аягыңдан тутуп, чөлдәки гуюларың бирине ташлап гойбердилер. Нә йүрек билен, нәме үчин? Мениң нәме гүнәм бар, нәме этмишим барка? Мен олара хич вагт яманлык этмедим ахырын". Ине шу сораглара чага зехини ве рухы хич җогап тапып билмейәрди. Мәхирли оҗакда, сөййән какасының шефкат ганаты астында өнүп-өсен бу яш йигит дүнйәниң рехимсизлигине, яманлыгына илкинҗи гезек душ гелйәрди ве бу онуң үчин дийсең агыр сынагды. Рухы пеләкетлерден башга, бедени кынчылыклар: ачлык, горкы, адамларың ёклугы, екелик ялы затлар оны гысып барярды. Онуң шол гуйының ичинде нәче гүн болaндыгы белли дәл, йөне шол гүнлериң ичинде Юсуфда улы үйтгешмелер болуп гечди. Ол яш ве нәзиҗек етгинҗекден, дурмушың хакыкы йүзүни танан эркек адама өврүлди. Тефсир алымларының бирнәчеси Юсуфа Пыгамберлигиң хут шу ерде берлендигини айдярлар ве делил хөкмүнде шу аяты гетирйәрлер: "Биз оңа вахй этдик: 'Сен бу эден ишлерини, бир вагт гелер, олара гарашмаян вагтларында хабар берерсиң". Ягны Аллах Тагала бу яш огланың калбыны (өйкелән ве иң якынларындан дөнүклик гөрен калбы) шол сөзлер билен көшешдирйәр, гиңлик берйәр, гележекдәки кынчылыклара тайярлаяр. Аркаңда Аллахың голдавыны билмек, гележекде үстүн болҗагыңы, саңа яманлык эденлериң шу эден ишлерини йүзлерине айтҗакдыгыңы билмек адамы эҗиз вагты хем гүйчли кыляр, даяндыряр, рухуны гөтерйәр. Эйсем Аллах Тагала бизиң хеммәмизе Али-Имран сурасында шол ваданы бермедими: "Гынанмаң, говшамаң, эгер иман эден болсаңыз, үстүн гелҗек сизлерсиңиз." Ягны Аллах Тагала му'минлере, иманларында берк дурсалар, еңиши ве гөзел нетиҗәни вада эдйәр.

Шу ерден башлап, Юсуф(ас)ың башына гелен үч саны улы сынагың биринҗиси башланяр: якынларың дөнүклик этмеги, ялңызлык ве гулчулык дөври. Ёкарда хем беллейшимиз ялы, Аллах Тагала Юсуф(ас)ы үч саны улы сынагдан гечирйәр. Мундан максат, Юсуф(ас)ы барламак, тербиелемек ве шахсыетини тербиелемек. Кәбир тефсир алымлары шу сурадан шейле нетиҗе хем чыкарярлар: 'Эгер му'мин адам Юсуф(ас)ың башына гелен шол үч сынагдан мынасып шекилде гечип билсе, онда шол му'мин гула хем бу дүнйәде, хем-де ахыретде улы багтлылык гарашяр.' Себәби, шол үч саны сынаг, эгер олара Аллах үчин сабыр эдип билсең, му'мин адамы Аллаха говы якынлашдыряр, хемме тараплайын рухуны ве аңыны саплаяр, оңа көплериң билмейән сырларыны ачяр, оны гүнә ве яман ниетлерден саплаяр, дереҗе ве абрайыны бейгелдйәр. Ине шол сынагларың биринҗиси эййәм Юсуф(ас)а манылы ве тәзе дерслер берип, оны кәмиллешдирип, гележекдәки улы иш ве везипесине (Пыгамберлиге) тайярлаяр.

Юсуф (ас) бу дүнйәде Аллахдан башга хич киме ынанып-даянып болмаяндыгына, диңе Бейик Аллах Тагаланы дост ве ярдамчы эдинмелидигине дүшүнди. Ол адамың өз яшайшында, аслында ялңыздыгына дүшүнди. Дүнйәде хем, ахыретде болшы ялы адамың екетәк Мөвласы ве яры, дост ве аркадагы Аллахдыр. Йөне көп адам шоңа дүшүнмейәр. Олар дүнйәниң бош лакырдысына алданярлар. Дүнйәде Аллахың сөйгүсине ве разылыгына даянмаян әхли достлук ве сөйги, ёлдашлык ве доганлык дуйгулары бош ве бидерекдир. Адам диңе кын гүне дүшүп, шол кын гүнде хем Ярадандан нәрыза ве нәшүкүр болман, гайта бүтин ыхласы ве йүреги билен Аллаха сыгынса, шол хакыкатлара дүшүнер, хыдает ве пайхасы нурланып ачылар. Бу барада өңүмиздәки аятларың тефсиринде (иншааллах) ене-де айдып гечерис.

16,17. (Юсуфы гуя) ташлап, яландан аглап, какаларының янына гелдилер. Дийдилер: "Эй какамыз, биз гитдик ве өзара ярышярдык, Юсуфы болса, эшик-затларымызың янында гойдук. Бир серетсек, оны мөҗек ийипдир. Инди биз догрымызы айтсак хем, сен бизе ынанмарсың".

Өз шейтаны хилелерини битиренсоңлар, инди ене-де ялан ве хилегәрлик билен эден гүнәлерини яшырмалыдылар. Олар улы актёрлык-оюнчы таланты билен, чын йүрекден гынанып аглаян ялы эдип, Якуб(ас)ың янына бир топар болуп бардылар. Якуб (ас) оларың шол гелишини гөрүп, олар хич зат диймеселер хем, хемме зада дүшүнди. Огуллары болса, үйшүп гелип, онуң аягына йыкылдылар ве өңден дүзүп гоян ялан роваятларыны айдып башладылар: "Биз хеммәмиз оюн эдип ярышярдык (ылгамакдамы, йүзмекдеми я-да атчапарлыкдамы белли дәл, ол мөхүм хем дәл аслында). Соңра Юсуф кичимиз болансоң, оны мейдана алып гиден азык ве эшиклеримизиң янында гоюп гайтдык. Оюн ве ярыша шейле бир гүймендик велин, мөҗегиң гелип, оны нәхили иенини хем гөрмәндирис. Эй кака, биз билйәрис, бу иш билгешлейин шейле болан ялы. Себәби, биз оны әкитмезден овал, сениң өзүң бизе: 'Оны мөҗек-гурда алдырарсыңыз – дийип, алада эдйәрин' дийипдиң. Инди бизиң хемме айдып-диййәнлеримиз саңа ялан ялы болуп дурандыр. Йөне ынан-ай, хут шейле болды". Он адам бир зада шаятлык эдип, аглап айдып дур. Үстесине-де, дийсең ынандырыҗы делиллер гетирйәрлер. Хеммеси хем Якуб(ас)ың өз хакыкы огуллары. Шу ягдайда Якуб Пыгамбер (ас) нәтмели? Ол өзүни иң сөйгүли оглы Юсуф(ас)ы өз эли билен ховп-хатара уградан ялы дуйярды. Ол буларың хемме айдян затларының яландыгыны билйәрди. Ялан дийилйән зат хемише еңилдир, асылсыздыр. Оны нәче оваданлап-безесеңиз хем, ол хич вагт адамың йүрегине җай болмаз, хас хем му'миниң калбына. Оны айдып, хакыкаты яшырсаңыз, ир-у-гич ялан йүзе чыкар. Ялан сөзлейән адам Аллах тарапындан амал депдеринде "Ялančы" дийип язылар ве шейлелик билен ахыретде зыян чекенлерден боляр. Расулуллах(сав) ялан сөзлемеклигиң мунафыклыгың (ики йүзлилигиң) иң эсасы хәсиети болуп дуряндыгыны айдяр. Мунафыклар болса, Довзахың иң гүйчли янян еринде боларлар. Дүнйәде хем ялан адама хич вагт багтлылык гетирмейәр. Ол онуң ил ичинде абрай-дережесини гачыряр. Өз ичинде болса, онда психики етмезчиликлер комплексини дөредйәр ве шизофрения ченли етирип билйәр. Ялан билен газанылан байлык хич вагт берекетли болмаяр. Ялан билен етилен везипәниң болса, дүйби чүйрүкдир ве

хемише опурылҗак болуп дурандыр. Салых мусулмана Аллах Тагала басырет (өңден гөрүҗилик) ве фуркан (ялан билен догрыны сайгарян дуйгы) берйәр. Му'мин мусулман адамы алдамак аңсат дәл, себәби, онуң говы маслахатчысы бардыр – иманлы калбы. Шонуң билен маслахатлашса, ол оңа догрыны тапмага көмек берер. Алымлар (мысал үчин) айдярлар: 'Хадисың догрулыгыны билҗек болсаң, йүрегиң билен маслахатлаш-ай, ол (догры хадис) хемише йүрегиңе җайдыр. Ялан хадис (ягны Пыгамбер(ас)а йөңкелип айдылан ялан) болса, хемише калпда шүбхе дөредер.'

18. Бир хем көйнегиниң (Юсуфың көйнеги) үстүне чыршалан ялан бир ган гетирдилер. Якуб айтды: "Ёк, небислериңиз сизи алдапдыр, бу иши этдирипдир. Инди, бир (сабры җемил) гөзел сабыр этмеклик ве диңе Аллахың ярдамына гарашмак галды". Шейдип, олара җогап берди.

Юсуфың агалары өз җенаятларыны яшырмак үчин хемме зады тайярлап гойдулар. Олар Юсуф(ас)ың көйнегине гойнуң я-да башга бир җанлының ганыны чыршашдырып: "Ынха, бизе ынанмасаң, гөр-әй, көйнеги ган ичинде" дийдилер. Олар пайхас эеси ве дурмушың аңрысына-бәрисине дийсең говы дүшүнйән, Аллахың иң говы гөрйән Пыгамберлеринден бири болан Якуб(ас)ы чага алдан ялы алдаҗак болярлар. Хей, мөҗек адама топулармы, дийсең ач болаймаса? Өзи хем адамларың көп еринде... Хей, чаганы иер-де, сүңк-эт галмазмы? Чаганы иер-де, эндамындакы көйнек битин галармы, йыртык-йыртык болмазмы нәме? Башда сорап алып гидишиңиз хем шол дәлми нәме?

Якуб (ас)ың этҗек алажы ёкды. Ол он саны оглуна инди нәме дийип, нәме этсин? Өз огуллары нәме үчин бейле ичигара болуп етишдилеркә? Йөне ол бары бир, өз ичиндәкисини айдып гечди: "Ёк, бу айдянларыңыз догры дәлдир. Сизи гара небсиңиз алдады. Небис адама хемише яман затлары этдирер. Небис ве шейтан адама гүнә ишлери гөзел эдип гөркезер. Расулуллах(ас) бир хадисында айдяр: "Әҗиз адам небсиң ховайы ислеглерине гаршы дуруп билмез ве Аллахдан болмаҗак зада гарашар". Шейтан адамы алданда, олара шол гүнә ишлер угрунда гүйч берилйәр. Гөрйәрсиңизми, эден ишлерине хич хили пушман хем боланоклар. Гайта хич хили утанч-хая дуйман, аталарыны алдаярлар. Ынха, небсиңе 'Дур' дийип билмесең, өзүңе эркиң болмаса, Аллахың дини билен гушанып-тербиеленмесең, гөр, небис саңа нәмелер этдирйән экен: гөриплик, доганыңы өлдүрмек, атаңы алдамак... Якуб (ас) айдяр: "Мен инди нәме эдейин? Маңа инди гөзел сабыр этмеклик ве Аллахың ярдамына гарашмак галяр".

'Сабры җемил', ягны 'Гөзел сабыр' сөзүниң манысы гаты гиңдир. Исламда сабрың үч саны эсасы угры бардыр: 1) Гүнәлерден сакланмак үчин эдилйән сабыр, 2) Эдйән ыбадатларың довамлылыгы үчин сабыр, 3) Дини яшаяндыгың үчин башыңа гелен кынчылыклара дөз гелмек үчин сабыр. Бу ерде сабыр, Аллахың такдырына разы болуп, оңа нәрызалык гөркезмезлик ве Ислам ахлагыны йитирмезликдир. Ислам growинде иң эсасы амал гөзел ахлакдыр, ягны өзүңи яшайышда алып бармагыңдыр. Расулуллах(сав) бир хадисында: "Мен адамларың ахлагыны тамамламак үчин иберилдим" дийййәр. Башга бир хадисда болса: "Кыямат гүнүнде адамың согап

терезисинде иң агыр амал гөзел ахлак болҗакдыр" буйруляр. Кур'андакы кыссалары окасаңыз, бирнәче миллетлериң яман ахлаклары себәпли Аллахың газабына учрадыландыкларыны гөрерсиңиз. Диймек, ахлагың адам яшайшында улы манысы бар. Бу ерде гөрүшиңиз ялы, Якуб (ас) аглап, зейренип, огулларына сөвүп я-да башга бир гелшиксиз херекет билен ахлагыны позмаяр. Расулуллах (сав) айдяр: "Сабрың иң ягшысы сынагың башында (ягны душ гелен вагтында) сабыр этмекдир". Якуб (ас) олара пайхаслы шекилде, Пыгамбере мынасып җогап берйәр. Ягны: "Мен гөзел сабыр этҗек ве Аллахың ярдамына умыт билен гарашҗак. Себәби, сизиң эдип-этмәниңизи мен аңрын, йөне гөзүм билен гөрмәмсоң, сизи айыплап билемок. Йөне мен шуны такык билйәрин, хич бир яманлык узак вагтлап гизлин галмаз ве хасапсыз галмаз. Хер бир гүнә ишиң сорагы ве җезасы бардыр, бу дүнйәде болмаса, ол дүнйәде хөкман. Сизиң эден хилели ишиңизе гаршы, маңа диңе Аллах Тагалага сыгынмаклык галяр. Эгер мен сабыр эдип, дилег-ныяз билен гарашсам, Аллахдан нәразы ве нәумыт болмасам, Аллах (җж) хөкман маңа көмек берер". Бу чуңңур маныда берлен җогапда, гөр, нәче маны, пайхас, даналык, ички гынанч ве алада бар... умыт бар, ынам бар, сөйги бар, тевеккүл бар.

"Элбетде, Аллах сабыр эдйәнлер билен билеликдедир"

"Аллах сабыр эдйәнлери сөййәр"

"Сабыр ве намаз билен Аллахдан ярдам сораң" аятларында, сабыр этмеклигиң нәхили улы согапдыгы айдыляр.

Мусулман адам Якуб(ас)ың шу сөзлеринден, өзүни алып баршындан өзи үчин көп дерслер алмалы. Дурмушда шейле ягдайлар боляр, адам шейле бир чыкгынсыз ягдая дүшйәр велин, Аллахдан көмек сорамакдан ве сабыр этмекден башга чыкалга галмаяр. Иң гөзел сабыр болса, нәшүкүрлик, нәразылык этмән, Аллахың халамаян ишлерини этмән, умыт ве дога билен Аллаха ялбармаклык билен боляр. Инди Якуб (ас) хемме затдан бейик болан Аллаха сыгынды, огуллары болса, өз небислери билен болдулар. Ханы бакалы, соңы нәхили болҗак? Себәби, хемме задың соңуна середип нетиҗе бермек герек.

19. Аңрыдан бир кервен гелди, сувчыларыны гуя угратды, ол барып, бедресини (гуя) зыңды. "А-хов, бу ерде чага бар экени" дийди ве оны тутуп, сөвда этмек үчин (сатмак үчин) букдулар (гизледилер). Аллах болса, нәме этҗекдигини билйәрди.

Юсуф(ас)ың гуюда нәче вагт боландыгы белли дәл, йөне агаларының Юсуфы кервенлериң гатнав ёлундакы гуя ташландыклары белли. Ынха гечип барян кервенлериң бири оны тапды. Агаларының пикир эдиши ялы болды, оны деррев гул базарында сатып, газанч этмек үчин өз янлары билен алып гитдилер. Олар Юсуфы адамларың гөзлеринден гизлейәрдилер, танаян-билйән хоссары тапылаймасын дийип. Элбетде, акыл-хушы диңе газанч этмекде болуп, небсине уйян кервенчилериң, чаганың голайдакы обадыр-тирелерден хоссарларыны гөзлемеклерине гарашмак акмаклык боларды. Йөне олар Юсуфы гизлеселер хем,

Аллах хемме зады гөрүп дурды ве хемме затлар, вакалар Онуң мейиллешдирмеги боюнча болуп гечйәрди.

20. Дегер-дегмез баха билен оны бирнәче дирхеме сатдылар. Ол барада совук-саладылар (ягны оны бир арзан зат ялы гөрйәрдилер).

Кервенчилер Мүсүре гелдилер. Шол дөвүрде адам (гул) базары барды. Кервенчилер чаганы (Юсуфы) чалтрак сатып, боюнларындан айырып, чалтрак дынмакчыдылар. Олар оны базара элтип, арзанҗак бир баха сатдылар. Себәби, ол чага олара мугт дүшүпди, оны сатып, нәме газансалар хем олар үчин кәрди (газанчды).

21. Мүсүрден оны сатын алан адам өз хатынына дийди: "Бу (оглана) ягшы серет, белки онуң бизе пейдасы дегер я-да оны огул эдинерис. Шейдип, Юсуфы шол ерде ерлешдирдик, оңа хадысалардан (вакалардан) маны чыкармага дегишли ылымлар өвретмек үчин. Аллах Өз эмринде үстүндир, йөне адамларың көпүси билмейәрлер.

Базарда оны Мүсүриң везири болан бай ве абрайлы адам сатын аляр. Оны бирнәче гулларың ичинден сайлап алмагы, йөне ерден дәл. Адам танамагы башарян бу везипели адам Юсуфа середип, онуң акыллы, эдепли, асыллы бир машгаладандыгыны аңан болмалы. Шонуң үчин ол оны сатын алып, өйүне гетирйәр. Везириң бу етгинҗек оглан билен бирнәче пикирлери багланышыклыды. Ынха шол пикирлери ол гелип, өз хатыны билен пайлашяр: "Бу оглана говы серет. Оңа гул ялы дәл, машгаламызың бир агзасы ялы гатнаш. Белки мунуң бизе пейдасы дегер". Бу диймек, везир бу чаганы улалдып, тербиеләп, соңра улы везипелериң бирине ерлешдирмек я-да везипесини оңа гоюп гитмек ислейән болмагы мүмкин. Үстесине-де, везириң кәбир себәплере гөрә чагасы болмаян болмалы. Себәби, онуң шу максады я-да аялына: "Белки узагындан огуллык эдинерис" диймеги, я-да базарда Юсуфа мәхри сиңип, оны алып гайтмагы шоны тассыклап дур. Хер адамың ичинде гаррылыкда янында гүйчли бир диреғ болмагыны арзув этмеги тебигы затдыр. Мунда геӊ галынҗак зат ёк. Везириң болса, не чагасы, не-де ынамдар адамы ёк болмалы.

Ынха Аллах Тагала Өз гудраты билен Юсуфы гулчулыкдан алып чыкып, оны Мүсүриң иң бай ве абрайлы өйлериниң биринде ерлешдирди. Шунча кынчылыкдан соңра, оны еңиллиге ве гиңишлиге чыкарды. Себәби, бу Аллахың Сүннетидир: сабыр эденлере хер кынчылыкдан соң еңиллик бермек. Аятларың ичинден гөз өңүнде шейле бир сурат җанланяр: Юсуф (ас) көшк ялы кашаң ве аҗап җайда яшаяр, гөзел эшиклер геййәр ве элбетде, шол везириң гатнашян гатлагындакы адамлары гөрйәр, якындан сынламага пурсат тапяр. Абрайлы ве везипели адамың өйүнде эдилйән ыкдысады, сыясы ве бейлеки дөвлет ишлерине дегишли гүррүңлер онуң гулагының дашындан айрылмаяр ве улы бир әхтимала гөрә, везир (шол дөврүң малие министри) Юсуф(ас)ы йөрите мугаллымлар үсти билен я-да шол дөврүң ылым китапларыны окатмак билен билимде хем өсмегине көмек берен болмагы мүмкин. Бу затларың хеммеси Аллахың изни ве гөркезмеси билен болярды. Себәби,

яшайышда болуп гечйән хемме затлар диңе Онуң элинде. Диңе ылымсыз ве аклы пес адам бу болян затларың төтәнлейин болуп гечйәндигини айдып билер. Йөне хич зат яйышда ве тебигатда өз-өзүнден болян дәлдир. Хемме зат Аллахың ылым, хикмет ве эрадасына даяняр. Аятың довамындакы: "Биз оңа вака-хадысалардан маны чыкармак барада ылымлар өвредели – дийип, шу ерде ерлешдирдик" диййән ерини алымлар: Аллах Тагаланың оңа дүйшде гөрлен затларың манысыны (шол дүйшүң ёргудыны) дүшүндирмәге дегишли ылым өвретмеги дийип дүшүндирйәрлер. Мен – алымларың бу гарайышы догры болмак билен билеликде, меселә хас гиңишлейин маныда дүшүнмели – диен пикирде. Ынха шейле: Аллах өз эмрини хөкман берҗай эдер, хемме задың асыл гурнайҗысы диңе Аллахдыр. Эмма адамларың көпүси билмезлер, дүшүнмезлер. Адамлар хемме зада, вака ве хадысалара маддапараз дүшүнҗе билен серетмәге эндик эдипдирлер. Хас хем материалист идеологияның астындан яңы халас болан бизиң халкымызда шол дүшүнҗе гиңден яйран. Ягны олар хемме задың өз-өзүнден боляндыгыны, хемме задың яшайышда пул билен чөзүлйәндигини пикир эдйәрлер, хемме зады өз маддачы акыллары билен тефсир эдйәрлер. Йөне йөредйән пикирлеринде ве эдйән ишлеринде, Аллахы хич бир ерде хасаба гошмаярлар. Олар биленокലармы, дүнйәдәки хемме адамлар бир задың болмагыны ислеселер ве хемме герекли шертлер шол ишиң болмагына лайык болса хем, Аллах ислемесе, шол иш асла баша бармаз, ве терсине, адамлар бүтин дүнйә болуп ве элде бар мүмкинчиликлери уланып, бир иши болдурмаҗак болсалар, Аллах ислесе, шол иш болар. Себәби, адама ылымдан дийсең аз мукдар берилди. Ол көп зады биленок. Иң говусы ве догрусы, Аллахың Кур'андакы буйрукларына табын (боюн) болмакдыр.

Шу ерде Юсуф(ас)ың чагалык дөври тамамланяр. Ол улаляр, кәмиллешйәр. Онуң чекен бүтин гулчулык эзъетлери гутаряр. Иң эсасы зат болса, онуң башына гелен биринҗи агыр сынаг тамамланяр.

ИКИНҖИ БӨЛҮМ ШЕХВЕТ СЫНАГЫ (Юсуф сурасының 22-33. аятлары)

22. Хачан-да ол улалып, кемала етенде, биз оңа хөкүм этмек (догры нетиҗе чыкармаклык) пайхасы бердик ве ылым бердик. Ынха Биз ягшылык эдйәнлере шейдип гаршылык берйәрис (шейдип гайтарярыс).

Бу аяты бирнәче алымлар – ынха шу ерде Юсуф(ас)а Пыгамберлик берлипдир – дийип дүшүндирйәрлер. Бу хем гарайышларың бири, догрусыны Аллах билйәр. – Гулчулык ве чагалык дөври болса, Пыгамберлиге бир тайярлыкды – диййәрлер. Хер нәхили болса-да, Юсуф (ас) чагалыкдан үйтгешик бир чагады ве Аллах Тагаланың горагы ве серетмеги астындады.

Агы-гараны сайгарян яша етенде, ягны кәмил яша етенде, Аллах Тагала Юсуф(ас)а кәбир пайхас, хикмет ве ылымлар берйәр. Ягны башга адамларың билмейән бирнәче затларыны өвредйәр. Нәдип өвредендигини, дүйшүндеми, оваз биленми, ылхам биленми, дүнъеви усуллар биленми, даш-төверегиндәки шертлери

себәп кылмак биленми... оны биз билемизок, себәби, Кур'анда айдылмадык. Айдылмадык болса, онда бизе герек хем дәл диймекдир. Кур'ан бизе бир меселәни дүшүндиренде, шол меселәниң асыл максадына окгунлы ве догры дил билен дүшүндирийәр. Мовзугы герексиз ере яйрадып, үнсүмизи даргыданок, гайта эсасы максат ве хикметде җемлейәр.

Аятың соңунда: "Биз өзлерини ягшы алып баранлара шейле ныгмат берйәрис" дийилйәр. Аллах Тагаланың иң говы гөрйән зады гөзел ахлакдыр. Ол барада бирнәче хадис бар: "Мен адамларың ахлагыны тамамламак үчин иберилдим" я-да "Кыямат гүнүнде амал терезисинде иң агыр амал гөзел ахлак болҗакдыр". Шуңа меңзеш ене-де бирнәче хадис бар.

Бу аятдан чыкян нетиже, Юсуф(ас)ың ахлаклы чага болушыдыр. Ол Якуб(ас)ың гөзи астында Пыгамбере лайык тербие алды, Аллах Тагаланың сынагларындан Пыгамбере гелишҗек шекилде гечмәни башарды. Ол өзүне дөнүклик, хыянат ве зулум эдиленде, нәшүкүр болмады, Аллахдан нәразы болмады. Гулчулык дөврүнде хем өз адамчылыгыны, гөзел ахлагыны йитирмеди, сабыр этмеклиги башарды. Соңра бай ерде яшамага башланда, байларың чагалары ялы келҗерип, азгынлашып, ахлагыны йитирмеди, шол гөзел ахлагыны сакламагы башарды.

Мен Аллах тагаланың хыдает берен адамларына бирнәче йыл бәри үнс берип гелйәрин. Бу адамлара сын этсең, оларың Ислама гирмезден овал хем гөзел ахлак ве хәсиетлидигини гөрйәрсиң. Онсоң, Ислама гиренден соң хем адам нәче ахлаклы болса, шонча-да Ислама пейда гетирийәр. Себәби, аятда хем айдылышы ялы, Аллах ягшы амал (говы иш) эдйәнлери ылым, хикмет, хыдает, рызк ялы бирнәче ныгматлар билен сылаглаяр, ягны түркменчиликде айдылышы ялы, гайтарып берйәр.

Гөзел ахлак Аллахың сөйги ве рахметини өзүне чекйәр, адамы бирнәче гүнә ве бела-дертлерден горап саклаяр, адамы безейәр, дереже-абрайыны артдыряр. Көпленч, эсасан хем яшларда шуңа шаят болярын: мусулман болса-да, өзүни алып барышы Исламдакы эдеп-экрам ве тербийә габат геленок. Онсоң ол адамлар мусулман доганлара өз тербиесизликлери билен эзъет берйәрлер. Ислама гирмедик адамларда болса, хем өзүне, хем Ислама болан йигренч дөредйәрлер. Нетиҗеде, Исламың өсүп-яйрамагына зыян етирйәрлер. Расулуллах (сав) өз гөзел ахлагы билен бизе Ислам ахлагыны гөркезип гитди. Бизиң гөрелдәмиз шолдур.

Бу аятың тефсиринде ене-де бир айдып гечмели задымыз бар. Шу аятдан башлап, Юсуф(ас)ың башына икинҗи агыр сынаг гелйәр. Билшиңиз ялы, му'мин адамың башындан сынаг хич вагт эгсилмейәр. Аллах Тагала Юсуф(ас)ы ене бир гезек Өз тербиесинден гечирмек иследи. Бу сапаркы сынаг адамың иң говшак еринден тутярды – аяла болан ислег, ягны шехвет меселеси. Пыгамбер (сав) бир хадисларында: "Умматың питнеси аялдыр" дийййәр. Яхуды умматының ичинде хем илкинҗи питнәниң аялдан башландыгы мәлим. Шу дөвүрде хем бу питнәниң Ислам умматыны гитдигиче Аллахдан дашлашдыряндыгыны гөрүп дурыс. Шонуң үчин

шейтаның бу питнеси, ондан горанмагың усуллары барада гиңишлейин дуруп гечесим гелйәр.

23. Шол дөвүр яшаян өйүндәки хатын онуң (Юсуфың) небсинден кейп алмак иследи ве гапылары гулплады. "Ханы гел (мен сениңки)" дийди. Ол (Юсуф) болса: "Мен Аллаха сыгынярын (Аллах сакласын), Ол мениң хожайыным, ол маңа ягшы гарады. Хакыкат шудур, залымлар хич вагт халас болмазлар" дийди.

Везир көпленч дөвлет ишлери билен мешгул болансоң, онуң аялы (роваятлара гөрә, ады Зүлейха болупдыр, йөне ол бизиң үчин мөхүм дәл) өйде ялңыз галян болмалы. Аслында, динден узак җемгыетлериң хеммесинде ёлбашчылар гатлагы бар. Оларың ве машгалаларының ахлагы ве дүнйә гарайышы гарамаяк халкыңкыдан тапавутланяр. Көпленч бу аяллар текепбир, өзүне дийсең гөвни этйән, ынҗык хәсиетде болярлар. Оларың хемме мешгулыетлери (бар ишлери) өзлерини беземек, йүзлерине-гөзлерине бояг чалмак, эшик тикдирмек, базар-дүканларда айланышып йөрмек, гарынларыны долдурмак, йыгнанышып, бир-бирлериниң гыбатыны этмек... Нетиҗеде, бу рахат ве азгын яшайыш ве кейпи-сапалары хем олара аз болуп гөрүнйәр. Шейтан оларың калбында пугта орнашяр ве хас улы гүнәлере итермәге башлаяр.

Бу ерде мен шу аялларың психологиясы барада бир-ики агыз сөз айдасым гелйәр. Себәби, бу индики аятларың тефсиринде бизе герек болҗакдыр. Бу аяллар өз әрлерине нәзлерини чекдирип, хич вагт хич бир затда өз небислерине 'ёк' (хай) диймейәрлер. Олар өзлерини даш-төверегиндәки адамлардан хемише үстүн (ёкары) гөрйәрлер. Хемме адамлар оларың диенини этмели дийип дүшүнйәрлер. Нетиҗеде, өзлерини шейле алып барышлары, ягны 'олара хемме зат этмек боляр' пикири олары машгала (адамсына) икилик этмәге итерйәр. Ынха везириң хатыны хем шейле дережеде азыпдыр, хатда өз өйүнде яшаян яш огланы догры ёлдан айырҗак боляр. Оны өз небсиниң оюнҗагы эдинҗек боляр. Пәк хәсиетли ве арасса ниетли Юсуф(ас)ың бейле пикир аклына-да геленокды. Зүлейха болса, эййәм хемме зады (хилесини) планлашдырыпды. Эдил Юсуф(ас)ың агаларының өз питнелерини тайярлайышлары ялы. Олар Юсуф (ас) гулчулыкда йитер-гидер дийип пикир этдилер. Йөне Аллахың хилеси оларыңкыдан гүйчлүдир. Ол гайта Юсуфы бейгелтди, бай ве абрайлы ерде ерлешдирди, ылым ве хикмет берди. Инди ене-де яман ниетли адамлар (Зүлейха) оңа яманлык этмек үчин хиле гурнаярлар, йөне Аллахың хилеси гүйчлүдир. Аллахың ене-де бир хикмет-пайхасы ве тербиеси барды.

Зүлейха адамсының өйде ёк вагтына габатлап, Юсуф (ас) билен еке галманы сазлады. Соңра ички җайының гапысыны гулплап, оны йигренҗи бир гүнә ише, зына этмәге чагырды. Диңе азгын, өз небсини ылахлашдыран (худай эдинен), хәсиетсиз, ар-намыссыз бир аял шейле зат теклип эдип билер. Онда-да өз өйүнде, өз огуллары ялы өнүп-өсйән, огул ялы гөрүлйән җувана. Шу дөвүрде шол хәсиетли зенанларың саны көпелди. Ондан хем горкунч зат, бу горкунч ве Аллахың җезасыны чагырян (себәп болян) гүнә иш адамлар арасында эндиге өврүлип баряр ве инди ил (эсасан хем шәхерли илат) арасында гең гөрүлмейәр. Ар-намыс, эдеп-экрам, утанч-хая

йитип баряр. Мунуң иң улы себәби хем, адамларың динден, имандан, Аллахдан дашлашмагыдыр. Хич бир дәп-дессур, канун чәклендирмеси, эдеп-экрам пропогандасы Европа цивилизациясының тәсиринде галып, бу азгынчылыга учран несли саклап билмез. Себәби, адамың небсине шехвет шейле бир сүйҗи гөркезилипдир ве хич бир ясама дүнъеви бөвет оны саклап билмез. Гөрнүшде саклаян ялы этсе-де, аслында саклап билмез. Диңе Аллаха болан сөйги ве Ондан чекинмеклик дуйгусы ынсаны шол беладан саклап билер. Зына ислеги ве шол ислегиң ве гүнәниң өзүниң психологики ве социал хәсиетнамасының үстүнде биз өңүмиздәки аятларда дуруп гечерис ве ачыкламага чалышарыс, иншаАллах. Шу вагтлыкча болса, Юсуф(ас)ың шол теклибе гаршы өзүни алып баршына гөз гездирелиң.

Роваятлара гөрә, Юсуф(ас)а үйтгешик бир гөзеллик ве оваданлык берлипдир. Рухы пәк, аклы кәмил ве ахлагы гөзел адамың ички гөзеллиги, ягтылыгы дашкы сыпатына чыкяр. Үстесине Аллах Тагала Юсуф(ас)а Өз тербиесини тамамламак үчин гөзеллик берендир. Азгын хатын бу пурсаты элден гидермекчи дәлди ве Юсуф(ас)ы өзүне ойнаш эдинҗекди. Шахсыетсиз хатынларың ислеглерини канагатландырмак билен гүнүни гөрйән, оларың юмушлары ве кейплери угрунда ылгап йөрен ниҗеме яшлары гөрйәрис. Булара, догрусы, эркек (өзүне эрк эдип билйән) диймәге дил баранок. Мунуң өзи кыяматың аламатларындан болмалы. Ынха азгын хатын хем Юсуф(ас)ы өз небсиниң оюнҗагы эдинҗекди, рухсыз, шахсыетсиз, дуйгусыз, ар-намыссыз дири оюнҗак... диңе онуң ислеглерини гидермек үчин. Йөне Аллахың Пыгамбери сайланан, Ярадының тербиесинден гечен, какасы ве атасы хем Пыгамбер болан Юсуф (ас) бейле дәлди. Ол шейле җогап берйәр: "Бейле иш этмекден мен Аллаха сыгынярын. Өзи мени шу масгарачылыкдан гораверсин. Сен хич ким бизи гөрмесин диййип, ички җайың гапыларыны гулпладың, эмма Аллахың назарындан нирә гачҗак? Шу этҗек болян ишиңе ахыретде нәхили җогап берҗек? Өз выжданың шейле ишден утанмаярмы? Гой, сен ахырете ынанмаян болмагың мүмкин. Өз небсиңи сакламага хем эркиң етмеди диелиң, эйсем адамыңа вепалылыгың ниреде? Хайванлар ве гушлар хем җүбүт-җүбүт яшаярлар, хатда шолар хем бир-бирине икилик этмейәрлер. Бейле масгарачыкыгы хайвандан хем пес дережә дүшен адам эдип билер."

"Ол мениң Хоҗайыным, Ол маңа ягшы гатнашды" диен сөзүни алымлар ики хили тефсир эдйәрлер: 1) Юсуф бу сөзи шу маныда айдан: "Сениң адамың маңа шунча ягшылык этди, маңа оглы ялы гарады. Инди мен онуң машгаласы билен не йүзүм билен шейле иш эдейин?" Ягны – Юсуф (ас) ягшылык эден адама яманлык эдип билмезди – диййип тефсир эдйәрлер. 2) Юсуф (ас) Хоҗайын (Рабб) диймек билен Аллахы гөз өңүнде тутуп: "Мен маңа хемише көмек эдйән, өз пенасында саклаян, шунча кынчылыклардан алып чыкан Аллаха нәшүкүр болуп, халамаян ве гадаган эден ишини эдип билмерин" дийдиги диййип тефсир эдилйәр. Икинҗи тефсир калбыма хас лайык болса-да, 'Догрусыны Аллах билйәр' диййип чәкленмәни догры гөрйәрин. Ол шол сөзлери билен хем өз небсини, хем азгын хатыны бу шу гүнә ишден гайтарҗак боляр. Сөзүниң соңуны болса, шейле тамамлаяр: "Аллах

залымлары хич вагт халас этмез, ягшылыга элтмез, гөнендирмез" дийййәр. Адам Аллахың гулы эдип ярадылыпдыр. Онуң тебигаты шоңа мейилли ве сазлашыклы. "Аллаха гуллук" сөзүни ики сөз билен айданымызда: Аллахың дийиши ялы яшамак, буйрукларыны берҗай этмек ве гадаган эден затларындан сакланмак. Аллаха гул болмак үчин калбың билен Аллахы бирлемек, дилиң билен тассыкламак, яшайшың билен субут этмек герек. Диңе дилиң билен: "Мен Аллахың гулы, мен мусулман" дийип, яшайшыңда бир хем Аллахың буйрукларыны берҗай этмесең ве эден гүнә-харам ишлериңден сакланмасаң нәхили боляр? Яланчы болдугың болмаярмы? Ине шейле адама, ягны Аллаха гуллук этмән, өз небсиниң ислеглерини я-да башга җанлы ве җансыз затлары худайлашдыран адамлара, Аллаха гуллук этмәге укыплы небислерини Аллаха дөнүклик этмек билен заялаянлара залым дийилйәр. Олар өз ынсаны тебигатларына зулум эдйәрлер. Аллахың берен җан, тен, беден агзалары ялы аманатларыны ялңыш уланярлар, ягны Аллах ёлунда дәл. Шейлелик билен шол адамлар залым болярлар ве хеләк болярлар. Ягны ики дүнйәде-де шейле адамлара хезиллик ёк. Залым дийип, диңе башга адамлара эзъет-сүтем берйәнлере дүшүнмели дәл. Ине Юсуф (ас) шейле перт җогап берип, залым хатының шол питнесинден сакланяр. Кыссаның довамына середелиң:

24. Хатын хакыкатдан хем оңа (Юсуфа) ниетини гурупды. Ол (Юсуф) хем оңа мейил этҗекди, эмма Раббының делилини (аламатыны) гөрди. Ондан яманлыгы ве фухшы (җынсы азгынчылыгы) дашлашдырмак үчин шейле болды. Хакыкатдан хем, ол Бизиң ыхласа етен хакыкы гулларымыздандыр.

Элбетде, Юсуф (ас) хем ынсанды. Онда-да ганы гызгын, җахыл чыкан йигитди. Онда хем җынсы дуйгулар ёк дәлди. Йөне шол вагт Аллах Тагала оңа бир делил (аламат) гөркезип, оны шол иши этмекден саклаяр. Бу аята дүшүнмек үчин зына гүнәсини шейтаның нәхили этдирйәндигини билмек герек. Илки зына гөзден башланяр. Ягны ниети шехвет ве азгынчылыкда болан адамлар (гаршы җынслар) илки билен середишйәрлер. "Середишмекде нәме бар? Гүнә дәл ахырын" дийййәрлер. Эмма Аллах Тагала Кур'анда: "Зына ишине голайлашмаң" дийййәр. Үнс бериң: "Этмәң" дәл, "Голайлашмаң" дийййәр. Расулуллах (сав) бир хадысында: "Гөзлериңизи харамдан гораң", башга ерде болса, "Икинҗи гарайыш шейтандандыр" буюряр. Фыкых алымлары "Гүнә ише себәп болян ишлер хем гүнә ве харамдыр" эсасына даянып, "Зына этмек улы гүнәлериң бири болса, онда оңа себәп болян середишмек, гүрлешмек, ян-яна отурмак, эл тутушмак, адамларың ёк еринде ялңыз галмак хем харам ве гүнәдир" дийййәрлер. Серетмек адамың гөрен задыны гөнүден-гөни бейнисине етирйәр ве хакыдада берк галяр. Соңра адам небсине яран гаршы җынс билен таныршманың, гүрлешмәниң угруна чыкяр. Соңра әдим-әдим өңе гидйәр ве: "Бу ерде гүнә иш ёк, биз 21-нҗи асырда яшаярыс, муңа медениет диерлер" дийип, адамы ялңыз душушмага, соңра болса, зына ише элтйәр. Шейтан өз хилесини басганчак-басганчак, әдим-әдим амала ашыряр. Хер әдимини әденсоң, адама онуң хилесине гаршы дурмак кынлашяр. Мысал үчин, серетмекден сакланмак, ялңыз галанында зынадан сакланмакдан хас аңсат. Шонуң үчин зынаның өңүни башындан бөветлемек хас аңсат.

Юсуф (ас) хем ол аяла тас хем мейил эдйәрди. Йөне Аллах онуң калбына гүйч-кувват берди ве оңа шу ишиң ямандыгына дегишли аламат гөркезди. Аллахың йигренйән ишини небси халаса-да, онуң аңы ве рухы оны йигренди ве ол сакланмагы башарды. Шол делили Аллах Тагала оңа шол йигренҗи гүнәни этдирмезлик үчин гөркезди. Ширк гүнәсинден соңра Исламда иң улы гүнә зына иши хасапланяр. Себәби, ол адамың иманыны гаралдяр, калбыны якяр-хапалаяр, ар-намыс, утанч-хая ве выждан дуйгуларыны өлдүрмек билен боляр. Онуң җемгыете болан зыяны хас хем горкунч. Ол машгала-оҗаклары йыкяр, несиллери заялаяр, миллетлериң гүйчлерини азалдяр, дөвлетини йыкяр, рысгалларыны кесйәр, ахлагы йитирйәр ве Аллахың җезасына себәп боляр. Кур'андакы Лут (ас) кыссасыны ве башга Пыгамберлериң роваятларыны окасаңыз, хеләк болан миллетлериң тарыхыны окасаңыз, шол хакыкаты гөрүп билерсиңиз. Расулуллах (сав) бир хадисында айдяр: "Яхудыларың хеләк болмагына илки билен аял питнеси себәп болды."

Аллах Тагала ыхлас билен Өзүне гуллук эдйән кишилери бирнәче ерде, гүйчлери етмесе, Өзи алып чыкяр ве ярдам берйәр. Ол Өз ыхлас эдйән гулларының хеләк болмагыны ислемез. Ынха Юсуф(ас)ы хем Аллах Тагала халас эдйәр, гүнә иш этмекден гораяр. ери геленде, Расулуллах(сав)иң шу хадисыны гетиресим гелйәр: Эбу Хурейре (ра) роваят эдйәр: Расулуллах (сав) шейле дийди: "Еди топар адам бардыр велин, Аллах Тагала олара хич хили көлеге болмадык бир гүнүнде, Аршың көлегесинде ер берер (көлегелендирер): 1) Адалатлы дөвлет баштутаны 2) Аллаха ыбадат билен улалан яш йигит 3) Калбы месҗитлере баглы (вепалы) болан киши 4) Аллах үчин бир-бирлерини сөен, шол сөйги билен бирлешип, шол сөйги билен айрылышан (бир-биринден дашлашан) ики адам 5) Везипели (дережели-бай) болан овадан бир аял тарапындан небсини доюрмага (зына этмәге) чагырыланда: "Мен Аллахдан горкярын" җогабыны берен (ве йүз өвүрен) адам 6) Саг элиниң берен садакасыны чеп эли дуймаян дережеде гизлин садака берен адам 7) Тенха (гизлин ерде) Аллахы зикр эдип, гөзлери яшдан долуп аглаян киши." Хадиси Бухари ве Муслим роваят эдйәрлер.

Хакыкатдан хем, бу гүнә ишден (бу хадисда 5-нҗи номер) сакланмак дийсең кын. Оңа гүйчли иман ве эрк герек. Хакыкатдан, Аллахы хемме затдан көп сөймек герек. Шу хадисда агзалан еди хәсиет хем Юсуф(ас)да барды. Ол Аллахы, Аллах хем оны сөййәрди. Шу хәсиет хакыкатдан хем өвүлмәге ве Аллахың сылагына лайыкдыр. Башга бир хадисда Расулуллах (сав) айдяр: "Өз небсини мениң гетиренлериме, ичинден хич хили нәразылык билдирмән боюн эгдирмейән адам кәмил му'мин дәлдир." Башга бир хадисда хем: "Аллахы ве Ресулыны өз небсинден хем көп сөймейән адам кәмил му'мин дәлдир" дийилйәр. Ынха шу хадисларың әхлисинден шуны гөрмек мүмкин: Юсуф (ас) Аллахың сөйгүли ве ыхласлы гулуды. "Ыхлас" сөзүниң үстүнде-де дуруп гечелиң. Ыхлас хем ислег, җошгун, гайрат ялы манылары аңладяр, хем-де ниетиң диңе Аллах үчин болмагыны аңладяр. Ягны ниет пәклиги, эдйән ишинде Аллаха болан ислег ве разылык диймекдир. Юсуф (ас) хем аятда айдылышы ялы, Аллахың ыхласлы гулларынданды. Ыхлас ялы васп хеммелере несип этмейәр. Ол хем Аллахың гурсага гуймагы, хем өз үстүнде көп ишләп,

небсиңи тербиелемегиң нетижесинде эмеле гелйән хәсиетлериң биридир. Шу дөвүрде эдйән ишини диңе Аллах үчин эдйән адамлар дийсең азалды. Амаллара иле яранмак, бу дүнйәде өзүңи өвдүрмек ялы рия хәсиетлер гошулды. Хич кимден алкыша, өвгә, сылага, музда, рехиме-авамага, мадды көмеге ве башга бәхбиде гарашман, "Диңе Аллах билсе боляр" дийип амал этмек дийсең кындыр. Гой, адамлар, ил-гүн сениң амалыңы гөрмесин, сениң гадрыңы билмесин, сыламасын, Аллахың билмеги ве мүздуны ахыретде бермеги етерлик дәлми? Ыхлас иманың иң гөзел дережелериниң биридир. Ол хем таква, хем ихсандыр. Аллах мухлис (ыхласлы) гулларының янындадыр. Оларың дилеглерини горар, догры ёлуна гөнүкдирер, бела-бетерлерден горап саклар. Ыхлас му'миниң бирнәче гөзел тарапларыны ачяр, тербиелейәр, абрай-дережесини ики дүнйәде-де бейгелдйәр.

25. Икиси хем бир бада гапа тарап ылгашдылар. Хатын онуң көйнегини аркасындан (чекип) йыртды. Гапының агзында олар хатының адамсына душ гелдилер. Хатын шонда шейле дийди: "Сениң машгалаңа яманлык этмек ислейәниң җезасы зындана ташланмак я-да яман бир җезадан башга нәме болуп билер?"

Хадысаның ызы шейле довам эдйәр: Юсуф (ас) шу масгарачылыгы гөрмезлик үчин ве Аллахың лагнатлан (нәлетлән) ерини терк этмек үчин, хем-де небсини ене-де сынага тутуп дурмазлык үчин деррев ызына өврүлип, гапа тарап гачмак билен болды. Мен бу барада шейле пикирде, ынсан шейтандан вас-васа гелип дуран ерлери деррев терк этмели. Расулуллах (сав) му'минлере: "Хеләк болан миллетлериң отуран харабаларыны чалтрак терк этҗек болуң" диерди. Мусулман адам гүнә эдилйән ве эдилҗек болян меканларда көп дурмалы дәл. Себәби, Аллахың лагнаты шол ере ягып дур. Онсоңам, Юсуф (ас) теклибе җогап беренсоң – небси ве шейтаның вас-васасы оны карарындан дәндирәймесин – дийип, басымрак шол ери терк этмек билен болды. Йөне азгын аял өз эркине, небсини канагатландырман гайдян аяллардан дәлди. Ол хыҗув билен Юсуф(ас)ың ызындан ылгап етмек иследи, өз ислегини гүйч билен этдирмек иследи. Гачып барян Юсуф(ас)ың көйнегинден япышып, өзүне чекди, көйнек парра йыртылды. Юсуф (ас) гапа етенде, гапы аңрысындан ачылды ве өңүнде өйүң хоҗайыны пейда болды.

Өйүң хоҗайыны өң хем айдышымыз ялы, Мүсүриң малие ишлериниң министриди. Элбетде, бу адам акыллы ве дурмуш теҗрибеси бай адам болмалы. Ол өз хатыныны говы танаян болмалы. Белки хем ол өз аялының Юсуф(ас)ың арзувында гезип йөрендигини аңан болмагы хем мүмкин. Онуң хут шу пурсатда гелмеги хем шоны тассыклаян ялы. Азгын аял онуң энтек-энтек гелмеҗек вагтыны планлашдырмадымы нәме? Белки хем өй хоҗайыны өз өйдәки гул ве гырнакларының бирине – шу хатыны ызарла – диен болмагы мүмкин. Өңүмиздәки аятларда өй эесиниң янында хатыны тарапындан бир гарындашдан сөз эдилйәр. Эгер ол өй эеси билен билеликде гелен болса, онда бизиң шол пикиримиз долы догры болуп чыкяр. ене-де, догрусыны Аллах билйәр.

Бу ерде бир сораг дөрейәр. Адамсы аялының шол хәсиетини билйән болса, нәме үчин оны саклаяр, ковса болмаярмы? Бу гатлагың өзболушлы "медениетиниң"

бардыгыны айдып гечипдик. Буларда эркек-аял биле отуршып-турмак, ачык ве безеглери гөркезиҗи шекилде гейинмек, ойнаш эдинмек адаты затларды. Хер дөвүрде хем ёлбашчы гатлагың өзболушлы бир яшайшы болуп, дүшүнҗеси пес гарамаяклар хем көрлүгине, олара уйҗак болупдыр. Хер нәхили болса-да, кыссамыза довам эделиң. Юсуф (ас) өй эесини гөренде, өзүниң хич хили гүнәси болмаса хем, машгаласының ятян җайында, көйнеги йыртык ве машгаласы (азгын аял) билен ялңыз халатда боландыгына, өй эесиниң, гөр, нәхили пикирлер этҗекдигини гөз өңүне гетирип, утанҗындан чым-гызыл болды ве дили тутулды. Себәби, Юсуф (ас) гөзел ахлаклы ве хая ееси болан кишидир. Расулуллах (сав) бир хадисында: "Хая имандандыр" дийип буюряр. Хакыкатдан хем, хая адама гөр нәхили гөзеллик берйән ве оны бейгелдйән васпдыр. Гынансак хем, шол хәсиетли адамлар азалып баряр. Өзүне 'мусулман' диййән халкың ичинде эне-аталар чагалары билен билеликде бозгак кино ве телеяйлымлар гөрүп билйәрлер ве шоңа меңзеш нелер-нелер... Бихаялык хер бир азгынчылыгың башыдыр. Ине Юсуф (ас) нәме дийҗегини билмән, алҗырап дур. Азгын аялың болса, шейтан ве небси сөзлери агзына гуйян ялы. Ол дерррев өзүни акламак билен болды ве ялан зада шаятлык эдип, хемме гүнәни Юсуф(ас)ың үстүне атды. Юсуф(ас)ы хамала везириң пәк машгаласына, онуң намысына деген ялы эдип гөркезди. Утанман, чекинмән, шол вагтың өзүнде өз төхмет ве яланыны дүзди. Муны диңе бихая, бинамыс, Аллахдан бирҗик хем горкмаян адам эдип билерди. Үстесине-де, өз яныңдан Юсуф(ас)а бермели җезаны хем кесгитләпдир: зындан. Себәби, дурмушда бейле яманлыгың, төхмедиң, гаралыгың бардыгына энтек өвренишмедик, өңки ярасы энтек долы битмедик яш оглан догрыны айдып етишмәнкә, оны чалтрак зындана ташлап, җемгыетден дашлашдырмалыды. Залымларың эдйән хиледир-яманлыклары хич вагт үйтгемейәр. Шол бир усул ве методлары... Себәби, олара вас-васа берйән шейтан шол бир шейтандыр. Шу дөвүрде хем пәк му'минлере хер хили атлар дакып, олары зынданлара долдурмаярлармы? Биринҗи усула, ягны гараламага, айыпламага, төхмет атмаклыга, ялан сөзлемеклиге информацион (психики) гөреш дийилйәр. Гаршы тарапа, өзүни акламага пурсат бермән, оны адамлардан дашлашдырмага болса, физики тайдан ёк этмеклик дийилйәр. Юсуф (ас) бу бихаялык билен атылан төхмете хайран галып, аңк-таңк болуп галды. Яп-яңыҗа: "Мен сени сөййәрин, гелсене" диййән азгын аял өзүне ховп абананда, йылан ялы зәхерини пүркди. Везириң аялы ялы диңе өз небсини сөййән ве оңа чокунян адамлар хич вагт 'сөйги' дийилйән дуйгыны билмезлер. Олар Аллахы ве адамы сөймек ялы дуйгудан махрумдырлар. 'Сөйги-сөйги' дийип йөрен бирнәче яшлара душ гелйәрис. Шу вагтку ялы Аллах сөйгүсинден узак, аша дереҗеде эгоист (диңе өзүни билйән) ве бәхбитпараз несил хич вагт сөйүп билмез. Аллах олара шол дуйгыны дадырмаз хем. Олар шол багта хич вагт етип билмезлер. Аллах разылыгы үчин бир-бирини сөйүп ве улы хормат-сылаг гоюп, машгала оҗагы гурмакдан олар махрумдырлар. Шу вагтку яш несил (көпүси) диңе өз хайвани (җынсы) ислеглерини гидермек үчин я-да башга бир дүнъеви бәхбит билен дурмуш гурярлар. Шол себәпли хем, көпүси гысга вагтда айрылышмак билен болярлар я-да икилик эдип башлаярлар. Олар шол багтсызлыкларыны билдирмеҗек болуп, дашындан яландан өзлерини багтлы

гөркезҗек болярлар. Ягны театрың сахнасындакы ялы оюн ойнаярлар. Шейдип, өз-өзлерини алдап, өмүрлерини оюн (спектакль) ойнап гечирерлер.

Өйүң эеси везир Юсуф(ас)ың үсти-башыны сынлады ве аялының хемме диенлерини диңледи. Онда нәхили пикир дөредикә?

26. Юсуф болса, шейле дийди: "Онуң өзи мениң небсимден кейп алмак иследи." Шол аялың гарындашларындан бир шаят болса, шейле шаятлык этди: "Эгер Юсуфың көйнеги өңүнден йыртылан болса, онда хатын догры сөзлейәр, бу болса, яланчыдыр.

27. Эгер-де көйнеги арка тарапындан йыртылан болса, онда хатын ялан сөзлейәр, Юсуф болса, догручыллардандыр."

Бу ики аяты – арада маны гопуклыгы болмасын – дийип, биле тефсир этмек хайырлы болҗак ялы.

Юсуф(ас)ың ол аялыңкы ялы диле чеперчилиги ёкды. Үстесине-де, ол алҗыраңлы ягдайдады ве шейле ягдая дүшендиги үчин дийсең утанярды ве өзүни биынҗалык дуйярды. Ол сада дил билен догрусыны айтды: "Мен гүнәкәр дәл, Зүлейханың өзи бу затлары гурнады, мен гачмак билен болдум."

Шол вагт везириң яны билен гелен я-да соңра әр-аял арасында ынамсызлык дөрәнсоң, меселә шаят болмагы үчин чагырылан Зүлейханың гарындашы, көпи гөрен, адалатлы ве пайхаслы адам экени. Хакыкатдан хем эгер эркек адам (Юсуф) Зүлейханы зорлаҗак болан болсады, Зүлейха-да оңа гаршылык гөркезен болсады, онда онуң көйнегиниң өң тарапы йыртык боларды. Эгер-де Юсуф(ас)ың айдышы ялы, ол гачмага чалышып, Зүлейха оны меҗбур этмәге чалышан болса, онда көйнек аркадан йыртык болмалыды ве ынха нетиҗе.

Бу ики аятдан ене шейле нетиҗе хем гелип чыкяр: адам даш-төверекдәки болуп гечйән затлара хас үнс берип ве аклыны ишледип серетҗек болмалы. Меселелериң чөзгүдинде элиңден гелдигиче адалатлы болҗак болмалы. Ики тарапы хем диңләп, өлчерип, пикирленип гөрмели. Бири бир зат айдяр –дийип, басымҗак нетиҗе чыкармалы дәл. Исламда фасык (гүнәкәр) адамың диенине ынам эдилмейәр. Себәби, гүнә эдип билйән адам ялан сөзлемәге ве ялан ере шаятлык этмәге-де хемише тайярдыр. Хикмет ве пайхаслы адам гулакдан-гулага гечйән мыш-мышлара ынанман, меселәниң дүйп чешмесине етҗек болар. Мысал үчин диндарлара шу дөврүде хер хили ат дакып, хер хили төхметлер атярлар. Максат нәме? Адамлары Исламдан дашлашдырмак. Ислам ылмында хем шейле. Хадысаларың дүйп чешмесине етмәге чалышмалы, делиллери гөрмәни башармалы, Кур'ан ве Сүннете, Сахабаларың бирлешип берен карарына (шол меселеде) ве алымларың питваларына эсасланмалы. Ондан эшитдим, мундан эшитдим билен ёл алып болмаз. Шонуң үчин мусулман адам бир зат барада карар беренде, меселәни хемме тараплайын пайхас билен гөрмәни башармалы.

28. Шонда гөрселер, көйнеги арка тарапындан йыртылан экени. Ол дийди: "Дүшнүкли, бу сиз аялларың ишидир (хиле-питнесидир). Сизиң ойнуңыз (хиләңиз) улудыр.

Везир шол пайхаслы адамың айдышы ялы этди. Хакыкатдан хем, Юсуф(ас)ың көйнегине сын эдип, середип гөрселер, ол аркадан йыртылан экен. Инди хемме зат дүшнүкли болды. Бу отагда болуп гечен затлар оларың гөз өңүнде җанланды. Аялларың ойны көп, мекирлик ве хилелери улудыр. Яман хатын адамың өмрүни довзах азабына өврүп билйәр. Пыгамберимиз (сав) бир хадисында айдяр: "Довзахың гапысына бардым, гөрсем, довзахыларың көпүси аяллардыр" дийййәр. Башга бир хадисында-да: "Хатынлар сизиң гапырга сүңкүңиз ялыдыр. Пейдаланҗак болсаңыз, шол дуршуна пейдаланың, ёгса аграм салсаңыз, дөверсиңиз" дийййәр. Шу ве шуңа меңзеш бирнәче хадислардан шейле нетиҗе чыкарып билерис. Аяллар өз ярадылыш тебигаты боюнча, мал-мүлке, говы ве рахат яшамага, безенип гейинмәге хас мейилли ве небислери өз ислеглерине хас говшакдыр. Олар өз максатларына етип билмек үчин өз нәзлерини, гөзелликлерини уланярлар, эркеклериң олара болан говшаклыкларындан пейдаланярлар. Шонуң үчин герек еринде хатыныңа берк дурмак герек. Хатының адамсындан үстүн болмагы догры дәл, Исламда халанян зат дәл.

29. Юсуф, сен бу барада хич ерде дилиңи ярайма. Сен хем хатын, гүнәңе тоба эт. Хакыкатдан, сен улы гүнәкәрлерден болдуң.

Әгирт улы дөвлетиң везириниң өйүнде шейле масгарачылык болды. Бу вака улы иле, гоңшы-гарындаш, дост-яра улы гүррүң болҗакды. Бу ерде кимиң гүнәлидиги барада инди хич кимиң шүбхеси галмады. Везир шол затларың өңүни алмак үчин аялыны ковмаяр ве җеза хем бермейәр. Бу ахлагыны-ынсабыны йитирен җемгыетиң хәсиетидир. Олар өз байлык-везипе, дүнъеви бәхбитлери үчин герек болса, көп зада (ар-намыс барада) гөз юмярлар. Везир оңа (аялына) диңе: "Эден ишиңе тоба эт, инди гайталамасын" дийип дуйдурыш бермек билен чәкленйәр. Хәзирки дөврүде Европа медениетине хайранлык билен гарап, олара меңзеҗек болянлар, оларың әр-аял болуп яшаянларың бир-бирине икилик этмегини гең гөрмейәндиклерини, я-да аркайын бир-бирлерине өңүнден: "Мен ойнаш эдинҗекдирин" дийип дуйдурып билйәндиклерини билйәрлермикә? Бу барада гиңрәк маглумат үчин Сеййид Кутубың (рахымахуллах) "Фи зыләлил Кур'ан" атлы тефсирине середип билерсиңиз. Везир Юсуф(ас)а хем бу болан затлары хич ерде агзамазлыгыны берк табшыряр. Везир баша гелен меселәни шу вагтлыкча шейле чөзүп гойяр. Йөне Аллах Тагаланың башга планлары барды. Онуң пайхасы гиңдир.

30. Шәхер ичинде кәбир зенанлар: "Везириң аялы өйүнде яшаян огланың небсинден кейп алмак исләнмиш, оңа ашык болуп, йүрегиниң зары ярылыпдыр. Ол аял аклыны йитирипдир" дийип геп-гүррүң этдилер.

Йөне булар ялы сырлары нәче саклаҗак болсаң хем, нәбелли ёллар билен хабар деррев яйрамак билен боляр. Илки билен хем шәхердәки ишсиз аялларың дилине

дүшйәр. Шәхерде, өң хем айдышымыз ялы, ёлбашчы гатлак барды, ягны везириң машгаласы билен дең дережеде болан ве гатнашыкда болан машгалалар. Илки билен шоларың хатынлары барада геп-гыбат башлады. Бу хатынларың Зүлейха ялы башга эдйән ишлери ёкды. Оларың эдйән гыбатлары ачык ве дүшнүкли шекилде аятда айдыляр. Хакыкатдан хем адамсы бар болан, яшы хем улы болан Зүлейханың етимче ве өйлеринде саклап йөрен огланына ашык болмагы олар үчин геңди ве гыбат үчин говы гүйменҗе болды. Шәхер ичинде гыбат яйрап барярды. Хер эшиден үстүне ене бир затлар гошярды. Аслында, белли бир максады, дини ве дүшүнҗеси болмадык шахсыетиң я-да җемгыетиң ичи гысып, өлүп баряр. Онуң гүйменҗеси, башга иши ёк. Шол адамларың өзлериниң хем эдйән иши ёк, олар диңе башгаларың ызыны ызарлап, гүррүң этмәни башаярлар. Акыллы адам хич вагт бейле затлара үнсүни ве вагтыны сарп этмез, герекли хем гөрмез. Олар ол аяла "Аклыны йитирен дивана" ялы атлар гойдулар. Элбетде, бу геп-гыбатларың эдилйәндиги везириң өйүне хем гелип етйәрди. Муңа эсасан хем Зүлейханың дийсең гахары гелди.

31. Хачан-да (Зүлейха) оларың гизлинликде эдйән гыбатларыны эшиденде, олара чакылыкчы иберди ве олар үчин долы ве безегли бир сачак (супра) тайярлады, хер бириниң элине бир пычак берди ве Юсуфа: "Шу ерден чык (гөрүн)" дийди. Хеммеси оны гөренинден хайран галдылар ве эллерини кесдилер. "Хайран галаймалы, Аллаҗанларым, бу бир адам дәл, бу аҗап бир перишде" дийдилер.

Зүлейха ол аялларың хем өзи ялы небсине гаршы говшак ве ахлагы пес аяллардыгыны билйәрди. Шонуң үчин ол (Зүлейха) шол аяллара бир оюн-хиле гурнады. Шейлелик билен ол өзүни аклаҗак болярды. Ягны: "Сиз хем оны гөрсеңиз, дуруп билмерсиңиз, мен шоны сизе субутларын" пикири билен, шәхерде гыбат эдйән бай ве абрайлы адамларың аялларыны өйүне чагырды.

Зүлейха хер бир зады, этҗек ишини өңүнден тайынлап гойды. Илки билен ол зенанлары үстүнде хер хили иймишлер болан супраның башына гечирди. Соң эллерине кичеңрәк мивелери артмак ве бөлмек үчин уланылян пычаклары пайлады. Олар ийип-ичмәге, өзара гүррүң этмәге башладылар. Шонда ол Юсуф(ас)а: "Шу гапыдан гир" дийип, хемме отуран зеналарың өңүнде пейда болмагыны буюрды. Юсуф(ас)ың өз эрки ёкды бу өйде. Ол бу залым адамларың элинде бир оюнҗак, сатын алынан өй эсбапларының бири ялыды. Йөне онуң рухы дүнйәсинде харасатлар гопярды. эсасан хем соңкы болуп гечен масгарачылыклы ве йүзгызардыҗы вака оны дийсең биынҗалык эдип дурды. Йөне онуң этҗек алаҗы ёкды. Өйүң хатыны оны чагырды ве ол зенандан долы отага гирмели болды. Азгын ве ахлаксыз, Зүлейха меңзәп дуран аяллар оны гөрүп, хайран галдылар. Оларың хер бири шейле асыллы, гелшикли, йүзүнден нур сечилип дуран җуваны өзлерине оюнҗак эдинмек исләрдилер. Олар эллеринде артып отуран мивелерини унудып, өз эллерини кесдилер (шол дереҗе хайран галдылар). Олар хер бири бир яндан гаршыларында дуран бир адам дәл-де, сатлык мал ялы баха берип башладылар: "Бу оглан дуран бир перишде, мунуң овадандыгыны ве ш.м." Олар бу сөзлери дашындан айтмага утанмаярдылар. Себәби, оларда утанч-хая дийилйән зат ёкды. Зүлейха

болса, өз максадына етипди. Ягны олара Юсуф(ас)ың нәхили хайран галдырыҗыдыгыны гөркезипди. Шейлелик билен өз гүнә-харам болан небис ислегиниң тебигы (адаты) затдыгыны гөркезип, өзүни аклаҗак болярды. Ине шол ерде ол бүтин зенанларың өңүнде шу ашакдакы сөзлерини айтды:

32. Зүлейха шейле дийди: "Ине бу гөрениңиз мени айыплан (гыбат этмегиңизе себәп болан) огланыңыз. Ант ичйәрин, мен мунуң небсинден мырат (алмак) иследим. Йөне ол ар-намысыны хапаламазлык үчин кабул этмеди. Ене-де ант ичйәрин, эгер-де мениң диенними этмесе, хөкман ве хөкман зындана зыңылар ве шүбхесиз, зыян чекенлерден болар."

Зүлейха максадына етди, онуң җоралары хем Юсуф(ас)ы гөрүп, хайран галдылар. Зүлейханың пикирине гөрә, инди булар Зүлейха гышык гөз билен гарамалы дәлдилер. Себәби, өз гөзлери билен перишде васплы огланы гөрдүлер. Бу хем шейтаның асырлар бойы ойнап гелйән ойны. "Бир топар адам я-да көпчүлик бир меселеде бирлешсе (пикир бирикдирсе), шол догрудыр" дийип, Иблис адамлара васваса берйәр. Эмма Кур'ан Мухаммед(сав)е йүзленип, дүйбүнден башга зат айдяр: "Көпчүлигиң ховайы арзувларына уймагын. Себәби, сени догры ёлдан айырарлар" Нәме, көп адамың небси ёкмы я-да саның көплүги догрулыга делилми? Ислам тарыхына середип гөренимизде, хич вагт му'мин җемагатларының ширк топарларындан көп болмандыгыны гөрмек мүмкин. Кур'анда йөне ере айдылмандыр: "Ниче аз җемагатлар (иманлы топарлар) Аллахың изни билен көп топарлары еңдилер" Хак ве нәхакы, харам ве халалы, догры ве ялңышы кесгитлейән диңе Аллах Тагаладыр, көпчүлик дәлдир, ата-баба дәлдир, акылдарың я-да дананың шахсы пикири хем дәлдир. Бу адалатлылыга ве адамың тебигатына терс болуп дуряр. Ынха бу аятда хем Зүлейханы җоралары голдаярлар: "Хава, бу оглан ашык болмаз ялы дәл экени" диййәрлер. Инди азгын Зүлейха рахатлады, себәби, өзи ялы небсине уйян хатынлар оны голдадылар. Эмма нәче адам голдаса-да, Аллах шол ишден нәразыдыр. Себәби, ол иш дүйбүнден харамдыр. Инди зүлейха айдяр: "Мен шонуң небсинден мырат алмак иследим, эмма ол сакланды. Йөне мен өз диенними дикелдйән адамдырын. Максадыма, нәхили болса-да, етерин ве небсимиң ислегини канагатландырарын." Себәби, ол өз небсини өзүне худай эдиненлериң биридир. Ол диңе шонуң диени билен боляр. Аллахың канунлары, җемгыетиң дәп-дессурлары оны дүйбүнден гызыкландырмаяр. Ол өз гүйҗүни уланмакчы боляр: - эгер кабул этмесе, - диййәр (җораларының янында ыглан эдйәр) – онда мен оны зынданда чүйредерин.

Ынха небиспаразларың, залымларың пикири: хак ёлундан йөрәп барян адама өз диенлерини этдирмек үчин зындана ташлаярлар. Шейдип, оларың иман эрклерини, дүнйә гарайышыны, ыхласларыны депеләп дөвҗек боляр лар. "Сөз билен дүшүнмеселер, зорлук билен дүшүнерлер" диййәрлер. Оларың акыллары башга хич бир зада чатмаяр.

33. Юсуф айтды: "Эй Раббым, зындан маңа буларың теклип эдип чагырян затларындан (ишлеринден) хас говудыр ве эгер Сен мени шу аялларың дузакларындан горамасаң, мен оларың ышгына дүшерин ве наданлардан боларын"

Юсуф (ас) бу пурсатда Аллаха ялбарып башлаяр ве өз сайлан ёлуны айдяр: "Зындан маңа Аллахың харам эден зына ишинден хайырлыдыр." Ол кейпи-сапалы, бай-овадан аяллар билен сүйҗи гатнашыгың ерине, Аллахың разы болҗак ёлуны сайлаяр. Гой оңа төхмет атсынлар, гой зындана ташласынлар, яшлыгыны ве өмрүни күл этсинлер... Юсуф (ас) шуны говы билйәр: Буларың хеммеси Аллахың сынагы, дүнйә яшайшы болса, гечүвҗи затдыр. Бу дүнйәде эдилен хер бир ише ахыретде берк сораг бардыр. Ахырет болса, бакыдыр ве асыл яшайыш шолдур. Аслында, хер бир адамың яшайшы, этҗек ишини сайламакдан ыбаратдыр. Акаид ылмының алымлары (ынанч меселелери боюнча ылымда алымлар) айдярлар: 'Адамың эдйән иши сайлавдан ыбарат, ол сайлаяр (карар берйәр, ниет эдйәр), шол иши этмек үчин герек болан гүйч-кувваты болса, Аллах Тагала берер.' Адама, шейле алып гөрсек, диңе карар бермекликде азатлык (эрада) берлипдир. Аллах Тагала диңе йөреҗек ёлуны сайламакда, этҗек ишине карар бермекде адама эркинлик берйәр: шол ишиң-ниетиң амала ашмагы болса, Аллахың элиндедир, нетиҗеси хем Ярадана баглыдыр.

Адамың өзи карар бермели, небси билен яшаҗакмы, ахырети гайгы этмән яшаҗакмы, харам-халалы, гүнә-согабы сайгарман, диңе небсиңе чокунҗакмы я-да кын болса-да, Аллахың пәк ёлундан йөрәп, хак ве иң догры болан Ислам дини билен яшаҗакмы? Исламы өз небсиңе гөрә тефсирләп, өзүңи алдамага довам этҗекми я-да кын болса-да, эзъет-сүтем чексең хем, Расулуллах(сав)иң гөркезен ёлундан йөреҗекми? Диңе ады "Мусулман" болуп, эдйән хич бир зады Ислама габат гелмейән яшайыщдан Аллах хей разы болармы? Шолар ялы яшаян топар ве миллетлер көпчүлиги ягшымы я-да санлары аз болса хем, дурмушда хич бир кынчылыкдан горкман, диңе Аллахың разылыгыны умыт эдйән җемагатлар ягшымы? Эй ынсан, өзүң карар бер, хайсы ёл билен яшаҗак? Йөне ялңышмаҗак бол, себәби, дүнйәде бир гезек яшаярсың, шол яшайшыңа гөрә-де, ахыретдәки бакы яшайшың кесгитленҗекдир. Ынха Юсуф (ас) хем кын болса-да, өңүнде гойлан ики ёлдан догрусыны сайлаяр. Зынданда ынанҗы үчин көсенип яшамак оңа Аллахың гүнә кылан яшайшындан хас сөйгүли, гөзүне хас ыссы гөрүнйәр. Ынха хакыкы му'миниң йүреги, дүнйә гарайшы, ахлагы. Гөр нәхили берк ынанч, салих амал, Раббына вепалылык, таквалылык, ыхлас ве ихсан. Диниң дүйп манысына дүшүнен, калбына иман берк орнашан, Аллахы хемме зат ве кишиден көп сөйүп билйән адам шу амалы эдип билер. Юсуф (ас) хем шейле адамлардан бириди. Шу гүн хем шейле адамлар бар. Йөне олар вагт гечдигиче азаляpлар. Аллах Тагала 'Вакы'а' сурасында айдяр: "Оларың (хайыр ишлерде) өңде барыҗыларының көпүси өңкүлерден, азы соңкулардан." Шейле адамлар хемише аз болупдырлар ве мундан бейләк хас хем азаларлар. Йөне бу адамлар иң багтлы ве дереҗелери иң белент адамлардыр. Олар Аллахы сөййәрлер, Аллах хем олары җуда сөййәр. Шу гүн хем Аллахың халамаян дүзгүнинде яшамакдан, зынданы сайлап алян адамлар энтек бар (Аллаха шүкүр). Ислам дини **(**ясамасы дәл, хакыкы Расулуллах(сав)иң өвредени**)** шол адамларың

үсти билен несилден-несиле йитмән гечип гелйәр. Залымларың эзъетлери, сүтемлери, зынданлары хем олары дөвүп, өз сайлан ёлларындан дәндирип билмейәр. Аллах Тагала 'Хужурат' сурасының 15-нжи аятында айдяр: "Хакыкы му'минлер бир гезек иман гетиренсоңлар, хич вагт шүбхе этмезлер." Хава, му'мин адам шейле шахсыетдир. Ол иман гетирип, Аллаха гул болансоң, оңа нәче сүтем этселер хем, дүнъеви леззет ве кейплер билен алдаҗак болсалар хем, ол хич вагт шүбхеленмез. Ол Аллах разылыгының хемме затдан ёкардадыгыны билйәр.

Роваятың довамына үнс билен середип гөрсек, Юсуф (ас) Аллаха: "Мени бу аяллардан гора" дийип дилег эдйәр. 'Аяллардан' дийилйәр, диймек Зүлейхадан башгалары хем Юсуф(ас)а ислег билдирипдирлер.

Адам хер нәхили таква ве гүйчли эрк-эрадалы болса хем, Аллахың көмеги болмаса, ол эҗиздир. Себәби, шол эрк-эраданы ве голдавы берйән Аллахдыр. Юсуф (ас) шу йөнекей, йөне адам небсине кын дүшйән хакыката берк дүшүнйәр. Ол: "Мен өзүм шу дереҗә етдим, өзүм баядым" дийип өвүнип-текепбирленйән ылымсыз ве наданлардан дәлдир. Хатда Аллахың рахметини хем көп ыбадат билен газанып болҗак дәл экени (хадис). Адам бираз амал эдип, текепбирленип ве Аллаха миннетли гарап башлаяр. Ол (Аллах) оңа бергили ялы... Эмма ылмың ве хикметиң аслына дүшүнен адам хич вагт бейле пикир этмез. Хер бир задың Аллахың элиндедигини билер. Шонуң үчин дәлми, Расулуллах (сав) шу доганы көп гайталаян экен: "Эй Раббым, калбымы шу диниң үстүнде беркарар кыл. Себәби, калплар сениң бармакларың арасындадыр."?

Шехвет сынагы иң кын ве иң агыр сынагларың бири, хас хем шу дөврүде. Ачыклык, хаясызлык-утанчсызлык, эркек-аял гатнашыгының чәкден ашмагы дөврүнде, адамларың зына-азгынлык ишлерине өвренишен дөврүнде, ар-намыса дийсең еңил гараян дөврүнде... шол сынагдан гечип билен адамың иманы гүйчли диймекдир. Бир гүн бир сахаба Расулуллах(сав)иң янына гелип, башдан гечиренлерини айдып берйәр: "Мен бир сөвешден гайдып гелйәрдим, сувсап-аҗыкдым ве дийсең ядадым. Гөрсем, чөлүң ортарасында бир чатма дур. Гирип гөрсем, овадан аял отыр. Сувсузлыгымы ве ачлыгымы гидеренсоң, ол маңа өзүни теклип этди. Мен хем Аллахың ярдамы билен сакландым ве шол ерден гачмак билен болдум." Шонда Расулуллах (сав) айтды: "Сен Юсуф Пыгамбериң газанан согабы ялы согап иш этдиң." Диңе небсини долы ве бүтинлейин Аллах ве Ресулының хөкмүне боюн эгдирен адам шехветден сакланып билер.

Ынха Юсуф (ас) илки гулчулык, дөнүклик сынагындан, соңра шехвет сынагындан абрай билен гечйәр. Шейдип, ол Аллаха хас якынлашяр. Ол кейпи-сапа, байлык ве рахатлык ичинде Аллаха нәшүкүр ве дөнүк болуп яшандан, зынданда яшаманы говы гөрйәр. Иманыны ве Аллах билен гатнашыгыны сакламаны говы гөрйәр. Себәби, "Дүнйә мусулманың зынданы, капырың җеннети" хакыкатына долы дүшүнйәр ве гөз етирйәр. Бу азгын ве бош дүнйәде му'мин болуп яшамак, Аллахың буйрукларына, гоян принциплерине гөрә яшамак дийсең кын. Бу меселәни умумылашдырсак, шуны айдып билерис: дүнйәде ики тип (гөрнүшдәки) адамлар

бар: 1) Өз небсини хайсы хем болса, белли бир принциплере боюн эгдирен адамлар. Олар шол дүнъеви болсун, дини болсун гарайышларындан дөнмезлик үчин хер хили кынчылыга дөз гелерлер. Олар өз яшайышларында көп ишлер эдип яшап гечерлер. Хут шу гөрнүшдәки адамлар адамзат үчин пейдалы көп ишлер эдип өтүпдирлер. Йөне араларында аз санлы динсизлер хич хили согап газанман, ахыретдәки несибелерини йитирдилер. 2) Икинҗи топар адамлар барада айтсак, булар хемише көплүкдирлер ве буларың белли принцип ве гарайышлары ёкдур. Олары сува меңзетсең боляр, хайсы күйзә гуйсаң, шол гөрнүши алар отурыберерлер. Оларда мукаддес дуйгы ёкдур, өз небис, бәхбит ве ислеглериниң гулы болуп яшаярлар. Сөйги, достлук, адалат, адамкәрчилик, ынсап, ихсан ялы адамы адам дережесине бейгелдйән дуйгулардан узакдырлар. Хич вагт онуң манысына дүшүнмезлер. Бу гөрнүшдәки адамлардан хич вагт адамзада пейда хем болмандыр. Хич бир иш хем битирмән, түйс бир хайванлар ялы яшап гечйәрлер.

Ине шу ерде Юсуф(ас)ың башына гелен Аллахың икинҗи сынагы тамамланяр. Аллахдан гелйән хемме сынаглар адамы тербиелемек ве иманыны беркитмәге гөнүкдирилендир. Ынсан башына гелен хер бир сынагы шүкүр ве Аллахдан разы болуп, сабыр ве таква билен гечмеги башарса, шонча ол Аллаха хас голай боляр, ынсанчылыгы кәмиллешйәр, калбы пәкленйәр ве дережеси ики дүнйәде хем бейгелйәр. Онуң үчин ылым, хикмет ве басирет гапылары ачыляр. Көп адамың гөрүп билмейән задына гөз етирип, дүшүнип башлаяр. Расулуллах (сав) айдяр: "Бир адамы Аллах сөйсе, шоңа көп сынаг берер. Шол саяда адамың гүнәлери дөкүлип, согаплары көпелер" Ягны адамың башына нәче көп кынчылык гелсе, мусулман боландыгы ве мусулманча яшаяндыгы үчин, шонча ол Аллаха сөйгүли диймекдир. Диймек, Аллахдан гелйпән сынаглара гынанмалы дәл, сабыр билен гаршы алмалы ве абрай билен ашманы башармалы. Аллах Тагала хич вагт өз гулуна гөтермеҗек йүкүни йүклемез, дога-дилегде болуп, сабыр этмеклик герек.

Инди Юсуф(ас)а үчүнҗи, белки-де иң кын сынаг гарашярды: Зындан сынагы, ягны адамың өз ынанҗы ве яшайшындакы принциплери үчин азатлыкдан махрум болмагы. Бу сынагдан хеммелере гечмек несип этмейәр. Шонуң үчин гүйчли эрк-эрада герек, себәби, азатлыга говушып, хемме кынчылыклардан дынмак үчин бирҗе әдим барды: ынанҗындан дөнип, гүнә иш этмек. Йөне Юсуф (ас) мертлик билен сабыр этди.

ҮЧҮНҖИ БӨЛҮМ ЗЫНДАН СЫНАГЫ (Юсуф сурасының 34-50. аятлары)

34. Шол дилеги Раббы кабул этди ве онуң башындан дузаклары гидерди. Хакыкатдан Ол шейле Семи' (Эшидиҗи) ве Алимдыр (Билиҗидир).

Юсуф (ас) ынанч принциплеринден йүз өвүрмекден, зындана ташланмагы кабул этди. Бу онуң сайлама хакыды ве ол шол хакыны шейле уланманы сайлап алды. Аллах Тагала хем онуң шол сайлавыны макул билди ве дилегини кабул этди. Себәби,

шу сайлавы таквалыга хас лайыкды. Гөрәймәге, дүнъеви гөз билен гарамызда, Юсуф (ас) өз башына кынчылык, эзъет ве сүтеми сайлап алды. Йөне бу дүнъеви гарайышдыр (материалист, маддачы, надан адамларың гарайшыдыр). Юсуф (ас) болса, бу дүнйәниң гечүвҗи ве бошдугына дүшүнйәрди, асыл яшайшың ахыретдедигини билйәрди ве хасап бериледжегине берк ынанярды. Ол Аллахы говы танаярды, Оны йүреги билен сөййәрди. Онуң гөркезен ёлундан бир әдим хем айрылмакчы дәлди. Юсуф(ас) Аллах Тагаланың вепалы ве ыхласлы гулларынданы. Ол Аллах Тагала билен мухаббет гатнашыгыны гурмагы башаран бенделериң бириди. Аллахың (кануныма) аятына дөнүклик эденинден, Онуң гөркезен яшайыш шеклинден башгача яшамакдан, кынчылыклар долы өмри сайлап алмаклыгы хас говы гөрйәрди. Шейле вепалы муъминлериң саны дүнйәде гүн гечдигиче азаляр, йөне Аллаха шүкүр, йитип гиденок. Пәк Исламың йитип гитмейиши хем шонуң ялы пәк шахсыетлер саясындадыр. Юсуф(ас)ың шол гайдувсыз карары ве тутанерлилиги себәпли, Аллах Тагала азгын аялларың оңа гурнан хемме дузак ве хилелерини пуҗа чыкаряр. Юсуф(ас) бир хем икирҗиңленмейәр, өз сайлавында берк дуряр, ахырет яшайшының ве Аллахың разылыгының дүнъеви әхли леззет ве еңилликлеринден хайырлыдыгына пугта ынаняр. Аллах Тагала болса, хич ким Юсуф(ас)а дүшүнмесе хем, хатда оны өз бәхбидини гидерйән акмак хасап этселер хем, хемме зады гөрүп-билип дур. Себәби, Ол Эшидүвҗи ве әхли нәрсәни Билиҗидир. Ондан хич бир зады гизләп-яшырып бомаяр. Дүнйә ве ахыретиң екетәк Хакыкы Солтаны Аллах Субханаху ве Теаладыр.

Ислам ынанҗы бош геп ве гүррүң билен дәл-де, мусулманың өз небсинде ве дашында алып баран гөреши билен пугталаняр ве бейгелйәр. Шу яланчы дүнйәде адамлар хич кимиң сөзүне ынанмаян болдулар. Диңе мусулман адам берк иман гетирип, иманың эсаслары билен яшайшы дең геленде, диңе шонда онуң сөзи тәсир галдыряр ве адамлар оңа гулак асярлар. Белки-де шу дөвүрде Исламы вагыз эдйән мусулманларың иң улы етмезчиликлери шолдур?

Онсоңам Юсуф(ас) бизлер ялы дүнъеви нетиҗәни өң планда тутян адам дәлди. Онуң иманы, пайхасы ве дүшүнҗеси кәмилди. Ол адам барыны топлап, Исламы гысга вагтда яйратмакдан зыяда, илки билен өз небсини кәмиллешшдирмек ислейәрди ве иң эсасы багт хөкмүнде, дүнйәдәки үстүнлиги дәл-де (Исламы үстүнлик шеклинде болса хем), мегер хем ахыретдәки үстүнлиги арзув эдйәрди. Ол иң улы багт хөкмүнде, максада этмеклиги дәл-де, шол максат угрундакы ёлда йөремеклиги ве шол ёлдан айрылмазлык шеклинде гөрйәрди. Бу рухы кәмиллик хер бир мусулман бендәниң етип билмеҗек дереҗесидир. Дөврүмиздәки Ислам үчин ыхлас эдйән ве хызматда болан мусулманлар, гынансак-да дүнъеви идеология ве акымлардан тәсирленип, сан ковалаярлар. Мегерем догрусы өз небсиңи иман билен тербиелемек ве кәмиллешдирмекдир. Шонуң өзи дине иң гүйчли ве тәсирли чакылыкдыр. Себәби, ынсан ниреде болса хем, хатда өмрүни зынданда гечирсе хем, ол адамларың арасында ве олар билен гатнашыкда боляр. Адамзат болса, хемише рухы тайдан өзүнден үстүн ве ахлагы кәмил адамдан тәсирленмәге мейиллидир. Юсуф(ас) өз рухунда парасатлылыгы, дурнуклылыгы сазлап билен сейрек

шахсыетлериң бириди. Онуң дүнйә гарайышы, йөрелгеси бир эййәм үйтгемежек дережеде кесгитленипди. Йөне Аллах Тагала оны хас хем кәмиллешдирмек үчин, бирнәче билмейән затларыны өвретмек үчин ене бир сынагдан, ене бир медреседен гечирмекчиди: Зындан медресесинден. Себәби, ынсан өзүни, Раббыны, даш-төверекдәки адамлары, яшайшы иң говы зынданда танаяр. Зынданда болуп гөрмедик адама бу айданларыма дүшүнмек жуда кын болар. Йөне онда-да, бир бөлегине хем дүшүнерлер дийип, гиңишлейин язмага довам эдйәрин.

35. Соңра шунча аятлары-ышаратлары гөрселер хем, шол аялларда шу гарайыш (пикир, ниет) үстүн чыкды: деррев оны бир мүддет зындана ташламаклык.

Азгын аялларың калплары эдйән гүнә ишлери себәпли, шейле бир гатылашып, гаралыпды велин, хатда шу яш жуваның берк ынанжы, пәклиги, Аллаха болан якынлыгы, өз тутан ёлундакы карарлылыгы хем олара тәсир этмеди. Оларың гөзүне диңе бир зат гөрүнйәрди: өз максатларына етмек ве небислериниң шехветини доюрмак. Бу өз небислерини ылахлашдыран адамлар хемише өз диенлерини дикмәге өвренишипдирлер. Гул хәсиетли, шахсыетсиз, ар-намысыны йитирен, яранжаң хәсиети адамларың бир диенини ики гайталатмаяндыгына өвренишипдирлер. Шонуң үчин олар яш жуваның екеже өзи гала ялы оларың гаршысында дурмагына хайран галдылар ве гахар-газаба мүндүлер: "Бу нәхили боляр? Бу огланжык биз билен оюн этжек боляр, бизе боюн болмажак боляр. Гел, башгалара хем гөз болсун дийип, муны горкунч шекилде жезаландыралы." Бу дүшүнже шекли шу гүнки азгынларда хем бар. Тоталитар режимлерде хемме адамлар бир пикирде болмалы, башгача пикирленмеклик ве яшамаклык эййәм женаят сайыляр. Илки билен шейле адамлара дуйдурыш берилйәр, соңра горкузыляр, соңра дүнйә леззетлери теклип эдилйәр. Шонда хем адамы өз диенинден, ынанч ве пикиринден гайтарып болмаса, оны зындана ташлаярлар. Себәплери: 1.Башгалара гөз болсун. 2.Эрк-эрадасыны кынчылык, эзъет-сүтем ве кемситмек билен дөвмек, яшайыш эсасларындан гайтармак. 3.Өз ынанжыны яйратмаз ялы, адамлардан дашлашдырмак. 4.Шейле яшамага ве пикир этмәге милт эдендиги үчин өз көен арларыны гидермек, небис газапларыны гидермек.

36. Онуң билен билеликде зындана ене ики саны яш йигит гирди. Бири айтды: "Мен дүйшүмде өзүмиң шерап сыкяндыгымы гөрдүм." Бейлекиси айтды: "Мен болса, өзүмиң келләмде чөрек гөтерип гелйәними гөрдүм. Гушларың хем шондан иййәнини гөрдүм. Сен бизе шуларың ёргудыны хабар бер. Чүнки биз сени ягшылык эдйән адамлардан гөрйәрис.

Зындан системасы мүңлерче йылдан бәри довам эдип гелйән бир жезаландырма дүзгүнидир. Бу дүзгүн билен адамың иң гыммат зады болан азатлыгындан махрум эдилйәр. Зынданың өзболушлы психологиясы ве яшайшы бардыр. Шол яшайыш кынчылык, кемситмеклик, эзъет-сүтемден долы дүзгүндир. Бу дүзгүниң эсасы максады, адамың рухуны, өзүне ынамыны дөвмек, бар болан дүзгүне боюн эгдирмек. Зындана хемише ики гөрнүшде туссаглар дүшйәр: 1.Жемгыетде өз небислери үчин, мадды бәхбитлери үчин женаят эденлер. Огрулар, кеззаплар,

талаңчылар, гаракчылар, адамың намыс ве җанына каст эденлер ве ш.м. Буларың 'Җенаятчылар дүнйәси' атлы өз яшайыш эсаслары болуп, өз дүзгүнлерине гөрә яшаярлар. Бу адамларың яшайшы хемише зындан билен багланышыклыдыр. Себәби, буларың яшайшы җенаятлар билен багланышыклыдыр ве бир аяклары хемише зындандадыр. Буларың өзара агзыбир гатнашыклары болса-да, гатлак хөкмүнде белли бир җемгыет мейилнамасы ёкдур. 2.Икинҗи топар бендилер хем ирки тарыхдан бәри бар болуп гелйәр. Булар дүшүнҗе (сыясы) туссаглардыр. Буларың җенаятлары башгачадыр. Ягны бар болан җемгыетден башгача пикир этмеклери, башгача яшамак ислейишлери, шол дөвүрдәки дүзгүн ве сыясат билен ылалашмак ислемейишлеринден ве халк арасында өз пикирлерини яйратмакдан (пропоганда этмекден) гелип чыкяр. Аслында, бир адамың адамлардан башгача яшамагының ве пикир этмегиниң өзи пропоганда болуп дуряр, өзи хем сөзли вагызлардан хас тәсирлидир. Шонуң үчин тоталитар (ягны еке дүшүнҗә хемме халкы боюн эгдирмек ислейән) дүзгүнлерде (режимлерде) шонуң ялы адамлары ёлундан дәндирмек ве халкдан дашлашдырмак үчин зындана ташлаярлар. Нәме үчин олары өлдүрмейәрлер? Өлдүрмек иң йити чәре болуп, адамларда нәразылык дөредип билер. Диктатор режимиң зындан җезасындан иң улы максады, шол адамларың ынам-эрадасыны дөвүп, олары боюн эгдирмек, шоңа мeҗбур этмек. Боюн эгмән өлүп гитмек, аслында бир еңишдир. Шонуң үчин ирки тарыхдан шу гүнүмизе ченли шолар ялы адамлара зындан җезасыны берйәрлер. "Адам хак-хукуклары үйтгеди, цивилизация өсди" диййәнлер, демократия чагырянлар нәче ынандырҗак болсалар хем, шол вагшы гулчулык дөврүнден бу яна улы бир үйтгән зат ёк. Үйтгән зат, адамлары хас медениетли шекилде зындана уґратмаклары ве асыл себәби хас улы уссатлык билен яшырмакларыдыр.

Зындан яшайшы үйтгешик бир яшайыш, онуң өзболушлы психологиясы бар. Бу ерде адам дашкы яшайышдан долы гопарылып алыняр. Онуң дашындакы орны, везипеси, яшайыш образы бу ерде хич хили гөз өңүнде тутулмаяр. Бу ерде оңа бир бенди хөкмүнде гараляр, онуң саглык ве психики ягдайы билен хич кимиң иши ёк. Онуң ички дүнйәсинде болуп гечйәнлере хич ким үнс бермез. Онуң дердини сораян, гөвүнлик берйән болмаз. Бу пәк рухлы ве ёкары ахлаклы адамлара, ар-намысыны йитирмедик ве белли принциплере гөрә яшаян адамлара дийсең агыр дегйәр. Олар бу ерде җемгыетиң иң ахлаксыз ве бозгак адамлары билен билеликде яшамага меҗбур болярлар. Бу ерде диңе гүйчли шахсыетли адамлар шол бир дуркуны саклап билерлер. Говшак адамлар болса, ачлык, совук ве бейлеки агыр шертлер себәпли, деррев алдамагы, адам сатмагы, диңе өз бәхбидини алада этмәги, гүйчлә яллакламагы ве эҗизи кемситмеги өвренерлер. Ягны адамчылыкдан чыкарлар ве зындан яшайшы билен уйгнлашып, диңе нәхили ёллар билен болса хем дири галып билмеклигиң, алып чыкмаклыгың (нәхили баха билен болса-да) дердине дүшерлер. Шу дөврүмизде бирнәче "медени" юртларда зынданың ягдайы шол өңкүлгини довам этдирйәр. Хич вагт азатлыкда гезип йөрен адам ичиниң ягдайына, өзи шу дүзгүне дүшүп гөрмән, дүшүнип билмез. Шонуң үчин сан-саҗаксыз комиссия ве

барлагларың (гой, олар пара алмаян ве хакыкатдан-да туссагы алада эдйәнлерден ыбарат болса-да) улы бир пейдасы барада гүррүң этмек ерликсиз болар.

Юсуф(ас) билен билеликде, бир камерада ики саныадам отурыпдыр. Олар Юсуф(ас) ялы дүшүнҗеси ве ынанҗы үчин җезаландырылан адамлар болман, алдавчы-огры-гаракчы топарына дегишли бендилердендилер. Юсуф(ас) хакыкы му'мин шахсыети билен зынданда хем өз ынанҗына гөрә яшамага довам эдйәрди. Намаз-дилегини довам этдирип, Аллах Тагала билен гатнашыгыны пугталандырмага довам эдйәрди, адамчылыгыны йитирмейәрди. Хакыкы мусулман шахсыет ниреде ве нәхили шертлерде болса хем, өз болшуны үйтгетмез, шол бир пәк му'мин ахлагыны саклар. Кәмил му'мин шахсыет баран (ичине дүшен) шертлерине гөрә шекил алмаз, гайта баран ерини өз ахлагына, ынанҗына уйгунлашдырмага чалышар. Оны соңкы аятда биз Юсуф(ас)ың ахлагында гөрерис. Бу аятда биз шол ики туссагың Юсуф(ас)а улы сылаг-хормат гойяндыгыны гөрйәрис. Оларың: "Биз сени ягшылык эдйән бенделерден гөрйәрис" диймеклери шоны гөркезйәр. Себәби, адамзадың психологиясында янындакы гүйчли шахсыетден тәсирленмек хәсиети бардыр. Бу ислесе-ислемесе шейле, хас хем узак мөхлетлейин билеликде болса, билеликде ийип-ичсе, ятып-турса. Шонуң үчин Расулуллах(сав) биле тиркешйәниңе, достлук гуряныңа ве ийип-ичйәниңе үнс бермеги табшыряр. Салих адамлар билен отурып-турмаклыгы ве гатнашмагы маслахат берйәр. Шонуң үчин мусулманлар өйленип-дурмуш гуранларында хем салих машгаланы гөз өңүнде тутмалы.

Ынха шол ики туссаг хер бири бир дүйш гөрйәрлер. Зынданда болуп гөренлер бендилериң туссаг яшайшында дүйшлере нәхили улы әхмиет берйәндигини билйәндирлер. Олар дүйшлеринде якын гарындашларыны, азатлыкдакы арзув эдйән яшайышларыны, болуп гечен вакалары гөрйәрлер ве дүйшлеринде өз гелҗекки яшайышларының ёргудыны гөзлейәрлер. Себәби, оларың дашкы дүнйә билен дүйшден башга гатнашыклары ёк ве дүйш оларың екетәк визуал баглары болуп дуряр. Зындан яшайшының өзболушлы атмосферасында дүйшүң адама улы тәсири бардыр. Зынданы гөренлерден башгасына муңа дүшүнмек дийсең кын болар. Ынха шонуң үчин зындандакы адамлар Аллаха якын, намазхон ыбадат-догада болян адамлара өз дүйшлерини айдып берип, ёргудыны сораярлар. Ынха бу ки туссаг хем Юсуф(ас)а өз дүйшлерини айдып, ондан ёргудыны айдып бермегини хайыш эдйәрлер.

37. Олара (Юсуф) айтды: "Сизе рызykланҗак ийҗегиңиз гелер. Шол гелмезден овал мен сизе онуң ёргудыны хабар берейин (өңүнден хабар берерин). Бу маңа Раббымың өвреден ылымларындандыр. Чүнки мен Аллаха ынанмаян ве хеммеси ахырети инкәр эдйәнлерден ыбарат болан бир ковмуң миллетини (терк эдип) ташладым.

Юсуф(ас) кыссасыны ятламызда, бир дүйш меселеси барды. Бу Аллахың Юсуф(ас)а өвреден бир ылмы ве берен бир мугҗызасы болмалы. Хер бир Пыгамбере (ас) айратын бир мугҗыза (гудрат) берйән Аллах Субханаху ве Теала Юсуф(ас)а хем өвреден ылмы – дүйш ёргуды болмалы. Ол зындандакы ёлдашларының

дүйшлериниң мазмуныны үнс берип диңлейәр. Соңра олара шу җогабы берйәр: "Сиз гелҗекде нәме болҗагыны билмек ислейәрсиңиз ве гөрен гең дүйшлериңизиң ёргудыны билмек ислейәрсиңиз. Билип гоюң, сиз диңе өз несип эден рызкыңызы иерсиңиз, ягны диңе өз маңлайыңыза языланы гөрерсиңиз. Адамзат өз маңлайына язылandan гачып-гутулып билмейәр ве язылан рызкдан башгасы оңа несип этмейәр." Гынансак хем адам Аллахың шол үйтгемез канунына дүшүнмек ислемейәр. Адам хемме зат өз элинде, өз эркинде дийип пикир эдйәр, эдйән ишлеринде Аллахы унудып, өзүче Аллахы хасаба хем гошмаяр. Шейлеликде, бу дүнйә ве ахыретини хем хеләкчилиге учрадяр. Аятда айдылышы ялы, Юсуф(ас) олара шу хакыкаты дүшүндиренсоң, сөзлерине шейле довам эдйәр: "Аллах маңа шу ылмы өвретди. Нәме үчин гел-гел маңа шейле (ныгматы берип) укыбы берди? Себәби, мен Аллаха ынанмаян ве ахырети алада этмейән миллети терк этдим." Аятдакы 'миллет' сөзи бир җемгыетиң дини, яшайыш образы, ахлак-эдеби, дүшүнҗеси, дүнйә гарайшы манысына гелйәр. Ынха Юсуф(ас) айдяр: "Мен шол ковмуң (җемгыетиң) ичинде эрәп, оларың яшайыш шекли ве ахлагы (дини) билен уйгунлашмадым. Олары терк эдип, шейлелик билен өз ынанҗымы ве ынанҗымың менден талап эдйән яшайыш ахлагыны (хатда зындана дүшмек билен болса-да) горап сакламагы башардым." Аслында дин дийип нәмә айдыляр? Ынанч, дүшүнҗе ве яшайыш ахлагы үчлеминиң бирлешиги адамың дини боляр. Я-да дил билен "Мен шу динде я-да бу динде" диймекмикә? Өзүңиз Кур'аны окап, карар бериң. Юсуф(ас) шол азгын миллетиң ики саны эсасы хәсиетине үнс берйәр. 1)Аллаха ынанмаярлар. 2)Ахырети инкәр эдйәрлер. Аллаха ынанмак меселесинде, ягны Онуң шекли барада Ислам алымларының арасында бирнәче җеделлер болуп гечипдир. Биз олары бу ерде санап, деңешдирип дурмакчы дәл. Диңе эхли-Сүннет алымларының арасында хас яйран ве иң гүйчли гарайшы гетирмекчи. Иман: калбың билен ынанмак, дилиң билен тассыкламак ве ынанҗыңы амалларың билен (яшамак үсти билен) субут этмекликдир. Иманың кәмил болмагы үчин шу үч шертиң үчүсиниң хем болмагы хөкмандыр. Я-да диңе дилиң билен "Ынанярын, калбым пәк" диймеклик етерликмикә? Дилиңде "Мен мусулман" дийип, дурмушың хемме пурсатларында диниң кадаларына, ягны Аллах ве Ресулының буйрукларына терс херекет этмеклик мусулманлыкмыка? Аллах Тагала шейле Исламы кабул эдермикә? Аллахдан чекинмән, әсгермән, Онуң буйрукларына бир хем үнс бермән, Оны ятламан яшамаклык Оңа иманмы? Ахырет яшайшына бир хем тайярлык гөрмән яшамаклыга ахырете иман дийип болармы? Бизде шейле бир пикир бар: Аллаха ве ахырете иман этмейән адам дийленде, гөз өңүне атеист (дүйбүнден ынанҗы болмаян маддапараз) адам гелйәр. Эмма тарыха гөз гездирсек, шейле миллетлериң (адамларың) җуда аз боландыгына гөз етирсең боляр. Пыгамберлере (ас) гаршы гөрешйән адамларың хеммеси Аллаха ынаняр экенлер. Йөне Оңа башга ылахлары хем ширк гошярдылар (ягны Аллахың яны билен башга ылахларыны хем Оңа шәрик эдйәрдилер). Аллахың канунларыны әсгермән, өз небислерине гөрә дүзен канун ве дурмуш эсасларына гөрә яшаярдылар. Шонуң үчин олара Кур'анда мүшрик, капыр, фасык, довзахылар дийилйәр. Меселә халк арасындакы хаталы ве делилсиз гарайыш билен дәл-де, Кур'ан ве Сүннет гөзи билен середенимизде, бу меселеде бизиң отурып, агыр оя

батмагымыз герек. Себәби диңе дил билен: "Мусулман мен, Мухаммед(сав)иң ымматы мен" диймеклик диңе өзүңи алдамаклык болуп галмагы (кыямат гүнүндәки хасаплашыкда) гаты ахмал (Середиң: Мевдудиниң "Кур'ана гөрә дөрт тәрим" атлы китабы). Юсуф(ас) дөврүндәки Мүсүриң яшайҗылары Аллаха ынанян болмалы ве ахыретде яшайшың бардыгындан хабарлары хөкман болаймалы. Йөне олар шоны хич хасаба алман яшаярлар, әсгермейәрлер, небислерине гөрә яшаярлар. Хут шонуң үчин олара 'Аллаха ынанмаяр ве ахырети инкәр эдйәр' дийилйән болаймасын? Шу чарчувада шу дөвре середип, анализ эдип, пикирленип гөрүлсе, нәхили нетиҗелер чыкарка? Догрусыны билйән Аллахдыр, йөне бу меселе, гечип гидибермели меселе болман, иман меселеси, ахыретдәки бакы яшайшымызың нетиҗеси меселеси болуп дуряр. Шонуң үчин калбында азда-кәнде Аллах ынанҗы ве ахырет гайгысы бар болан адам бу меселә бипервай гарап билмез – диййип пикир эдйәрин.

38. Ве аталарым Ибрахим, Исхак ве Якубың миллетине (динине) уйдум. Бизиң Аллаха хич бир зады шәрик гошмагымыз болуп билмез. Бу бизе ве ынсанлара Аллахың бир лутфудыр, йөне ынсанларың көпүси шүкүр этмейәрлер.

Юсуф(ас) ёлдашларына дүйшүниң ёргудыны айтмаздан өңүрти, пурсатдан пейдаланып, олара Ислам дининиң дүйп эсасларыны дүшүндирип башлаяр. Себәби, хер бир мусулмана даш-төверегиндәки адамлара, гүйҗи етдигинден дин-Исламы дүшүндирмек парз болуп дуряр. Инди ер йүзүне Пыгамбер гелҗек дәлдир. Мухаммед (сав) иң соңкы ве бүтин адамлара гелен Пыгамбер болуп гелип-гечип гитди. Пыгамбериң адамлара Ислам динини етирмек, дүшүндирмек миссиясы (везипеси) инди мусулманлара буйрулды (мирас галды). Ислам growинде адамлара дини дүшүндирмек парздыр, ерине етирилмедик ягдайында мусулман гүнәкәр боляр ве Аллахың гахар-газабына учраяр. Бу барада көп саны хадис бизе говшупдыр. Мысал үчин: "Аллах Тагала перишделери бир шәхери хеләк этмәге угратса, перишделер ызларына доланып гелйәрлер ве Аллах Тагалага: 'Эй Раббымыз, ол шәхер илатының ярысындан говурагы намазлы-догалы адамлар ве Саңа гуллук эдйәрлер. Нәме үчин олары хеләклемели?' диййип сораярлар. Шонда Аллах Тагала айдяр: 'Себәби, олар шәхериң бейлеки азгынлык эдйән ярысына Исламы дүшүндирмедилер (ягшылыгы буйруп, яманлыкдан гайтармадылар)' дийййәр." Ене бир мүбәрек хадисларында Расулуллах(сав) буюряр: "Яхудыларың арасында азгынчылык нәхили башланыны айдайынмы? Диндар яхудылар өз азгын ве гүнәкәр илдешлериниң янларына барып, несихат эдйәрдилер. Йөне олар өз харам-гүнә ишлерини терк этмейәрдилер. Диндар яхудылар болса, шонда-да олар билен гатнашыкларыны довам этдирйәрдилер. Шейлелик билен яхуды умматы динден дашлашып, заяланып-бозулып гитди." Шу ве шуңа меңзеш, адамлара дини дүшүндирмезлигиң улы гүнә боляндыгыны ве Аллахың газабына себәп боляндыгыны аңладян хадислар жуда көп. Кур'анда хатда Мухаммед (сав) Пыгамбере хем: "Дагват (ягны дине чагырмаклык) везипесини берҗай этмесең, Пыгамберлигиңи ерине етирмедигиң болар ве Аллахың җезасыны хак эдерсиң (газанарсың)" диййип, берк табшырык берилйәр. Адамлары дине чекмеклик амалы (хусусан) алымларың ве бүтин мусулманларың иң улы борҗы ве согабы иң көп

болан амалларың бири болуп дуряр. Шонуң үчин Расулуллах(сав) айдяр: "Мениң умматымың алымлары (шоларың дережеси) яхудылара гелен Пыгамберлер ялыдыр (дережеси ялыдыр)."Себәби, Ислам алымларының иң улы боржы өйлеринде китап окап отурмаклык дәл-де, Исламы халка етирмек, олара гөрелде болуп, Исламы яшап гөркезмекликдир. Шу гүнки адамларың аңында Ислам алымының образы – дин барада көп зат билйән адам – диймекдир, боланы. Ёк, ягдай дүйпгөтер башгача. Алым өз билйәнлерини яшап гөркезмели, ил-гүне дини яшамакда гөрелде болмалы, хемише хайыр ишлери этмекде иң өңде болмалы. Алым – аз билйән болса-да, билйәни билен амал эдйән адам – диймекдир. Себәби Аллах Тагала айдяр: "Сиз билйәниңиз билен амал эдиң, билмейәниңизи Мен сизе өвредерин." Шонуң үчин көп зат билип, билйәни билен амал этмейән, бирнәче өзүче өңе сүрен баханалары билен адамлары дин-Ислама дагват этмейән алымлары Аллах Тагала Кур'анда "Китап йүкли эшеклер" дийип тарыплаяр. Себәби, эшегиң үстүндәки китаплар гымматлы болса хем, өзи эшек болансоң, не онуң өзүне, не-де даш-төверегине пейдасы бар. Йөне бу диймек, 'Ылым герек дәл' дийдигим дәлдир. Хер бир мусулмана ылым алмак парздыр. Ылымсыз, ыбадатларың манысына дүшүнип, олардан леззет алып болмаяр. Ынанҗың, ылымсыз кәмиллешмейәр (Аллахдан долы манысы билен, хакы билен диңе алымлар горкар. аят). Иң хайырлы ыбадат, манысына дүшүнип эдилйән ыбадатдыр. Ылымсыз, дагват борҗумыза хем долы ве догры дүшүнип болмаз, берҗай эдип болмаз. Дагват өз башына улы бир Ислам ылмы, онуң өз усуллары ве ёллары бардыр. Онуң үчин бирнәче васплар эдинмеклик герекдир. Биз бу ерде шол ылма чүммекчи дәл. Ол барада йөрите голязмамызда язарыс, иншааллах (гиңишлейин). Дагватың согабы барада айданымызда, бу барада хем Ислам хадис чешмелеринде, йөрите бапларда бирнәче сахых хадислар бар. Биз асыл меселәмизден дашлашмазлык үчин бир хадис билен чәкленмекчи: Бир гүн Расулуллах(сав) Хз.Ала йүзленип, шейле диййәр: "(сениң) Бир адамы дине чекмеклигиң (сениң үчин) шу гүнешиң үстүнден догуп-яшян әхли затларындан (ягны дүнйәдәки әхли затдан) хайырлыдыр."

Юсуф(ас): "Мен аталарымың дини, Исхак ве Якубың (атасының ве какасының) динине уйярын" диййәр. Шол дөвүрде Мүсүр халкы Кен'ан төверегинде яшап гечен шу Пыгамберлериң (ас) атларыны ве оларың еке Аллах (тевхыд) динине даянян яшайшы барада эшиден болмаклары мүмкин. Ёгса, Юсуф(ас) оларың билип-танамаян адамларының адыны тутмазды. Бу ерде шуны хем белләп гечмекде пейда бар: хемме Пыгамберлер (ас) Аллахдан шол бир дин билен иберилдилер, ягны тевхыд билен. Бизиң халкымызың аңында (ол хем ылымсызлыкларындан гелип чыкяр) – хер бир Пыгамбер өз башына бир дин билен гелипдир – диен пикир бар. Бу ялңыш, бир Аллахдан гелен Пыгамберлериң (ас) хеммеси бир ынанч, бир дин, бир дүшүнҗе билен гелдилер, ол хем Тевхыд. Тевхыд диймек, Аллахы екетәк ылах кабул этмек диймекдир. Диңе Аллахың бирлигине ынанмак, диңе Аллахың дийиши ялы яшамак, диңе Аллахы сөймек ве Шондан горкмак, диңе Оны иң Бейик Хөкүмдар, Мүлк эеси, Казы хөкмүнде кабул этмеклик, диңе Аллахдан ярдам, шыпа, пена сорап-дилемек, диңе Аллаха тевеккүл эдип-

сыгынмак, Онуң өңүнде эҗизлигиңи кабул этмек, Аллахың Адыллыгыны, Гудратыны, Ылмыны, Ярадыҗы боландыгыны, кабул эдип, хемме васпларында Онуң деңсиз-тайсыз ве пәкдигини кабулланмак ве хич бир васпында Оңа башга бирини (җанлы болсун-җансыз болсун) шәрик гошмазлыкдан ыбаратдыр. Тевхыды диңе дилиң билен "Лә иләхе иллаллах, Мухаммедун Расулуллах" дийип гайталап яшамалы дәл, тевхыды дурмушың хер пудагына, өмрүң хер әдимине сиңдирмели ве гиризмели. Машгала яшайшында тевхыды яшамаклык, Пыгамбериң (сав) айдышы ялы яшамаклык; сөвдада хем шейле. Гоңшы-голам, дост-яр, гарындаш, дост-душман гатнашыкларында диңе Аллах ве Пыгамбериң (сав) буйрушы ялы херекет эдениңде, Тевхыды берҗай этдигиң боляр. Ынха биз диңе бир-ики мысал бердик. Йөне хемме меселеде, яшайшымыза ве өмрүмизе диңе Тевхыд хәким болмалы (эечилик этмели). Диңе шол ынанч, шол дүшүнҗе, шол ахлак, шол яшайыш шекли (образы)... Анха диңе шонда биз Тевхытда боларыс. Бу ерде шейле сорагың йүзе чыкмагы мүмкин: Нәме үчин Расулуллах(сав) бейдип гиңишлейин дүшүндирмәндир, көп ерде адамларың диңе Тевхыд сөзүни айтмагыны етерлик гөрүпдир. Ягны "Лә иләхе иллаллах, Мухаммедун Расулуллах" сөзүни айтмагыны етерлик гөрүп, шонуң айдылмагыны талап эдипдир? Бу сорагы дине дийсең йүзлей гараян ве ылмы пес болан адам сорап билер. Бизиң борҗумыз билдигимизден дүшүндирмек. Хемме Пыгамберлер (ас) өз миллетлерине шол хакыкаты дүшүндирмек, шол екетәк догры ве Аллахдан гелйән дини яшап, адамлара гөркезмек үчин гелипдирлер. Соңра адамлар динлерини үйтгедип, оңа өз янларындан өзболушлы атлар дакып чыкдылар. Көп адамларың ялңыш пикирленмегине себәп болян хем шолдур. Ёгса, хемме динлер хем Тевхыд динидир. Хз.Мухаммед (сав) болса, Пыгамберлериң җемлейҗиси болуп, әхли адамзада иберилди ве Исламы пәк шекилде ачыклап гитди. Аллах Тагала болса, динимизиң пәк чешмеси болан Кур'аны Өз горагы астына алды. Тевхыдың биринҗи бөлеги 'Лә иләхе иллаллах'дыр. Ягны 'Ёкдур ылах, Аллахдан башга.' Бу ерде үнс бермели зат, Тевхыдың 'Ёк' сөзи билен башламагыдыр. Илки йүрегиң билен хемме җанлы-җансыз ылахлара 'Ёк' диймеги башармалы. Шоны диймән, редд этмән 'Аллах' диймели дәл. Ягны илки йүрегиңи ве дүшүнҗәңи башга ылахлардан пәклемели, соңра Аллаха гуллук этмәге башламалы. Башга ылахлары калбыңдан ве аңыңдан чыкарман, Аллаха гуллуга башламалы дәл, хайры болмаз. Бу мүшриклик, ягны Аллаха ширк етирмек болар. Бу гүнәни болса, Аллах хич вагт багышламаяр. Инди гелелиң, 'Ылах' сөзүниң манысына. Бизиң көпимизиң аңында ылахлар, даш ве агачдан ясалан бутлар. Йөне 'Ылах' сөзүниң дийсең улы ве гиң манысы бардыр. Кур'аны үнс билен окасаң, деррев шоңа гөз етирип боляр. Ылах, небсиң хем болуп билер (Олар өз небислерини ылах эдиндилер. аят), дин алымлары хем болуп билер (Яхуды ве христианлар өз попларыны ве руханыларыны ылах эдундилер. аят), Пыгамбер хем болуп билер (Яхудылар 'Узейр Аллахың оглудыр' дийдилер, христианлар болса: 'Иса Аллахың оглудыр' дийдилер ве шейдип капыр болдулар. аят), өлүп гиден адамлар хем адамың ылахы болуп билерлер (Ондан дашгарын өзлерине өвлийәлер эдиненлер: 'Биз олара диңе – бизи Аллаха хас якынлашдырсынлар – дийип ыбадат эдйәрис' диййәрлер./Зүмер сүресиниң үчүнҗи аяты. Оларың Аллахдан дашгарын ялбарян затлары хич бир зат ярадып

билмейәрлер, гайта оларың өзлери ярадылярлар. Олар өлүдирлер, дири дәлдирлер, хатда өзлериниң хачан дирелдилҗеклеринден хем хабарлары ёкдур./Нахл сүресиниң 20,21-нҗи аятлары), дири адамлар, хөкүмдарлар хем ылах болуп билер (Фир'авн (фараон, фыргун) айтды: 'Мен өзүмден башга ылах танамаярын'. аят) йылдызлар, от, ай, гүн... хемме зат адамың ылахы болуп билер (ягны адам хер зады өзүне ылах эдинмеги мүмкин). Эгер адам бүтин эрк-эрада, дуйгы-дүшүнҗесини, умыт-арзувыны, ярдам-ныгмат, рызк-җезаны бир нәрсә багласа, диңе шонуң үчин ве шонуң канунларына гөрә яшаса, шол зат (адам ялы җанлы зат болсун, өлүп гиден адамың губуры ялы җансыз зат болсун, наркотик серишдеси, арак, пул ялы маддалар болсун, бир аяла чокунмак дережесинде сөймек болсун, везипе, шан-шөхрат, байлык ялы максатлар болсун) адамың ылахы болуп билмезми? Анха, мусулман болуп билмек үчин шоларың хеммесине 'Лә' (ёк) дийип билмек герек. Расулуллах(сав) дөврүндәки араплар хем Расулуллах(сав)ың яшайшыны гөрүп дуруп, хем арап дилине говы дүшүненсоңлар, шол сөзи айданларындан соң нәмелериң (нәхили йүкүң) эгинлерине мүнйәндигине говы дүшүнйәрдилер. Шонуң үчин Расулуллах(сав) олардан диңе шол сөзүң айдылмагыны ислейәрди. Галан затлар шейле-де дүшнүклиди. Бу гүнки уммат болса, көпүси арап дилини билмәнсоң, пәк Ислам яшайшы ве салих алымлар азалансоң, шол сөзе дүшүнмейәрлер. Шонуң үчин диниң талапларындан ялңыш нетиҗе чыкарярлар. Инди гелелиң, Тевхыдың икинҗи бөлүмине. Шол бөлүми, элбетде биринҗи бөлүми долы берҗай эдеңсоң, дүшүнеңсоң этмели. Икинҗи бөлүм бизе бир маныда, шол биринҗи бөлүмиң нәхили яшалмалыдыгыны өвредйәр. Ягны ылахлары редд эдип, екетәк Аллахы ылах эдинип яшамагы биз Мухаммед(сав)ден өвренмели. Себәби, Мухаммед (сав) Расулуллахдыр, ягны Аллахың (иң соңкы ве хак) Пыгамберидир. Ол бизиң үчин иң улы мугаллым, гөрелде ве ёл гөркезиҗидир. Бу гүн Ислама хер ким өзүче дүшүнип, өзүче яшаҗак боляр. Йөне хакыкат бир боляр. Бизиң динимизиң догрусы ве пәкизеси болса, Расулуллах(сав)иң яшайшыдыр. Өз небсимизе ве бәхбидимизе гөрә дини үйтгетмән, хемме бабатда Расулуллах(сав)иң дине дүшүнип-гатнашмагына ве пәк ахлагына гөнелмели. Аллах гатында кабул болҗак хем (Түркмениң-Эйраның Исламы, ата-баба Исламы я-да модерн (дөвребап) Ислам дәл-де) хут шол Расулуллах(сав)иң өвредип гиден Исламыдыр. Шонда мусулманларың арасында агзыалалык хем болмаз, себәби ортада хеммәмизиң кабул эден Расулуллах(сав)иң пәк Исламы бар.

Ынха Юсуф(ас) пурсатдан пейдаланып, зындан шертлеринде болса хем, Тевхыд хакыкатыны даш-төверегиндәки адамлара етирҗек боляр, өз борҗуны берҗай эдйәр. Бу ерде шейле сораг хем дөрәп билер: хемме ылахы динлериң дүйби бир болса, хеммеси шол бир зат болса, онда нәме үчин христианлара (мысал үчин) доңуз эти халал, мусулманлара болса харам? Бу ерде ынанч билен шеригат арасындакы тапавудың үстүнде дуруп гечмек герек. Ынанҗымыз, ягны Аллахың бирлиги, ахыретиң барлыгы, Пыгамбер, перишде, китаплар... хеммеси бирдир. Эмма шеригатлар (ягны гүнделик меселелер) үйтгешик болуп билер. Себәби, хер бир Пыгамбериң (ас), онуң миллетиниң, ичиндәки шертлериниң, дөврүниң өзболушлы

ягдайлары бар. Шонуң үчин оларың хемме меселеде меңзеш болмагы мүмкин дәл. Эмма эсасы меселелерде, ягны ынанч эсаслары, ыбадат шекиллери, улы гүнәлер ве ш.м. меселелерде хемме зат бирмеңзешдир. Юсуф(ас) шонуң үчин Тевхыд дагватыны шу сөзлер билен довам этдирйәр: "Бизиң, ягны Тевхыд дининде боланларың (муваххыдларың) Аллахдан башга ылах эдинмегимиз, Оңа шәрик гошмагымыз мүмкин дәлдир, болуп билҗек зат дәлдир." – Нәме үчин шу адамлар мүшрик болярлар? Олар Аллаха ынанярлар ахырын. – дийип сораярлар. Мухаммед(сав)е гаршы гөрешен шол дөврүң арапларының хеммеҗеси хем Аллахың барлыгына ынанярдылар. Онда Расулуллах(сав) олара нәме үчин иберилипдир? Нәме үчин өмри өтйәнчә олары дине чагырыпдыр, олар билен гөрешипдир? Себәби, олар Аллаха ынансалар хем, онуң яны билен башга ылахлар хем эдинйәрдилер. Шонуң үчин олара мүшрик, капыр дийилйәр. Юсуф(ас) аятың соңунда шейле диййәр: "Бу бизе, ягны Пыгамберлере, оларың пәк неслине ве шоларың себәп болмагы билен бүтин ынсанлара берлен бир лутуф (ягшылык, улы ныгмат) ве совгатдыр." Аллах Тагала адамлар хем шу дүнйәде, хем ахыретде багтлы болсунлар дийип, Пыгамберлериниң (ас) үсти билен олара шу дини угратды. Ол адамлара шу дини ибермән хем билерди. Себәби, адамларың рухлары рух әлеминде Аллахы бирлеҗекдиклерине (ягны екетәк Ылах, Рабб ве Хөкүмдар эдинҗекдиклерине) вада бердилер. Йөне Аллах Тагала ене-де Пыгамберлерини (ас) иберип, олара хак динини ятладяр. Шонуң өзи Аллахың адамлара гөркезен улы рехимдарлыгы болуп дуряр. Тевхыд дини адамың ярадылыш тебигаты билен хем укыплы ве лайыклыкдадыр. Себәби, адамы ярадан, ылмы чәксиз болан Аллах Тагала оны дийсең говы танаяр ве шонуң тебигатына гөрә дүзгүн-кадалары дин шеклинде иберйәр. Диңе Ислам динини яшамаклык билен адам җемгыетде, машгалада, өз рухунда, аң ве дүшүнҗесинде, сыясат ве ыкдысадыетде пәклиги, багтлылыгы, дурнуклылыгы, адамзат мертебесини, адыллыгы, пайхасы, парасатлылыгы, парахатчылыгы, доганлыгы, үстүн эдеп-ахлагы газанып билер. Ахыретде хем диңе Аллахың дини боюнча яшап-өтен адам Җәхеннемден халас болуп, Җеннете гирип билер (Аллахың изни ве Рахмети билен).

39. Эй мениң зындан ёлдашларым, бир-биринден айры бирнәче ылахлар хайырлымы (говумы) я-да хеммесинден Гүйчли, Каххар (Хемме зада хәким, хемме зада гүйҗи етйән) Аллахмы?

Юсуф(ас) өз дагватыны довам этдирйәр. Дагватда иң тәсирли усул, адамларың дүшүнйән дилинде ве мысал үсти билен Тевхыды дүшүндирип, адамлары пикирленмәге итермекдир. Гой, адам өзи пикирленип, өзи нетиҗе чыкарсын. Юсуф(ас) шейле бир шекилде сорагы дүзйәр велин, онуң билен ылалашмазлык мүмкин дәл. Дурмушдан мысал алып гөрелиң, бириниң элинде ишләнинде, он саны, хер бири өз башына бир келле болуп йөрен башлык говумы, я-да белли башлы бир башлыкмы? Көп башлык боланда иш хем йөрәнок, ишгәрлер хем нәме этҗегини биленок. Түркменлериң "Ээси көп болан мал харам өлер" диен ата сөзи шу ерде лайык болуп дур. Шонуң үчин Юсуф(ас) айдяр: "Бир гиден пейдасыз, өзлерине пейдасы етмейән, ясама ве ялан ылах-таңры говумы я-да екетәк, Хак болан, Ярадан,

Яшадян, Рызк (рысгал) берйән, Адыл, хемме зады билйән ве хемме зада гүйч етирип, Хөкмүрован болан екетәк Аллаха гуллук этмек говумы? Акылы болан хер бир адам: "Аллаха гуллук этмек, элбетде хайырлы" дийип җогап берер. Йөне адамларың көпүси пикирленип-ойланмаярлар. шейтан ве онуң достлары, Исламың душманлары адамларың иң мөхүм меселеси болан ынанч меселеси барада ойланмакларыны исләноклар. Себәби, адам сәхел пикирленсе, даш-төверегине, өз ички ярадылышына гөз гездирсе, деррев Аллахың бирлигине, онуң бейиклигине ве диңе Шоңа гуллук этмелидигине дүшүнер. Яшайшыны Ислам динине лайыклыкда үйтгедип ве дүзедип башлар. шейтан ве онуң ер йүзүндәки достлары болса, шол себәпли, адамларың шол барада ойланмазлыгы үчин эллеринде барыны эдйәрлер. Олар адамларың асыл ярадылыш максадындан башга бир гиден ясама ве ичи бош, манысыз максатлар ве дүшүнҗелер өңе сүрйәрлер. Адамың небсине якымлы бир гиден леззетлери хөдүрлейәрлер. Адамың аңыны ве вагтыны герексиз ве гүнә затлар билен мешгул эдйәрлер. Шейлелик билен адамы иң эсасы меселелер барада ойланмакдан дашлашдырярлар. Дискотекалар, наркотик серишделери, футбол, оюнлар, шерап, аял-гызларың яланачланмагы ве азгынчылыгы, люкс яшайыш, хер дүрли иймитлер, айдым-саз, эшик модасы, улаглар, отеллер ве ш.м. хеммеси Ислам умматыны уклатмак үчин ве шол укыда көпрәк вагт сакламак үчиндир. Адамлар Исламдан нәче даш болсалар, шонча-да олары уланмак, харам ишлериңи ве газанҗыңы довам этдирмек, азгынчылык ве зулма даянян (ширк) яшайшы довам этдирмек аңсат боляр. шейтан ве онуң достларының максады хем шол дәлми нәме? Индики гелйән аят Юсуф(ас)ың дагватыны долы җемлейәр ве Тевхыд дүшүнҗесини долы тамамлаяр, гиңишлейин дүшүндирйәр.

40. Сизиң Аллахдан башга чокунян затларыңыз бирнәче гуры (ичи бош) атлардан ыбаратдыр. Шол атлары сиз ве сизиң аталарыңыз дакыпсыңыз. Хакыкатда болса, Аллах олара шолар ялы солтанлык индерен дәлдир. Хөкүмдарлык диңе Аллахыңкыдыр. Ол сизе Өзүнден башга хич киме чокунмазлыгы (ыбадат этмезлиги) буюрды. Догры ве сагдын дин будур, эмма адамларың көпүси билмейәрлер.

Юсуф(ас) шу ерде олара ширк меселесини анык дүшүндирди: "Үнс бериң, ойланып-пикирлениң, чокунян ылахларыңызың хеммеси (губурлар, адамлар, пул-везипе ве ш.м.) диңе бош сөзден ыбарат. Оларың хич хили аслы-делили ёк ве сизиң ве ата-бабаларыңызың ойлап тапан тосламаларыңыздан ыбарат." Өзүңиз өз яныңыздан шол чокунян нәрселериңизи өвүп-гөтерип мукаддеслешдирдиңиз ве бейгелтдиңиз, соңра өз эллери билен дашдан бут ёнуп, соң шоңа чокунян арап мүшриклериң эдиши ялы, шолара чокунып башладыңыз. Сиз оларың асылсыздыгыны билсеңиз хем, мистики роваятлар ве яланлар билен безәп, олары таңрылар эдиндиңиз. эйсе, оларың өзлери махлук (ягны Аллах тарапындан ярадылан). Ярадылан нәрсе нәдип ылах болуп билйәр? Оларың хатда өзлерини горамага ве рызкландырмага гүйчлери етенок. Олар сизе нәдип хем бу дүнйәде, хем ахыретде пейда берсинлер? Оларың хич хили ылмы ве гудраты ёк ахырын. 'Ата-бабадан гелйәр' билен сыпҗак болярсыңыз. Хер бир ата-бабадан гелйән зат догрумы? Олар Аллахдан делил гетирдилерми? Олар бирден довзахы ёл сайлап алан

болсалар, биз хем көрлүгимизе шолара уймалымы? Онсоңам, түркмениң ата-бабасы хемише Ислама пугта япышып яшапдырлар. Иманы, ар-намысы җанындан хем ширин гөрүпдирлер. Ниреде ата-бабалара уймаклык? Ханы намаз, дине эдилйән хызмат, гоюлян хормат, ниреде ар-намыс, Исламдан гелйән дэп-дессур? Шумы ата-баба уюшыңыз? Пул-везипе үчин бир-бириңизи басгыламак, кейпи-сапаны ар-намысдан ёкары тутмак, ынсап-выжданы бир гысым кагыза сатмаклык? Шумы ата-бабаларымызың ёлы? Ялан, сиз бу сөзи диңе халка пәк Исламың етмезлиги үчин безәп ялан сөзлемек, аңы булашдырмак үчин уланярсыңыз. Хем наклы (Кур'ан ве Сүннет) бабатда, хем aклы (акла лайык, логики) бабатда бу айдяныңызың дүйби-делили ёк. Бу, ылмы пес адамлары, гарамаяк түрк адамлары алдамак үчин дүзен тосламаңыздыр. Хакыкатда болса, Аллах диңе Өзүне ыбадат этмеклиги буюрды, башга хич киме. Ыбадат ве гуллук меселесинде Аллахың шәриги хем болуп билмез. Кур'ана дүшүнмек үчин 'ылах' сөзүне (өңки аятда дүшүндирип гечдик), 'ыбадат' ве 'дин' сөзлериниң манысына дүйпли гөз етирмек ве дүшүнмек герек. Себәби, Ислам ылмының дийсең песлиги себәпли, адамлар бу сөзлериң чуң ве гиң манысына дийсең йүзлей ве ялңыш дүшүнйәрлер. Шондан хем 'мусулман' адына дурмушың хич бир пудагында лайык гелмейән васпда 'теорик' (дилде) мусулман адамлар дөрейәр ве Ислам яшайшы йитмек билен боляр. Ишиң иң ховплы тарапы, гелҗекки несиллере хем ялңышлыгына мирас гоюляр. Бу сөзлериң иң гиң ве догры манысыны Сейййд Эбул-А'ла Мевдуди (Аллах оңа рахмет этсин) "Кур'ана гөрә дөрт тәрим" атлы эсеринде дүшүндирип гечйәр. Ынха шу аятда гечйән 'ыбадат' сөзүне хем дүшүнмесек, бу аятың манысына дүшүнмеклик мүмкин дәлдир. Ыбадат – гуллук, чокунмак, дилег этмек, ылахың буйрукларына гөрә яшамаклык, пена сорамаклык, сыгынмаклык, бил багламаклык ялы бирнәче манылара гелйәр. Аллах Тагала хемме адамлара, хемме умматлара диңе Өзүне гуллук этмеклиги буюрды. Хемме312 уградан Пыгамберлерини (ас) диңе шоны адамлара етирмек ве талап этмек үчин угратды.

Тевхыд икә бөлүнйәр: Рубубиет тевхыды ве Улухыет тевхыды (Тевхыд алымлары икә бөлйәрлер. Юсуф Кардавиниң 'Тевхыд' атлы эсерине середиң). Рубубиет Тевхыды диймеклик, Аллахы Ярадыҗы, Рызк бериҗи, Тебигата хөкүм эдиҗи ве ш.м. меселелерде ылахлыгыны ве екетәклигини кабул этмеклик манысына гелйәр. Бу меселеде мүшриклериң көпүси (хеммеси диен ялы) Аллахың бирлигини кабул эдйәрлер (Рахман сурасына середиң: шол ерде: 'Мүшриклерден: 'Ери, асманы ким яратды, рызк бериҗи ким, ягышы ким ягдыряр, өсүмликлери ким битирйәр?' дийип сорасаң, мүшриклериң хеммеси бир агыздан: 'Аллах' дийип җогап берерлер' дийилйәр). Йөне шол Рубубиет барада хем Аллаха шәрик гошянлар тапыляр. Йөне Аллаха эсасы ширк гошулян меселе улухыет меселесинде боляр, ягны Улухыет Тевхыды позуляр. Улухыет Тевхыды диймек, яшайшың (дурмушың) хемме пудакларында диңе Аллахың хөкүмдарлыгына гөрә яшамак ве диңе Аллахың хөкүмдарлыгыны кабул этмек диймекдир. Эгер-де адамлар Аллахың канунларыны терк эдип, өз канунлары боюнча яшасалар, өзлериниң я-да ата-бабаларының, я-да дини ве дүнъеви ёлбашчыларының канунлары боюнча яшасалар, онда шол адамлар Улухыет Тевхыдыны боздуклары боляр. Ягны Улухыетде Аллаха ширк гошуп, шек

етирдиклери боляр. Мүшриклериң аглабасы шол меселеде Аллаха ширк гошярлар. Көпүси муны билип, көпүси билмән эдйәрлер. Мысал үчин Мекке мүшриклериниң дөврүни алып гөрелиң. Мекке мүшриклери Аллаха ынаняйрдылар, йөне Аллахың хөкмүне гөрә яшамак ислемейәрдилер. Себәби, Ислам шеригаты оларың бәхбитлерине терс ве чапразды. 1)Ислам дини тослама ылахларың үсти билен адамлары алдап, олардан пул-мал алмаклыга, ялан-яшрык дин үсти билен газанч этмеклиге ве хөкүм сүрмеклиге пәсгел берйәрди. Мекке мүшриклери бутларың үсти билен башга тирелерден сайланып, үстүнлик гурярды, өвлат тире хасапланярды ве шол себәпли, Меккелилериң кервенлерине дегилмезди (хатда гаракчылар хем дегмезди). Шонуң үчин мүшриклер аркайын сөвда эдип, баяп билйәрдилер. 2)Оларың Ислам динине гаршы болмакларының икинҗи эсасы себәби, шеригатың хемме адамлары дең кылмагыды. Ягны бай-гарып, Меккели-гумлы, арап ве арап болмадык бейлеки миллетлер, хеммеси Аллахың өңүнде дең болмалыды. Олар болса, муны ислемейәрдилер. Себәби, өз үстүнликлери (тире-тайпа бабатда) олара бәхбитлиди. Хем пул, хем хөкүмдарлык, үстесине-де оларың небсиндәки текепбирлиги канагатландырярды. Башга-да бирнәче себәп барды (ата-баба көрлүгине багланмаклык, небсиң ховайы арзувлары, гарыплара зекат-садака бермеклигиң бәхбитлерине терс болушы ве ш.м.), биз бу ерде хеммесини санамакчы дәл. Оларың дүшүнҗе-ёлы шу дөвүрде хем довам эдйән дүнъевилик идеологиясыдыр (динидир), ягны латынчада лаицизмдир. Бутлар ве ойлап тапан бутпаразлык динлери болса, гарамаяк халкы алдамак үчин гереклиди, боланы.

Ине Аллах Тагала Юсуф сурасының 40-нҗы аятында Тевхыдың шу Улухыет бөлүмини беркидйәр. 'Аллахдан башга хич кимиң хөкүмдарлыга хакы ёк' диййәр. Үнс бериң, хатда Пыгамберлер (ас) хем диңе Аллахың ады билен ве диңе Аллахың шеригаты билен хөкүм эдйәрдилер. Улухыет Тевхыды бизден, ягны мусулманлардан диңе Аллаха ыбадат этмеклиги талап эдйәр. Ыбадат этмеклиги 'гуллук этмек' дийип терҗиме этсек, ол терҗимәмиз эҗиз гелип, шол сөзи долы тарыплап билмез. Йөне шейле аланымызда хем шу аятда беян эдилйән Тевхыд бизден диңе Аллаха ыбадат этмеклиги талап эдйәр. Гуллук дуйгусы хер адамың тебигатында бар. Адамлар 'азатлык' сөзүни көп агзасалар хем, хич вагт долы маныда азат болуп билмезлер. Хер бир адам хөкман бир задың гулудыр, хөкманы суратда бир зада гуллук эдйәндир. Я-ха өз небсине, я везипесине, мал-мүлке, ата-баба йөрелгесине, дүшүнҗесине, бәхбидине, адама (аял я-да эркек), наркотик серишдә, гүне, ода, асмана, йылдызлара, габыра, шейтана, җынлара ве ш.м. Бу санавы гитдигиче артдырып билерис.

Ине Аллах бизден диңе Аллаха гуллук этмеклиги талап эдйәр. Шол гуллук дуйгусыны диңе Аллаха бермеклиги буюряр. Мусулман, Аллахың гулы бүтин өмрүни шол гуллугың үстүнде гурмалы. Эмма диниң шу дүйп эсасына дүшүнмейән адамларың дүшүнҗеси шейлерәк: 'Аллаха ынанярыс, Ол бар. Йөне гой, Ол асманда хөкүм сүрсүн. ер йүзүндәки ишлеримизи, яшайшымызы биз өзүмизче гурнарыс. Шу меселеде бизе Аллах герек дәл, биз Ондан хас акыллы, өзүмиз билерис. Шеригат болса, орта асыр чагының җемгыет дүзгүни. Онуң билен ата-бабаларымыз яшапдыр.

Биз болса 'өсен медениет', шеригат билен яшап билмерис.' Аслында, бу Аллахы әсгермезлигиң бир гөрнүши болуп дуряр. Бир кудси хадисда Аллах Тагала шейле буюряр: "Сиз Мен барада нәме пикир этсеңиз, Мен сизе шолдурын'. Ягны нәме пикир этсеңиз, Мен сизе шол болуп гарарын. Аллахы әсгермейәни, Аллах хем әсгермез, сөймез ве халамаз. Ахырет гүнүнде болса, дүйбүнден унудар. Өзүң өзүңе мүңлерче гезек 'мусулман' диениң билен нәме үйтгәр, эгер Аллах кабул этмесе, догры болмаса? Нетиҗәни өзүңиз чыкарың, йөне өзүңизи алдамаң. Аллах Тагала аятың соңунда шейле ныгтаяр (себәби шейле болҗагыны өңүнден билйәр): "Догры дин, ине дине шейле дүшүнмекдир ве шейле берҗай эдип тутмакдыр. Йөне адамларың көпүси билмезлер." Үнс бериң: 'көпүси'. Адамлар динимизи өвренмекден ве берҗай этмекден дийсең узакдырлар, 'дүйбүнден аладасыны этмейәрлер' дийсең хем болҗак. Диңе аз сандакы Аллахың салих-ыхласлы гуллары эртеки гүнлерини алада эдйәрлер ве бүтин дүнйә гаршыларына болса-да, Исламы Аллахың талап эдиши ялы яшаҗак болярлар. Аллах Тагала шейле адамларың гүн гечдигиче азалҗакдыгыны "Вакы'а" сурасында бизе хабар берйәр. Башга-да бирнәче аятларда, диңе шейле адамлары шейтаның алдап билмеҗекдигини, диңе шоларың Кыяматда горкмаҗакдыкларыны ве рахат болҗакдыкларыны айдяр. Диңе шол адамлар ахыретде багтлы болҗакдырлар ве диңе шол адамлар Довзах одундан халас эдилип, Җеннети болҗакдырлар. Ёл инче ве кын, йөне ол екетәк догры диндир. Ондан башга догры ёкдур. Хайсы ёлдан йөремек барада сайламак хакыны болса, Аллах Тагала адамың өзүне гоюпдыр. Йөне Кур'анда хайсы сайлавың нирә элтҗекдигини өңүнден дуйдурыпдыр.

41. Эй мениң зындан ёлдашларым, инди сизиң дүйшлериңиз барада айдайын: бириңиз патышасына ене шерап сыкып берер, бейлекиңиз болса, асылып өлдүрилер, онуң келлесини гушлар чокарлар. Ынха сизиң соран задыңыз хем чөзүлди.

Юсуф(ас) адамларың дин алымларындан сораян сорагларыны, илки билен иң мөхүм меселе болан Аллаха чакылык угруна өврүйәр. Ол пурсатдан пейдаланып, олара диниң сүтүнлерини (тевхыд эсасларыны) долы ве догры шекилде , иң говы усул билен, уссатлык билен дүшүндирди. Ислама чагырыҗылар үчин бу ерде гөзел мысаллар бар. Мысал үсти билен кын ве чылшырымлы меселелери аңсат ве дүшнүкли дил билен адамларың аңына етириши хайран галдырыҗы. Ислам умматында шу меселе дийсең чылшырымлы ве йити шекилде өңүмизден чыкып дур. Мен бу меселәни чуңлашдырман, дагватчы адамда болмалы эсасы 18 саны хәсиети бу ерде санап гечмекчи. Хас чуңңур гызыкланянлар үчин болса, Фетхи Экен, Мунир Гадбан, Хасан эл-Бенна, Ахмет Өнкал ялы дагват алымларының дагват барада язан китапларыны окамаклыгы маслахат берйәрин:

1. Ислама чагырмаклыгы кәр эдинен мусулман (дагватчы) Исламы говы билмели. Болманда бир тефсир, бир хадис китабыны, Акаид (ынанч эсаслары), Ылмыхал (гүнделик меселелерде өзүңи алып бармак ве Исламы яшамаклыгың ылмы), Сиер (Расулуллах(сав)иң өмри), Ислам тарыхы, Дагват усулы ялы дини китаплары долы дүшүнип окап чыкмалы. Ислам дагватының нетиже бермезлигиниң

иң улы себәби, ылмың песлиги. Шонуң үчин ылым нәче ёкары болса, дагват шонча чуң ве тәсирли болуп, көп адама етйәр.

2. Догручыл болмак: ялан сөзләп йөрен адамың сөзүне хич вагт ыгтыбар эдилмез. Олар Ислама пейдадан көп, зыян етирерлер.

3. Ахлаклы-эдепли болмак. Хәсиети говы болмадык адам хич вагт адамлара тәсир эдип билмез. Гайта адамлар оны гөрүп, Ислама йигренчлери дөрәр. Расулуллах(сав)иң догручыллыгы ве ахлак-эдеби диллере дессанды.

4. Таква болмалы. Өзи Аллаха якын болмаян адам башгалардан нәдип өз этмейән задыны талап эдип билер? Өзүниң этмейән задыны башгалара дүшүндирйән адама хич ким ынанмаз ве сөзи (психики себәплерден) тәсирли болмаз.

5. Сабырлылык. Дагватчы гысга вагтда улы нетиҗә гарашман, эдйән ишини диңе Аллах үчин этмелидир. Дийсең чыдамлы ве сабырлы болмалы. Башлан ишини соңуна етирмели.

6. Медениетли болмалы. Дүнъеви ылымлардан хабарлы болмалы, дүнйә гарайшы гиң ве чуң болмалы.

7. Өз дагват эдйән халкының яшайыш шертлерини, дилини, дәп-дессурларыны говы билмели.

8. Хич вагт дүнйә байлыгына гызмалы дәл. Хемише ахыретиң аладасында болуп, халкың элиндәкә гөз гыздырмалы дәл. Шол себәпли, өзүниң халал кәри ве рызкы болмалы.

9. Машгала ве гарындаш-голайлар билен гатнашмакда адамлара гөрелде-мысал болмалы.

10. Адамлары диңлемәни башармалы, оларың аладасы билен аладаланмалы, гысык болман, хемише элиң ачык болмалы, көмексөер болмалы, дуйгудаш болмалы.

11. Төвекгеллик, дога-дилег ве ыбадатлар билен диңе Аллаха бил багламалы. Ондан ярдам дилемели.

12. шейтаның хилелерини, Исламың душманларының дини заяламак үчин уланян усулларыны говы билмели. Мусулманларың арасындакы агзыалалыклара гөз етирмели, себәплерини дерңемели, билмели.

13. Дүнйә сыясатыны ве ыкдысадыетини, болуп гечйән вакалары якындан ызарлап, гөз етирмели, Ислам географиясы ве шертлери билен якындан таныш болмалы.

14. Җемагата уйманы, эмире ытагаты, маслахатлашып иш этмәни, ишлери гурамачылыклы алып барманы, тутанъерли болманы башармалы.

15. Акыл ве пайхас ээси болуп, көп тефеккүр этмели (пикирленмели), адамларың җогапкәрчилигини дуймалы, ёлбашчылык укыбыны ве усулыны билмели. Алымлар ве тежрибели дагват алымлары билен көпрәк душушмалы.

16. Дагват тежрибесини йыгнамалы, хер мусулманың дине гирмегине нәмәниң себәп боландыгыны сорап өвренмели. Вагыз ве сөз тәсирини билмели, герекли зады герекли ерде айтманы башармалы.

17. Дагватда ызыгидерлилиге, еңилден башлап, соң кына гечмеклиге, Расулуллах(сав)иң методыны уланмаклыга эндик этмели. Кур'андакы хемме дагват аятларыны билип, нетиже чыкарҗак болмалы. Тәсирли болмагы үчин дагватда Кур'ан аятларыны ве хадислары көп уланмалы. Гаршыңдака шолар билен йүзленсең, ол 'Өзүңден тапярсың' дийип билмез.

18. Дагватда классики вагыз-несихат усулларындан башга, тәзе ве тәсирли усуллары хем уланмалы. Мысал үчин, адам билен икичәк гүррүңдеш болмак, аудио ве видеокассеталарың үсти билен адамлара дагваты етирмек, мүмкинчилик болса, Исламы дүшүндирйән газет-журналлары чыкармак, радиояйлымы ве телевидениояны уланмак, ягдай болса, мусулманчылыгы эсас алян каналлар дөредип ачмак, кичиҗик китапчалар ве намалар чыкармак, халкың дүшүнйән дилинде тәсирли йүзленмелер язмак...

Ине Юсуф(ас) икисиниң хем дүйшүниң ёргудыны айдып берди ве шол бир вагтда-да олара дагваты етирди. Оларың бири, өң хем патышаның шерапчысы болан, айланып ене-де шол өңки везипесинде ишләп башлаҗакдыгыны айдяр. Келлесинде чөрек гөтерип йөрендигини, ол чөрекден гушларың чокяндыгыны гөрен адама болса, басым асылҗакдыгыны айдяр. Ынансалар хем, ынанмасалар хем, халасалар хем, халамасалар хем Юсуф(ас) олара хакыкаты айтды. Себәби, хич бир Пыгамбере ялан сөзлемек гелишмез.

42. Булардан бошанҗакдыгыны гүман эден адамсына: "Патышаның янында мени хем ятласана" дийди. Эмма шейтан оңа патышаха ятлатмаклыгы унутдырды ве Юсуф ене бирнәче йыллап, зынданда галмалы болды.

Зынданда көп йыллар болан адам янындан бошап барян адамдан, бошап көмек эдер, гарындашлара хабар элтер, ызымыздан иймек-ичмек, герек-ярак затлары träградар диен умытда боляр. Шонуң үчин хем Аллахың шеригатына гөрә, хем дүнъеви кануна гөрә бигүнә зынданда отуран Юсуф(ас) оңа: "Сен патышаның шерапчысы боларсың, кә вагт онуң билен гөрүшерсиң. Шонда мен барада ятлад-ай" дийип, бигүнә отураныны патыша дуйдурҗак боляр. Йөне адамың тебигатында диңе өз бәхбидини үндәп, диңе өз аладасына чапмак дуйгусы (егоизм) өрән гүйчлүдир. Адамлар зынданда бир-бири билен нәче ыснышсалар хем, эгоизм гүйчли гелйәр. Бошаян адамлар зынданда галян адамлара көп затлар вада эдйәрлер, йөне адам азатлыга чыкандан соң деррев дар ери, башындан гечен кынчылыклары ве зындандакы ёлдашларыны ятдан чыкаряр. Себәби, адам диңе башына кынчылык дүшенде Аллахы ятлаяр. Оңа ныгмат берилсе, ол деррев азмак билен боляр. Себәби,

адамзат дийсең нәшүкүрдир. Бу барада Кур'анда бирнәче аят бар. Диңе аз сандакы таква адамлар хемише бир дуркуны сакларлар ве хемише Аллаха шүкүр эдип, ыбадатда боларлар. Иман ве таквалыга даянмаян достлук ве доганлык гатнашыклары чүйрүк ве узага чекижи дәлдир. Ынха бу ерде гетирилйән мысалда хем шейле. Юсуф(ас)ың ёлдашы бошаяр ве ене-де шерапчы боляр, йөне берен вадасыны ятдан чыкаряр. Шонуң үчин Юсуф(ас)ың хабары патыша этмейәр ве ол зынданда ене-де бирнәче йыл галмалы боляр. Бу аятың үстүнде дуруп гечмек герек. Себәби, бу ерде гүйчли аят-ыбратлар бар. Тефсирчилериң кәбири Юсуф(ас)ың зынданда ене еди йыла голай галмагыны янындан бошап гиден адама шейтаның унутдырмагына баглаярлар. Эмма кәбир адамлар бу ерде Юсуф(ас)ың улы ялңыш гойберендиги үчин зынданда галандыгыны айдярлар. Шол тефсирчилериң айтмагына гөрә, Юсуф(ас) Аллаха төвекгеллик этмән, диңе Оңа бил багламан, адама (хөкүмдара), онуң адыллыгына ве гечиримлилигине бил баглаяр. Аслында, бу ширк дәл ве бу ерде улы гүнә ёк ялы, йөне Юсуф(ас)ың бир Пыгамбер боландыгыны ве Мүсүриң халкыны дүзетмек үчин ураддыландыгыны унутмалың. Ислам фыкхында ругсат (еңилликлерден пейдаланмак) ве азамат (кыны билен амал эдип, хас көп согап газанмак) бардыр. Пыгамберлер ве алымлар халкың ёлбашчысы ве гөрелдеси болансоң, хемише кынчылыгы сайлап алмалы. Ягны хайсы хем болса бир ишиң, кын хем болса, хас согаплы ёлуны сайлап алмалы. Себәби, халк олара середип, олардан гөрелде аляр. Олар диндәки еңилликлерден пейдаланып башласалар, ылымсыз халк нәтсин? Шол себәпли, Юсуф(ас) адамдан көмек сорамалы дәлди, диңе 'Аллах' диймелиди. Төвекгелликде, даянмаклыкда ве бил багламакда диңе бир Аллахы билмеклик Тевхыдың иң ёкары дережелериниң биридир. Хер бир адам оны башармаз, онуң үчин ёкары дережели ахлак, иман ве таквалык герек. Ынха Аллах Тагала шол пәк ве хакыкы Тевхыды Юсуф(ас)а өвретмек үчин оны ене-де бирнәче йыл зынданда галдырды. Зынданда пикир этмәге, гечмишиңи анализ этмәге көп вагт ве мүмкинчиликлер боляр. Юсуф(ас) хем зынданда көп-көп пикирленип, өз ялңышына дүшүнен боларлы. Ине Аллах Өз сөйгүли гулларыны шейдип тербиелейәр, ягны кынчылыклар үсти билен. Адам шонда гөз етирип, догры нетижә етйәр. Тевхыд ынанжы пәк ве берк болмалы. Бу меселәни дилден дүшүндирмек дийсең кындыр. Диңе өзүң шу затлары яшап, башдан гечиренинде хас говы дүшүнип башлаярсың. Йөне шонда-да бир-ики саны мысал берип, дүшүндирҗек болалы. Себәби, Расулуллах(сав)иң шейле айдан сөзи бар: "Менден эшидип дуянларыңызы башга адамлара хем айдып етириң. Белки олар мени гөрмеселер хем, сизден хас говы дүшүнерлер." Гөр, нәхили манылы сөз, меселә дүшүнмеклик диңе зехине баглы болман, адамың дуйгы дүнйәсине, таквалыгына, Аллах билен болан гатнашыгына, шол меселәни башдан гечирип-гечирмәнине ве башга-да бирнәче себәплере баглы. Ибрахим(ас) мысалыны алып гөрелиң. Бир роваята гөрә, онуң өз азгын миллети оны янып дуран ода ташланларында, Җебраил (ас) Перишде гелип, ондан соранмыш: "Саңа көмек герекми, сени алавдан халас эдейинми? " Шонда Ибрахим (ас): "Маңа Аллах көмек эдер, Ол гөрүп, билип дур" диййәр. Бу ерде ол бизе Тевхыд дерсини берйәр. Аслында, Җебраил (ас) хем Аллахдан гелен пәк Перишде дәлми? Йөне Ибрахим(ас)ың калбында Тевхыд дережеси шейле бир бейик велин, хатда ол Аллах

билен өз арасында жебраил(ас)ың хем болмагыны исләнок. Белки Аллах Тагала Юсуф(ас)ы хем шейле дережеде ыербиелемек исләндир. ене бир мысал гетирели: Расулуллах(сав)иң шейле бир хадиси бар: "Эгер сиз Аллаха төвекгеллик этмеги башарсаңыз, онда гушларың гүнделик рызкыны гүнде тапышы ялы, сиз хем өз рызкыңызы тапарсыңыз." Аллаха бил багламаклык меселеси дийсең чылшырымлы ве кындыр. Оны диңе гүйчли иман ве Тевхыд дүшүнжели мусулман бержай эдип билер. Дүнъеви себәплери үндемән, долы Аллаха тевеккүл этмеклик хемме кишә башартмаз. Йөне адамда долы ынам болмалы, Аллахың гудратына шүбхе болмалы дәл.

43. Бир гүн патыша дийди: "Дүйшүмде гөрйәрин, еди семиз сыгыр, булары еди аррык сыгыр иййәр ве еди яшыл бугдай сүмбүли билен еди саны гуран сүмбүл бар. Эй пыланылар, сиз дүйш ёруп билйән болсаңыз, маңа дүйшүми ёруп бериң."

Кәбир дүйшлериң тәсири дийсең улы боляр. Олар аңсат унудылмаяр ве адамың хакыдасында иң овнук шекиллерине ченли галяр. Хер гүн шейле дүйшлер гөрмейән адам, калбы билен, бизиң гөз етирип билмейән дуйгуларымызың үсти билен шол гөрен дүйшүниң йөекей дәлдигини ве галыберсе, гелжекки болжак вакалардан хабар берйәндигини аңяр. Шонда ол өз янындан я-да шол ишден башы чыкяр дийип пикирленйәнлеринден шол дүйши ёруп башлаяр. Мүсүр патышасы хем шолар ялы дүйш гөрен болмалы. Ол деррев алымлар межлисини жемләп, гөрен дүйшүни ёрмакларыны ислейәр. Йөне патыша патыша боляр. Оны еңиллик билен алдап болмаяр. Ол өз дөврүниң акыллы-билимли адамсы. Үстесине-де, оны алдамагың яман нетижелери хем болуп билер. Шонуң үчин яланчылар горкярлар. Дүйш ёргудыны кәр эдиненлер болса, бир хили, бу дүйшүң мазмунына дүшүнмән галярлар. Нетижеде, хич ким дүйши ёруп билмейәр. Дүйшде нәме гөрендиги болса, аятда анык айдыляр.

44. Олар дийдилер: "Бу дүйш диениң булам-бужар (дүшнүксиз, дийсең чылшырымлы, булашык дүйшлердир). Биз бейле дүйшлериң ёргудыны билемизок.

Олар бу дүйшүң ёргудыны билмекден эжиздилер. Дүйшлериң такык ёргудыны диңе Аллах Тагала билйәр ве Онуң шол укыбы берен пәк ве велий гуллары билип билйәрлер. Шол себәпли, патышаның даш-төверегиндәкилер шу жогабы бермели болярлар. Шонда көшкде ишләп йөрен патышаның шерапчысының ядына бирден Юсуф(ас) дүшйәр. Ол зынданда гөрен дүйшүни, Юсуф(ас)ың ёргудыны ве шол ёргудың догры болуп чыкышыны ядына саляр. Адамың тебигаты шейле, нәтжек? Ол диңе өз бәхбидини алада эдйәр. Диңе Аллах үчин бир-бирлерини сөййән, мусулман доганлык хукугыны унутмадык адамлар бир-бирлерини алада эдерлер. Башга себәплере даянян сөйги ве достлук гатнашыклары ялан ве ичи бошдур. Шу аятдан хем шол нетижәни чыкарсаң боляр. Бошанында деррев Юсуф(ас)а берен вадасыны унудан зындан ёлдашының, шу вагт, өзүне бәхбитли боланда деррев оны ядына саляр. Арадан нәче йыл гечсе-де, инди утанман, Юсуф(ас)ың янына ылгап баряр.

45. Зындандан бошан шол ики кишиден дири галаны, энче вагтдан соң Юсуфы ядына салды ве: "Мен сизе шу дүйшүң ёргудыны хабар берерин. Мени зындана гойбериң" дийди.

46. Эй Юсуф, эй догручыл адам, бизе шу дүйшүң ёргудыны хабар бер: 'Еди семиз сыгыр еди саны аррык сыгыры иййәр ве еди гөгерен бугдайй сүмбүли, башга еди саны гуран бугдай сүмбүли' Мен умыт эдйәрин, ол адамлара җогап билен гайдып барарын, айдып бер, сениң гадрыңы билерлер.

Шол адам зындана бармага ругсат алып, Юсуф(ас)ың янына барып, патышаның дүйшүни тәзеден айдып берйәр. Догрусы, 'ёруп бер' дийип ялбаряр. Себәби, патышаның өңүне яланчы болуп чыкмак ислемейәрди. Юсуф(ас) Аллахың оңа совгат эден укыбы билен деррев дүйшүң дүйп манысына дүшүнйәр ве ёргудыны айдып берйәр. 47,48,49-нҗы аятлар шол дүйшүң Юсуф(ас) тарапындан эдилен ёргудыдыр.

47. Юсуф айтды: "Еди йыл өңкүси ялы экин экиң, аз мукдарда ийҗегиңизи алып галаныңыздан башгасыны сүмүлинден айырман, амбарыңызда йыгнап гоюң.

48. Соңра онуң ызындан еди гурак йыл гелҗекдир ве өң йыгнап гоян азаҗык мукдардакы азыгыңыздан башгасыны түкетҗекдир.

49. Соңра шонуң ызындан бир йыл гелҗек, халк шол йыл гытчылыкдан халас болар, сыкып-сагар.

Шол дөврүде ыкдысадыет билиминиң нә дережеде өсендигини билемизок, йөне Юсуф(ас) шол билимиң эсасыны бу ерде дүшүндирйәр. Дөвлет ыкдысадыетинде эртирки гүнүңи алада эдип, йөрите азык мейилнамасыны дүзмек шол дөврүден галан болмагы мүмкин. Юсуф(ас) шоны амала ашыран илкинҗи адам болмагы мүмкин. Ыкдысадыет билиминиң дүйбүнде шу эсас бар: элдәки байлык=Совулан мукдар+Сүйшүринтгилер. Сүйшүрип гойлан байлыклар хем икә бөлүнйәр=Мая гоюмлар+Ел дегирилмейән байлыклар. Юсуф(ас)а гелҗекки йылларда болҗак вакалар аян болансоң, ол еди йыллап сүшүринтгилери артдыряр ве совалгалары гысяр. Себәби, индики еди йылың ичинде ачлыгың ве гытчылыгың болҗагыны билйәрди. Гытчылык йылларында болса, белки тарыхда илкинҗи болуп, 'карточка' системасыны ёла гоян болмагы мүмкин. Ягны азыклар еди йыла хем етер ялы, хер адам башына азык харытларының белли йыллык мукдарыны кесгитледи. Бу Мүсүр дөвлети үчин улы абрай болды. Себәби, олар диңе өз миллетини ачлыкдан халас этмән, даш-төверегиндәки дөвлетлере хем көмек этди. Эгер Юсуф(ас) Аллахың изни билен өңүнден шу чәрәни гөрмедик болсады, еди йылың ичинде Мүсүр халкы гырылып гутарҗакды. Шу гүне ченли хер бир дөвлет сөвеш, тебигы апатлар, гураклык ве башга болуп биләйҗек хадысалара гаршы хемише тайярлык гөрйәрлер. Йөрите амбарларда азык харытларыны топлап гойярлар. Шол дөврүде хем дөвлетиң ве миллетиң гүйч-абрайы онуң ыкдысады кувватына баглыды. Гөршүңиз ялы, Юсуф(ас)ың уссат ёлбашчылыгында юрт өсди ве дийсең галкынды. Даш-

төверекдәки дөвлетлериң арасында-да абрайы ёкары галды. Бу бир дөвлетиң улы бир урушдан еңиҗи чыкмагы билен дес-деӊ вакады.

48 ве 49-нҗы аятларда дүшүнмез ялы зат ёк. Гележеги билмек диңе Аллаха махсусдыр. Адамзат нәче өңүнден алада этсе-де, билимде өссе-де, не тебигы меселелерде, не-де җемгыет хадысаларында гележеги гөрүп билмейәр. Мысал хөкмүнде, бүтин дүнйәниң өңүнде өвүнип: "Биз гүйчли энҗамлар ойлап тапдык, инди биз ер титремәниң вагтыны кесгитләп билйәрис" диен япон алымларыны гөркезип билерис. 1995-нҗи йылда шол юртда болан ер титремеси ене-де бир гезек адамзадың нә дереҗе эҗиздигини гөркезди. Җемгыет меселелеринде адамзадың гележеги билмейәндигине болса, Совет хөкүметиниң даргайышыны мысал гетирип билерис. Соңкы гүнүне ченли бирнәче адам шоны пикирине-де гетирип биленокды. адамзадың текепбирленме хәсиетиниң бардыгыны Аллах Тагала Кур'аның бирнәче аятында айдып гечйәр.

50. Хөкүмдар: "Оны маңа гетириң" дийди. Иберен адамсы Юсуфың янына геленде, Юсуф айтды: "Хөкүмдарың янына бар ве сора: 'Еллерини кесен ол аялларың ягдайы нәмеди?' Шүбхесиз, мениң Раббым оларың хилелерини хакы билен билйәндир."

Элбетде Юсуф(ас)ың ёргуды догры болансоң, хөкүмдарың калбына җай болды ве ол деррев Юсуф(ас)ы янына чагырмак үчин йөрите адамсыны угратды.хакыкатдан хем кә вагт зынданларда бүтин юрды доландырып билҗек дереҗеде акыллы ве укыплы адамлар душ гелйәр. Көпленч, олар Юсуф(ас) ялы өз ынанч ве пикрлери үчин җеза чекйәрлер. Юсуф(ас) дийсең акылы-пайхаслы ве өзүниң дереҗесини билйән бейик шахсыетди. Ол 'Оны бошадып гетириң' дийленде, деррев ылгап хөкүмдарың янына бармак билен болмады. Ол өз ынанҗы, ар-намысы, дүшүнҗеси үчин отырды. Онуң үчин шол затлар азатлыгындан гымматлыды. Шонуң үчин ол өзүне атылан төхметден пәкленмек ислейәрди ве адалатың ерине етирилмеги үчин аялларың тапылып, ишиң дерңелмегини ислейәрди. Ол илки билен му'мин-мусулманды, соңра болса Аллахың Пыгамбериди. Шонуң үчин онуң шахсыети пәк болмалыды. Гой, илки билен хөкүмдар онуң нәхак ере зындана ташланандыгына гөз етирсин, соңра онуң билен гүрлешсин. Эмма хөкүмдар адалатлы болмаса, шол ягдайда хем Аллах Тагала хемме зады гөрүп-билип дурандыр. Бу дүнйәде адалат берҗай эдилмесе, ахыретде хөкман ерине барар. Себәби, Аллах Тагала хемме зады билиҗи, эшидиҗи, гөрүҗи ве иң адылдыр. Зынданда бирнәче адаларың сүлчи, казы ве ш.м. "адамың ыкбалыны чөзйәнлериң" җенаятың себәбине долы гөз етирмәндиги, дүшүнмәндиги үчин нәхак җеза чекйәндигине көп душ гелйәрис. Себәби, адам хемме зады гөрүп, билип, гөз етирип, дүшүнип билмейәр. Хатда Расулуллах(сав) бир хадисында айдяр: "мен бр меселә казылык эденимде, бир тарапың хас диле чепер боландыгы я-да хас ынандырыҗы делиллер гетирендиги себәпли, ялңыш хөкүм чыкармагым мүмкин. Йөне Аллах Тагала ахыретде хемме зады адалатлы чөзер, мени алдасаңыз хем." Ягны дүнйәдәки казылар диңе гөрүнйән себәплере гөрә хөкүм чыкарярлар. Эмма Аллах Тагала гөзе гөрүнмейән ве яшырылан хакыкатлары хем

билйәр. Билгешлейин эдилйән (казыет тарапындан я-да башгалар) яманлыклар болса, ондан хем көп дш гелйәр. Хөкүмдар Юсуф(ас)ың бу талабына гең галса-да, башга чәреси болмансоң, меселәни дерңәп башлаяр.

51. Хөкүмдар олара: "Сиз шол вагт Юсуфың небсинден мырат алмак исләниңизде, сизиң ягдайыңыз нәмеди?" дийди. Олар: - Тоба! – дийдилер. – Биз онда хич хили яманлык гөрмедик. – Везириң аялы болса: - Ынха инди хакыкат ачыга чыкды. Онуң небсинден мен кейп алмак иседим. Ол болса, шек-шүбхесиз, догручтыллардандыр. – дийди.

Хөкүмдар дерңеве башлады. Бирнәче йыл мундан өң Юсуф(ас)ың зындана ташланмагына себәп болан азгын аялларың йыгнанышыгына гатнашан хемме аялары, шол санда везириң аялыны хем йыгнады ве җикме-җик сорага башлады: "Нәме үчин Юсуфа азар бердиңиз, максадыңыз нәмеди? Юсуфың өзүнде бир азгынлык мейли бардымы? Онда гүнә бардымы?" Хөкүмдарың өңүнде бу азгынларың ялан сөзлемәге гурбаты чатмады, олар догрусыны айтмалы болдулар. "Ёк, Аллаха касам болсун, биз онуң гүнәсини, яманлыгыны, азгынлыга мейлини билмейәрис, гөрмедик" дийдилер. Везириң аялы болса, йыллар геченсоң, өз гүнәсини боюн алды. Ол өзүниң Юсуф(ас)а аык болуп, оны аздырҗак боланыны айтды. Йөне Юсуф(ас)ың пәклигини хем тассыклады. Нәче аздырмак ислесе-де, онуң иманыны, ар-намысыны сакландыгыны ве гүнә иш этмәге дерек, зынданы сайлап аландыгыны айтды. Шейлелик билен, дерңевиң нетиҗесинде Юсуф(ас)ың гүнәсиздиги ве нәхак ере, башгаларың небси арзувына оюнҗак болмак ислемәндиги үчин йылларыны зынданда гечирендиги аян хеммелере болды. Юсуф(ас)ың пәклиги ве аҗап шахсыети хеммелери хайран эдип, онуң абрайыны ёкары гөтерди. Хакыкат йүзе чыкды, гич болса-да, хемме сырлар әшгәр болды. Шу дөврүде шейле адамлар галдымыка? Шахсыетлер овнады, догручыллык, тутанерлилик, ынамдарлык, дурнуклылык, адалатың үстүнлигине ынам, Аллах Тагала төвекгеллик ялы хәсиетлер йитип гитди. Оларың ерине, хатда мусулман адамларда хем бир пикирден башга пикире үйтгәп дурмак, говшаклык, эҗизлик, горкаклык, дүнйә ныгматларына болан сөйги, яранҗаңлык, гүйчлиниң тарапыны чалмак ялы пис хәсиетлер пейда болды.

52. Юсуф: "Мениң шейле этмегим шу себәплидир: Мен везириң ёк вагты оңа дөнүклик этмәндигими ве Аллахың дөнүклериң дузакларыны хич вагт баша бардырмаяндыгыны гөркезмек (сизе субутламак) үчинди" дийди.

Адамларда шейле сораг дөрәп билер: 'Юсуф, сени хөкүмдар бошатҗак боляр. Нәзленмәң, көнәни агдарып дурмаң нәме? Болҗак зат болупдыр-а!' Йөне Юсуф(ас) Пыгамберди ве онуң хас чуң ве пайхаслы максатлары барды. Биринҗиден, ол өзүне ягшылык эден адама нәшүкүрлик эдип, иен нанына дөнүклик этмейәндигини хеммелере гөркезмек үчин. Ол пәк ве бейик шахсыетди, бейле пес дережә дүшүп билҗек дәлди. Шу гүнки адамлар ялы, йыллар бойы өзүне ягшылык эден адамы бир сагадың ичинде өз бәхбиди үчин гаралап я-да башга яманлык эдип, я-да унудып билҗек дәлди. Бу ынсан дережесине гелишмейән ахлакды. Юсуф(ас) болса,

адамкәрчилигиң иң белент ахлагына эе болан адамды. Себәби, ол Аллахың тербиелән Пыгамбери болуп, адамлара хемметараплайын нусга болуп, олары хак дине чагырмак үчин иберилипди. Икинҗиден болса, адамлара Аллахың бейиклигини гөркезмек үчин. Ягны Аллахың иру-гич Өз гаршысына гидип, гүнәлере чүмен адамларың уссатлык билен гурнан хилелерини әшгәр эдйәндигини билдирмекди. Себәби, Юсуф(ас) шунча йыл бойы зынданда отурса хем, Аллахың адалатыны дикелдип, нәхаклык ве азгынлык эденлериң дузагыны әшгәр эдип, олары масгара-рысвай этҗекдигине хемише берк ынанярды ве бирҗик хем умытсызлыга дүшмәнди. Аслында, диңе өз меселесине дегишли болуп гөрүнйән бу йөнекейҗе сөзлерде хер бир Аллаха ынанян адам үчин әгирт улы ыбратлар ве дерслер бардыр. Азгынлар хич вагт берк мусулманы еңип билмезлер, дузак гурнасалар хем, зындана ташласалар хем. Себәби, му'минлериң Аллаха болан ынанҗы бардыр. еңиш ве үстүнлик, кә вагт гижә галян ялы гөрүнсе-де, хемише Аллах тарапдарларыныңкыдыр. Таквалык, сабыр, тутанерлилик ве төвекгеллик-умыт ялы хәсиетлер хемише му'минлере еңиш гетирйәндир. Ахлак пәклиги болса, хемише му'миниң иң гүйчли ярагыдыр. Себәби, Аллаха оны голайлашдырян, Онуң ярдам ве голдавына себәп болян эсасы зат ахлак гөзеллигидир. Бизиң бу затлара аклымыз чатмаяр, йөне кәбир затлардан азаҗык нетиҗе чыкарып билйәрис. Хеләк болан ковумларың көпүсинде ахлак песлиги ве азгын хәсиетлер барды. Эркеклериң эркеклере янашян Лут ковмуны алың, ёлларда гаракчылык эдйән Семуд ковмуны алың, терезиде адамлары алдаян Ад ковмуны алың я-да бир халкы өзүне гул эдип, эркеклерини өлдүрип, аялларыны ишледйән Фир'авн ковмуны алың...

Ахлак гөзеллигинде болса, Аллахың рахмет, берекет ве ярдам сырлары бардыр. Йөне биз бу затларың сырларына дүшүнип билемизок, янгы физики бабатда бу затларың арасындакы гатнашыгың болуп гечиши бизиң үчин энтек сыр болуп галяр. Гөзел ахлак, адамкәрчилик болмаса, хич вагт адамлары дине хем чекип билмерсиңиз. Себәби, адамлар сениң геплейән гепиңе аз үнс берйәрлер, эсасы сениң өзүңи алып барышыңа, даш-төверегиңдәкилер билен болан гатнашыгыңа середйәрлер. Дин үчин ыхлас эдйән мусулманлар үчин, хакыкатдан хем бу аятларда ене-де бирнәче дерслер бар. Элбетде, Юсуф(ас)да бу белент ахлак дережеси, ылым-пайхас бир гүнде пейда болмады. Бу онуң зындандакы сабыр, умыт, таквалылык ве төвекгеллигиниң нетиҗесидир. Өзүңде Аллаха тарап ыхлас болмаса, Ол хем саңа гуҗак ачмаз. Шонуң үчин му'минлер зындана, өзара 'Медресе', хас догрусы 'Юсуф медресеси' диййәрлер.

53. Мен небсими акламаярын, себәби, Раббымың рахмет эденинден башга небис аша дережеде яманлыгы буюряр. Шүбхесиз, Раббым көп багышлайҗыдыр, көп мерхемет эдйәндир" дийди.

Юсуф(ас) гүнә ише гаршы сабыр эдип, сакланып билишиниң, зынданда нәшүкүрлик ве нәумытлык этмән, таквалылыгыны ве ылахы ахлагыны горап-саклап билишиниң диңе екетәк Аллахың ярдамы билен боландыгыны айдяр. Онуң ярдамы болмаса, өзүниң эҗиздигини беян эдйәр. Небис дийилйән зат хер бир адамда боляр.

Мусулман болсун, капыр болсун, хеммелере яманлыгы буюряр. Кәбир мусулманлар өз үстүнликлери себәпли, өзлери хем дуйман, шейтаның шу дузагына дүшийәрлер ве өзлерини кемсиз-гүнәсиз, кәмил адамлар хөкмүнде дуюп башлаярлар. Юваш-ювашдан шол кесел текепбирлиге өврүлйәр. Юсуф(ас) болса, өз үстүнликлериниң Аллахдандыгыны бир хем унутмаяр. Ол өзүниң хем адамдыгыны, онда хем небсиң бардыгыны, оңа хем небсиниң вагтал-вагтал вас-васа берйәндигини айдяр. Ол өзүни белент мертебә галдырып, адамлары хайран этмек максадының ёкдугыны айдяр. Себәби, хич вагт амалларыны адам үчин этмейәр, диңе Аллахың разылыгы үчин. Ол өз үстүнлигиниң диңе Аллахың оңа мерхемети себәплидигини айдып, Оңа шүкүр эдйәр. Аслында хем шүкүр Пыгамберлериң иң эсасы хәсиетидир. Расулуллах(сав) Меккәни боюн эгдирип, әгирт улы мусулман гошун билен шәхере гиренде, дүесиниң үстүнде сежде эдип гирйәр, ханлар ве басып алыжылар ялы текепбирленип дәл. Себәби, Мухаммед (сав) бу еңишиң диңе Аллахың ярдамы билен боландыгыны билип, шүкүр эдйәр. Шол гөзел ахлак бизде-де болсады, элбетде мусулман умматы шу гүнки ягдая дүшмезди. Биз, мусулман дагватчылар, адамлара нусга болуп билемизок. Шонуң үчин илки билен өзүмизи дүзетмекден башламалы. Хөкүмдар Юсуф(ас)ың бейик шахсыетдигине гөз етирйәр ве деррев оны янына чагырмаклыгы буюряр.

54. Хөкүмдар дийди: "Гетириң маңа оны, өзүме хусусы бабатда яныма алайын" Онуң билен геплешип, хөкүмдар айтды: "Шүбхесиз, бу гүн сен янымызда белент дереже эеси ве ынамдар адамсың."

Хөкүмдар шейле тәсин жогаплар берен адам билен өзи гүррүңдеш болмак иследи. Онуң билен гүрлешенден соңра хөкүмдар хем онуң дийсең белент дережели ахлак эеси боландыгына ве иң эсасы зат: ынамдар боландыгына гөз етирди. Шу дөврүрде болшы ялы, шол дөврүрде-де ынамдар адам дийсең азды. Җемгыет хемише ынамдар адамларың үстүнде дуряр. Шоларың саны нәче көп болса, дөвлет ве миллет хем шол дереже гүйчли боляр. Хөкүмдар акыллы ве өңден гөрүжи адам болансоң, муңа говы дүшүнйәрди ве Юсуф(ас) ялы адам тапмажакдыгыны билйәрди. Шол себәпли, онуң дини башга болса-да, оны өз янына голайлашдырды. Шу гүн хем капырлар ынамдар адамлары өз фирмаларының, эдараларының башына гечирйәрлер.

55. Юсуф айтды: "Мени Мүсүр хазыналарының башына гечир. Себәби, мен оны говы горап, говы билерин."

Юсуф(ас) өвгүлер ве оңа гойлан хормат билен чәкленмейәр, адамлары алада этмәге довам эдйәр. Ол диңе дүйшүң ёргудыны айдып, бир гыра чекилмеди. Ол хөкүмдардан хут онуң өзүне шол гытлык йылларына тайярланмак үчин бүтин Мүсүр юрдуның малие ве хазыналар ёлбашчылыгының берилмегини талап этди. Себәби, дүйшүң ёргудыны эден хем өзи, жогапкәрчилигини хем соңуна ченли өзи алып баржакды. Хөкүмдар, элбетде онуң сөзүни ики гайталатман, оны шол везипә белледи. Бу хем адамкәрчилигиң аңрыбашы бир гөрнүшидир. Себәби, диңе өзүни алада эдйән адам говы адам дәлдир ве Аллах хем оны халамаз. Гынансак-да, шу гүн бир энтек мусулманлар Аллахың парзларына гарамаздан, диңе өзлерини билйәрлер.

"Маңа дегмеселер боляр" дүшүнҗеси билен җемагат, миллет, уммат рухуны өлдүрйәрлер. Шейлелик билен, шейтан ве достларына ярдам берйәрлер. Мусулман адам хич вагт өзүни шолар ялы алып бармалы дәл. "Гоңшусы ач вагты, өзи док ятан адам бизден дәлдир" хадисы хем шоңа ышарат эдйәр. Башга бир хадисда болса, Расулуллах(сав) айдяр: "Мусулманларың ишлери билен гызыкланмаян бизден дәлдир." Шу хадисларың өзлери хем Ислам дүшүнҗесини етерлик дережеде айдыңладяр.

56. Ве шейдип, Юсуфы шол топракда ерлешдирдик. Ниресинде ислесе хөкүм сүрйәрди. Биз рахметимизи ислэнимизе несип эдерис ве ягшылык эденлериң согап-сылагыны зая (бидерек) этмерис.

Шейлелик билен, Юсуф(ас) Мүсүрде иң гүйчли везир болды, бүтин ички ишлер инди онуң элиндеди. Аллах Тагала сабыр эден гулуна, таква адама ,ине шейле ныгматлар эчилип, бу дүнйәде рахмет ве берекет берйәр. Хич бир эдилен ягшы амал, кичи болсун, улы болсун Аллахың назарындан гизлин галмаяр. Аллах Тагала тагала шу дүнйәде шол согап амал саясында адамы бирнәче бела-бетерлерден гораяр, гарашылмадык ерлерден рызк-берекет берйәр. Кәвагт адам шол ишлере дүшүнмейәр, шейтан болса, адамы ягшы ишлерден алып галмак үчин вас-васа берйәр: 'Нәме этҗек, илден үйтгешик болҗак болуп? Сенден ылымлырак адамлар хем шейле ишлер эденок, шу затлар саңа нәмә герек? Саңа хич хили пейда ве бәхбиди ёк ахырын!' Диңе Аллаха ве Ахырет гүнүне берк ынанян, таква, ыхласлы гуллар бу вас-васалара алданман, амалыны песелтмән, гайта юваш-юваш артдырар ве кәмил му'мин дережесине етер. Юсуф(ас) хем шол пәк гулларың бириди.

57. Ве элбетде, ахырет дережеси (согабы) хас хайырлы. Йөне диңе иман эдип, таква ёлуны тутанлар үчин.

Йөне дүнйә берекети ве ныгматларындан башга, өзүни ыхлас билен Аллах ёлуна багыш эден адамлара ахыретде хас хем улы согап-ныгматлар гарашяр. Җеннет ныгматлары хич вагт дүнйәдәки леззетлер билен дең болмаз. Йөне бу ныгматлар диңе йүрекден иман эденлер үчинди. Иман, аят ве хадисларда айдылмагына гөрә, гуры сөзлерден ыбарат дәлдир. Сеййид Кутуб (рахымахуллах) өз тефсиринде иманы гүле меңзедйәр, ягшы, согап ишлери болса, шол гүлүң гөзел ысына меңзедйәр. Ягны бир ерде гүл бар болса, шол ерден гүлүң ысы хем гелмели. Эгер гүлүң ысы ёк болса, онда гүлүң өзи ёкдур. Иманың бар еринде-де согап ишлер ве амаллар болмалы. Эгер шолар ёк болса, имандан шүбхе эдилйәр. Себәби, Аллаха, ахырете, кыямата, габыр азабына ынанян адам хөкман бу дүнйәде согап ишлер эдип, ахырете тайярлыгыны гөрүп башлар. Таква ёлы, элбетде кын ве чылшырымлыдыр. Йөне диңе шолар үчин ахыретде ныгматлар бардыр ве диңе шолар кыяматда өзлерини аркайын дуярлар. Юсуф(ас) бирнәче йыл көсененден соңра, Аллахың гудраты билен иң ёкары дережелере чыкды. Юсуф сурасының Меккеде индерилендигини ятласак, бу сураның чуң маныларының бирине дүшүнмек хас хем аңсатлашяр. Мекке дөврүнде

Мухаммед(сав)е ве мусулманлара төхмет атярдылар, эзъет-сүтем эдйәрдилер. Ягны шол дөврүң му'минлери үчин Мекке зындандан хем бетерди. Бу сурадакы Юсуф(ас)ың ягдайы билен Меккели мусулманлары бир-бирине меңзетме барды. Сураның манысы: такваңы, иманыңы, мусулман ахлагыңы ниред болсаң-да горасаң, сабыр этсең, иру-гич Аллахың ярдамы, адалаты гелер ве ахыретде болса, оңа аңсат хасапдан гечмек ве Женнет ныгматларына говушмак бардыр. Мусулман шахсыет бир зада берк дүшүнмели, дүнйәдәки үстүнлик Аллахың элинде, Ол оны Өз пайхасы ве ылмы билен исләнине берер, йөне нәбелли (аклымызың этмейән) себәплер билен бизе бермән хем билер. Му'мин бендә галян зат болса, диңе Аллаха берк ынанмаклык ве Онуң буйругы боюнча яшамакдыр.

ДӨРДҮНҖИ БӨЛҮМ ЮСУФ(АС)ЫҢ ДОГАНЛАРЫ БИЛЕН ДУШУШМАГЫ (Юсуф сурасының 50-100. аятлары)

Бу ерде Аллах Тагаланың Юсуф(ас)а берен үчүнҗи сынагы, ягны зындан сынагы тамамланяр. Шу сурадан кәбир алымлар шейле нетиҗе чыкаярлар: адам үчин үч саны эсасы сынаг бардыр: 1)Якынларың дөнүклиги ве гарыплык, 2)Шехвет ве азгынлык (меслик), 3)Зындан. Шу үч сынагдан иманыны ве мусулман ахлагыны йитирмән гечип билен адама Аллахың рахмети ве ныгматлары гарашяндыр. Инди Юсуф(ас)а башга вакалар гарашярды, ягны оңа яманлык эден адамлар билен душушмак ве Аллахың говы гөрйән башга гөзел хәсиетлерини гөркезип, нусгавы адамкәрчилигини гөркезмек. Сураның бу бөлегинде хем бирнәче ыбратлар бардыр. Йөне Кур'ан хеммелере өз сырларыны ачмаяр. Оңа дүшүнмеклик адамың таква дережеси билен багланышыклыдыр. Онсоңам хемме адам өз дуйгы ве дүшүнҗелерини галам ве сөз билен гөркезип, башга адама гечирип билмейәр. Шол себәпли, бир сураны ики адам окаса, оларың бири көп зада дүшүнсе, бири аз зада дүшүнйәр. Я-да бир йыл мундан овал шол бир сураны окан болсаң хем, бир йыл соң оканыңда көп зада дүшүнмән билерсиң.

58. Бир хем, Юсуфың доганлары чыкып гелдилер, янына гирдилер. Ол деррев олары танады, олар болса, оны танамадылар.

Юсуф(ас)ың айдан гытлык йыллары етип гелди. Бу Кур'ан дилиниң ене бир тәсин гудратларының бири. Кыссаларда ызыгидерлилик болман билер, 7-8 йылда болуп гечен затлар айдылман билер. Себәби, Кур'ан тарых ве эдебият китабы дәлдир. Ол деңи-тайы болмадык бейик ылахы китапдыр. Ол деррев эсасы меселә гечйәр. Ине бу сурада-да Юсуф(ас)ың җикме-җик шол йылларда нәме ишләндиги язылмаяр. Гөни онуң доганларының янына гелен вагтындан башланяр. Өң хем айдышымыз ялы, гытлык ве гураклык Мүсүриң даш-төверегиндәки юртлара-да дегйәр. Шол себәпли, гоңшы юртлардан хем адамлар гелип, Мүсүриң хөкүметинден көмек сораярдылар. Кен'ан юрдундан Якуб(ас)ың он оглы хем азык алмак үчин Мүсүре гелдилер. Юсуф(ас) хер гелен эркек адама бир пай берйәрди ве пайланышыга хут өзи гөзегчилик эдйәрди. Доганлары онуң янына гиренинден, ол олары деррев танады.

Танамаз ялымы? Онуң башына гелен шунча бетбагтчылыга, айралыга, зындана дүшмегине шулар баш себәп болмадылармы нәме? Эмма олар оны танамадылар. Себәби, башдан гечирен агыр йыллары ве яшының улалышмагы онуң дашкы кешбини үйтгедипди. Онсоңам, өз инилериниң Мүсүриң везири болуп чыкҗагыны олар ятса-турса ойына хем гетирмейәрдилер.

59. Хачан-да олар хемме тайярлыклары (азык-йүклери) билен йүклененлеринде, Юсуф олара: "Маңа атаңыз бир ене бир доганыңызы гетириң. Гөрйәрсиңиз ахырын, мен (адам башына пай берйәрин) өлчеги догры өлчейәрин ве мен мыхмансөерлериң иң говусыдырын.

Юсуф(ас)ың агаларының арасында онуң ата-енеси бир иниси Бунямин ёкды. Шонуң үчин ол доганларына азык йүклерини беренден соң: "Шол иниңизи хем гетирсеңиз, бир пай көпрәк аларсыңыз" дийип, олардан индики гезек оны гетирмеклерини талап этди. Ол олара гөзи: "Мен сизиң гуя ташлан җигиңиз, Юсуф" дийип билерди. Олары җезаландырып билерди. Йөне Юсуф(ас)ың Аллахың оңа багыш эден Пыгамберлик ылым-пайхасы билен өзболушлы бир пикири барды. Ол адам психологиясыны дийсең говы билйәрди. Адамың өз ялңышына дүшүнмегиниң, башгасына эден яманлыгының аңрысына этмегиниң бирнәче усулы бардыр. Шонуң иң аңсат усулы, адама дилден айтмак. Йөне адам ол сөзлериң манысына дүшүнмән билер я-да дүшүнсе-де, еңил гарап билер. Эмма Юсуф(ас) тербийәниң ве өвредиҗилигиң иң тәсирли усулыны уланмак ислейәрди. Кыссаның довамыны гөрелиң:

60. Эгер оны маңа гетирмесеңиз, инди сизе мениң янымда ер ёк ве маңа голайлашмаң" дийди.

61. Олар айтдылар: "Биз какасындан оны гетирмек үчин ругсат алмага чалышарыс ве гетирерис."

Юсуф(ас) өз талабыны хас хем беркитди ве хөкманы суратда онуң гетирилмегини иследи. Доганлары болса, алҗырадылар. Олар җигилерини бу ере гетирмегиң нәхили кын болҗагыны билйәрдилер. Себәби, Якуб(ас) Юсуфы хиле билен йитиренлеринден соңра, олара инди ынанмаярды ве Бунямини өз янындан хич ере гойбермейәрди. Йөне Мүсүр везириниң өзүниңкиде берк дураныны гөрүп: 'Элимизден геленини эдерис' дийип сөз бердилер. Олар везириң җигилериниң гетирилмегини шейле ыхлас билен талап эдишине гең галсалар хем галандырлар велин, йөне кән әхмиет бермедилер. Себәби, бу акыллы ве абрайлы адамың пикиринде нәме бардыгыны билип болмаярды. 'Хөкүмдар адамдыр, этҗеги келлесинде. Биз нә билели?' дийип пикир эдип, әхмиет бермедик боларлы.

62. Юсуф өз гулларына айтды: "Пайыны йүклериниң ичине салың, белки машгалаларына гайдып баранларында дүшүнерлер, белки ене-де гелерлер.

Юсуф(ас) өңден гөрүҗи адамды. Ол Якуб (ас) билен огулларының арасында болҗак гүррүңи өңүнден билйән ялыды. Шонуң үчин онуң ругсат бермеги ве

ынанмагы үчин йүклерине Буняминиң пайыны (ене бир адамлык) билдирмән гошдурып гойберди. Соң өзлери билер я-да онуң сахылыгына хайран галып, ене гелерлер дийди.

63. Шейдип, олар хачан-да какаларының янына гайдып баранларында: "Эй какамыз, бизден бир пай кемелдилди. Шу сапар җигимизи хем бизиң билен биле уграт. Шейдип, биз долы мукдарда азык алалың. Хер нәхили боланда-да, биз оны горарыс" дийдилер.

Олар өз юртларына гайдып баранларында, хемме болуп гечен затлары какаларына гүррүң бердилер ве индики гиденлеринде Бунямини хем гойбермеги үчин оңа ялбарып башладылар. Эсасы өңе сүрйән делиллери хем, долы азык алып билмекликди. Ачлык ве гытлыгы гөз өңүнде тутсак, бу дийсең ынандырыҗы ве гүйчли себәпди. Олар Юсуф(ас)а дөнүклик эдендиклери себәпли, өзлерини мүйнли дуйярдылар ве шонуң үчин: "Биз оны горап сакларыс" дийип гошманы хем унутмадылар. Олара бу сөзи айтмак, какаларыны ырмак кын хем болса, башга алач ёкды.

64. Якуб айтды: 'Хей мен оны сизе ынанарынмы, мундан озал бир доганыны ынанышым ялы (ынанып не гүн гөрдүм)? Иң говы гораҗак хем Аллахдыр ве Ол мерхемет эдйәнлериң хем иң Мерхеметлисидир" дийди.

Якуб(ас) олара элбетде 'Ёк' дийди. Олар шейле болҗагыны өңүнден билйәрдилер. Якуб (ас) олара деррев Юсуфы ынанышыны ве онуң йитип гидишини ятладяр. Йөне Якуб(ас) шол бада Аллахы зикр этмеги хем унутмады. Себәби, ол Аллахың сөйгүли Пыгамберлеринден бириди. 'Элбетде, мен Бунямини нәче горап сакласам хем, нетиҗеде Бейик болан Аллахдыр. Онуң өзи иң говы горайыҗы. Онуң өзи гораймаса.' Йөне Юсуф(ас)ың доганлары хем өз максатларындан дәнҗеге меңземейәрдилер.

65. Шейле дийип дуркалар, халта-чувалларыны ачанларында, пайларының өзлерине гайтарыландыгыны гөрдүлер. "Эй какамыз, башга нәме герек? Ине пайымыз хем бизе гайтарылыпдыр. Биз гидип, ене-де азык гетирерис. Доганларымызы хем (горарыс) долы үпҗүн эдерис, хем бир дүе йүки артык аларыс. Бу аз зат дәлдир" дийдилер.

Олар йүклерини дүшүрип башладылар ве гөрселер, олара герегинден бир пай көп гойлупдыр, ягны Буняминиң хем пайы гойлупдыр. Олар инди шоны хем өңе сүрүп, тәзеден какаларының дашына гечдилер. "Ене бир гезек гитсек, Бунямини хем алып гитсек, ене-де азык гетирерис" дийдилер. Шол дөврүде Якуб(ас)ың дөрт аялы бар экени. Огулларының хем аяллары ве чагалары барды. Хеммеси билеликде яшаярдылар ве эклемели адам санлары дийсең көпди. Якуб(ас)а айдара сөз галмады, ол ене Аллаха бил багламалы болды.

66. Якуб айтды: 'Ёк, мүмкин дәл, оны сиз билен уградып билҗек дәл, тә хеммәңиз үйшүп, оны хөкман ызына гетирҗегиңизе Аллахдан касам эдйәнчәңиз'

дийди. Хачан-да олар касам иченлеринде, ол айтды: 'Аллах айдан сөзлериңизе векилдир.'

Якуб(ас) олардан касам бермеклерини талап этди ве Аллаха тевеккүл этди. Онуң башга алаҗы ёкды. Ол Бунямини өз яныңдан айырман сакласа-да, Аллахдан гелҗек зады саклап болмаҗакдыгына дүшүнйәрди. Он доган он ерден касам этдилер ве Бунямин инди доганлары билен Мүсүре гитмели болды. Йөне Якуб (ас) Аллаха тевеккүл этсе-де, илки билен элинден геленини этмелидигине билйәрди. Тевеккүл, 'Аллах бардыр' дийип, хич зат этмән отурмак дәлдир. Бу ялталык, ыхлассызлык ве гелеңсизлик боляр. Хакыкы му'мин элде барыны этмели, хемме тайярлыклары гөрмели, диңе аклының ве гүйҗүниң этмейән задыны Аллаха табшырмалы. Шонуң үчин Якуб (ас) огулларына несихат этди:

67. Якуб айтды: 'Эй огулларым, Мүсүриң шәхерине гирениңизде, хеммәңиз бир гапыдан гирмәң, көп гапылардан (айры-айры) гириң. Йөне мен нәме этсем хем, сизден хич бир меселеде Аллахың такдырыны гайтарып билмерин. Хөкүм диңе Аллахыңкыдыр. Мен Оңа тевеккүл этдим ве хемме тевеккүл кылыҗылар Оңа тевеккүл эдйәндирлер (диңе Оңа тевеккүл эдилмели).

Шол дөвүр ховплы дөвүрди. Гаракчылар, талаңчылар етикди. Шонуң үчин Якуб (ас) олара айдяр: 'Эгер бир топар атлы-яраглы болуп, шәхериң дервезесинден гирсеңиз, сизи душман хасаплап билерлер, адамлар гөриплик эдерлер, геп-гүррүң эдерлер, гөз дэгер ве ш.м.' Шонуң үчин сересап болсаң ве гелҗек ховпуң өңүни алсаң говы болҗакды. Якуб (ас) галан меселелерде Аллаха тевеккүл этди, себәби, мундан аңрыда болҗак затларда онуң элинден гелҗек зат ёкды. Шонуң үчин ол Бунямини хем, хемме огулларыны хем, оларың саг-аман доланып гелмеклерини хем долы Аллаха ынанып, бил баглады. Тевеккүл Аллаха иманың иң айдың гөрнүшидир, оны хеммелер башармаз. Диңе берк иманлы адам онуң нәмедигине дүшүнип билер. Йүреги, аңы, рухы билен адам нәче Аллаха тевеккүл этсе, шонча Аллах онуң тевеккүлүне җогап берер.

68. Хачан-да какаларының буйран еринден гиренлеринде, шол херекетлери Аллахың такдырындан хич зат совмаярды. Диңе Якубың ислегини ерине етирди. Шүбхесиз, ол ылым эесиди. Себәби, Биз оңа тәлим берипдик. Эмма адамларың көпүси биленоклар.

Ягны Аллахың такдырыны хич бир зат совуп-гайтарып билмейәр. Якуб (ас) алымды. Себәби, Аллах Тагала оңа Өз тербиесини берипди. Бу ерде Аллах Тагала айдяр: 'Адам хер нәме этсе-де, Аллахдан гелен такдырындан гутулып билмез. Шонуң үчин элиңден геленини этсең хем, соңунда Аллаха бил багламалы, Оңа даянмалы ве шол ишиң угруна болмагы үчин Аллахдан ярдам дилемели. Себәби, бир ишиң баша бармагы үчин бизиң билмейән, диңе Аллахың билйән бирнәче себәплери герек ве шол себәплериң дүйбүниң хеммеси Аллахың элиндедир.

69. Хачан-да олар Юсуфың янына гиренлеринде, җигисини өз янына чагырды ве (екеликде): 'Мен сениң доганың, сен оларың эденине гахарланма, гаты гөрме' дийди.

Юсуф(ас) бунямини айратын янына чагырып, оңа хемме башдан гечиренлерини айдып берйәр. элбетде, Буняминиң ата бир агаларының Юсуф(ас)а эден эзъет ве хыянатларына гахары гелйәр. Шонуң үчин Юсуф(ас) оңа: 'Гахарланма, мен олары өз гүнәлерине пушман эдер ялы эдерин' дийййәр.

70. Соңра олар хемме йүклерини тайын эдип, йүкләнсоңлар, сув габыны доганларының йүклериниң ичине салды.

71. Соңра бир деллал гыгырды: 'Эй кервен, сиз огрулык эдипсиңиз' Доганлар болса өврүлип: 'Сиз нәме гөзлейәрсиңиз?' дийдилер.

Юсуф(ас) өзүниң йөрите ве хеммелер тарапындан таналып-билинйән сув ичйән габыны доганларының йүкүниң ичинде яшыряр. Соңра гулларының бирине хеммелер эшидер ялы: 'Адамлар, Юсуфың сув габы огруланыпдыр' дийип гыгырдяр. Шол сеси эшиден он бир доган: 'Нәме болды? Нәмәниң огрулыгы?' дийип сорашдырярлар. Булар Якуб(ас)ың огуллары болуп, онуң тербиесини алансоңлар, огрулык ялы ишиң янына хем голайлашмаярдылар. Шонуң үчин олар гең галярлар ве 'Нәме йитирен болсаңыз айдың' дийййәрлер.

72. 'Хөкүмдарың сув ичйән габыны гөзлейәрис. Оны гетирене бир дүе йүки мукдарында сылаг бар ве мен оңа кепилдирин' дийди.

73. 'Валлахи, сизе хем анык айдыңдыр, биз бу топракда фесад (яманлык) чыкармак үчин гелмедик. Огры хем дәлдирис' дийдилер.

Шол дөврүрде Мүсүриң хөкүмдары ёгалан боларлы ве ол юрдуны Юсуф(ас)а гоюп гиден болмагы әхтимал. Шонуң үчин аятда 'хөкүмдар' сөзи гечйәр. Юсуфың доганлары олардан огрулык гөрүлсе: "Биз ол дийййән адамларыңыздан дәлдирис. Биз бу шәхере огрулык-яманлык үчин гелмедик. Үстесине-де ша бизе шунча ягшылык эдип дурка!" дийййәрлер.

74. 'Инди ялан сөзлейәндигиңиз йүзе чыкса, шонда нәме?' дийдилер.

75. 'Онуң җезасы: кимиң йүкүнден шол огруланан зат чыкса, ине онуң җезасы. Биз залымлары шейле җезаландырярыс' дийдилер.

'Инди сизиң йүкүңизден огрулык зат чыкса, шонда нәме этмели?' дийип сорасалар, олар айтдылар: 'Бизиң шеригатымыза гөрә, огруланан зат кимден чыкса,

шол огры адам задың эесине гулчулыга берилйәр.' Бу Якуб(ас)ың дининдәки Аллахың шеригаты боларлы. Доганлар хем сәгинмән, догрусыны айтдылар. Олар өзлеринден хич бириниң огрулык этмеҗегини билйәрдилер. Шонуң үчин шейле аркайын геплейәрдилер. Бу ишлериң хеммесини Юсуф(ас) гурнапды. Оларың нәме дийҗегини хем өңүнден билйәрди. Ол шу планы билен, Бунямини өз янында алып галмакчыды ве доганларының хыянатың пидасы болмаклыгың нәмедигини өз эгинлеринде дуймакларыны ислейәрди. Адам эгер азда-кәнде аклы бар болса, башына бир агыр иш дүшсе, шонуң йөне ере башына гелмәндигине, бир ерде өзи хем башга бирине шунуң ялы яманлык эдендигине дүшүнип башлаяр. Юсуф(ас) хем доганларының бир вагтлар оңа эден хыянатлары ятларына дүшер ялы эдип, оларың выжданларының оянып, тоба этмеклерини, пушман этмеклерини ислейәрди. Төхмедиң, хыянатың нәмедигини өз эгинлери билен дуймакларыны ислейәрди. Себәби, адамың өз ялңышына дүшүнмегиниң иң говы усулыдыр шу, өзи янып-бишип өвренмеги, аҗы-сүйҗини өз үстүнде гөрмеги.

76. Шонда Бунyaминиң йүкүнден өңүрти, илки билен доганларының йүкүни гөзледилер. Соңра Бунyaминиң йүкүни гөзләп, шол ерден сув габыны тапдылар. Ине биз Юсуф үчин шейле тедбир (әтиячлык) эдипдик. Инди хөкүмдарың кануныны гөрә, олар өз җигилерини алып билҗек дәлдилер, диңе Аллахың Өзи ислемесе. Биз ислзнимизиң дереҗесини бейгелдйәрис ве хер ылым эесиниң үстүнде (ондан хем үстүн) алым бардыр.

77. Олар айтдылар: "Эгер огрулан болса, мундан өң онуң доганы хем огрулапды."* Юсуф муны өз ичинде гизли тутды ве муны олара ачыкламады (билдирмеди ве ичинден): "Сиз хас бетер бир ягдайдасыңыз" дийди. "Сизиң дүзүп-гурнаян затларыңызы Аллах хас говы билйәр"

Юсуф(ас)ың адамлары йүклери агдарып-гөзлешдирип башлаярлар. Олар илки билен Бунyaминиң агаларының йүклерини гөзлейәрлер. Ол ерден хич зат тапылмаяр. Иң соңунда Бунyaминиң йүкүни гөрселер, шол ерден сув габы чыкяр. Диймек, огрулыгы шол эдипдир ве кануна гөрә, ол Юсуф(ас)ың гулчулыгында галмалы. Элбетде, бу болан вака доганлары алҗыраңлыга салды ве олары гайгы-гам басды. Инди Аллахдан башга хич ким Бунямини гулчулыкдан азат эдип билҗек дәлди. Онсоңам, ёлларына гөз дикип отуран, кынлык билен ынандырып, 'Оны горарыс' дийип касам эдип гайдан какаларына инди олар нәме дийсин. Не йүз билен оңа гайдып барсынлар? Юсуф(ас)ың бу ишлери этмеклиги Аллахың эрадасы билендир. Аллах Тагала говы гөрен гулларына ылым хем берер, берекет хем. Йөне хич вагт шуны ятдан чыкармалы дәл: ылымлыдан ёкарыда ылымлы бар, алымдан үстүн алым бар. Иң ылымлы, хемме җанлы-җансыз затлары Өз ылмы билен гуршап алян болса, Аллах Тагаланың хут Өзүдир. Ынсаның аклы ве ылмы аз болансоң, көпленч болян вакалара гөз етирип билмейәр, себәбини ве дүшүндиришини тапып билмейәр.

*(Устад77-нҗи аята комментарий бермәндир. Индики йылдызҗыга (*) ченли гетирилен дүшүндириш Устад Эбул-А'лә эл-Мевдудиниң 'Тефхимул-Кур'ан' атлы тефсиринден алынды)

Диңе доганларының йүкүнден огрулык задың чыкмагы билен дүшен ягдайларындан халас болмак үчин бу төхмеди атдылар. Гап тапылды, оларың огры дәлдиги хем йүзе чыкды, эмма шол вагт өзлерини акламак үчин Бунияминден гопдулар ве оны хем 'доганы Юсуф(ас) ялы огры' дийип ыглан этдилер. Дүшнүкли зат, бу җын пикирли доганларың эдил шол ерде тослан яланлары, хатда ики өвей доганларына гаршы дуйян гөрипликлерини йүзе чыкарян бир психики ягдайды. Оларың бу халы, Юсуф(ас)ың нәме үчин җигисини өз янында гоймак ислейәндигини хем дүшүндирйәрди.*

78. Эй шанлы эзиз хөкүмдар – дийдилер – бизе ынан, онуң бир гарры атасы бар. Онуң ерине ичимизден биримизи ал-ай. Себәби, биз сени ягшылыгы говы гөрйән адам хөкмүнде гөрйәрис (шейле танаярыс).

Юсуф(ас)ың галарының башга хич хили чыкалгалары ёкды. Олар Бунияминиң ерине хайсы хем болса, бириниң алнып галмагыны иследилер, хөкүмдара хайыш этдилер. Юсуф(ас) өзүниң хайырсөерлиги билен бүтин халкың арасында абрай алыпды ве онуң доганлары: 'Белки бизиң ягдайымыза дүшүнер' дийип, оңа ялбардылар.

79. Юсуф: 'Аллах сакласын, кимиң йүкүнден огрулык зат чыкан болса, шоны алып галарын. Себәби, мен шейле (сизиң дийишиңиз ялы) этсем, залымлык этдигим боляр' дийди.

Юсуф(ас) деррев тоба эдйәр: 'Сизиң айдяныңыз нәме? Мен нәдип бигүнә адамы азатлыкдан махрум эдейин? Бу шеригата гаршы гитдигимиз боляр, адалатсызлык боляр. Адалатсызлык болса, Аллаха гаршы душман болмакдыр, ягны залымлыкдыр. Мен нәдип залымлардан болайын? Бу болҗак иш дәл ахырын' дийип җогап берйәр. Аллахың кануны иң догры ве иң адыл канундыр. Адалат бирдир ве Аллахдан гелендир. Башга адалат ёкдур. Адамларың ойлап тапан "адалатлары" бош ве бидерекдир, аслы ёкдур. Хер ким өзүне, өз этмишине җогап бермелидир. Ахыретде хем хер ким диңе өзүне җогап берер. Хич кимм хатда ол адамың иң якыны хем оңа дерек гүнәсини гөтерип билмез. Шеригатың позулмагы, адалатың заяланмагы патышалардан башланяр. Шолар нәхили болса, халк хем шолардан мысал аляр. Шонуң үчин "Өзүңиз нәхили болсаңыз, хөкүмдарыңыз хем шонуң ялы болар" (хадис болмагы-да мүмкин) дийилйәр. Эгер патыша залым болса, онда шоңа илки билен оңа уйян халкың өзи гүнәкәр. Себәби, вагтында онуң зулмуны сакламадылар. Түркменлерде болса, ата-бабаларымыз: "Ил аглак болса, доңуз депә чыкар" дийипдирлер. Хемме зат кичиҗик канун бозмалардан башлаяр. Гөрәйәге, оларыңедйән хайышында улы бир зат ёк, йөне улы зат шондан башланяр. Шонуң үчин Юсуф(ас) 'тоба' дийип, оларың теклибини кабул этмейәр.

80. Хачан-да ондан умытларыны үзенлеринде, бир гыра чекилип, пышырдашдылар. Иң улулары шейле дийди: "Какамызың бизден берк касам аландыгыны, мундан өң хем Юсуф барада эден гүнәми билмейәрсиңизми? Инди

мен-ә шу ерден хич ере гитҗек дәл, тә какам ругсат берйәнчә я-да Аллах мен барада бир хөкүм тайярлаянча. Себәби, ол хакемлериң (казыларың) иң хайырлысыдыр.

Юсуф(ас)ы ырып бомаҗакдыгына гөз етирип, олар бир гыра чекилип, он доган болуп маслахат эдип башладылар. Инди оларың аталарының өңүнде ики этмишлери барды. 1)Юсуфы йитиришлери 2)Буняминиң инди үсүрде гул болуп галышы. Соңкусы барада какалары билен ялы, олардан берк вада алыпды. Иң улуларының выжданы бейлекилериңкиден хас бетер азап чекйәрди. Себәби, ол улуларыды ве исле-ислеме галан доганлар көп ишде оңа гулак асярдылар. Ол өзүни хеммелерден бетер гүнәли дуйярды ве шол себәпли, атасының өңүне чыкар ялы йүз ёкды. Шол себәпли, ол тә атасы ругсат берйәнчә я-да Аллах ол барада башга бир өкүм чыкарянча шу ерде галмакы болды. Өзи галып, инилерини какасының янына угратмакчы боляр ве барып, какаларына нәме диймелидигини хем маслахат берйәр. Себәби, инилериниң хем ягдайы онуңкыдан говы дәлди. Ине шейдип, Юсуф(ас)ың хилеси олары бирнәче йыл мундан өң эден ишлерини ятламага меҗбур этди. Оларың көпүси инди-инди эден ишлериниң нәхили улы гүнәдигине дүшүндилер ве пушман этдилер. Инди оларың өзлери Юсуф(ас) ве Якуб(ас)ың дуйян ички азабына дүшүнен болмалы. Белки-де олар башларына гелен бу дертлери Аллахың олара гөз гөркезйәндигиниң ышараты хөкмүнде дүшүндилер. Хер нәхили болса-да, адам яманлык эденде, диңе өз бәхбидини алада эдйәр ве башгалар барада, оларың чекйән азабы барада бирҗик хем ойланмаяр. Диңе өзи шол ягдая дүшенде, өз гүнәсиниң нә дереҗе улудыгына дүшүнип башлаяр.

81. Сиз какаңызың янына доланып барың ве шейле дийиң: "Эй какамыз, бизе ынан, оглуң огрулык этди. Биз диңе билйән задымыза шаятлык эдйәрис. Ёгса гөз билен гөрүнмейән задың шаятлары дәлдирис.

82. Хер баран шәхеримизден сорап гөр-әй, хем ичинде гелен кервенимизден сора. Ынан-ай, хакыкатдан, биз догрымызы айдярыс.

Хер нәхили кын болса хем, иң улы агаларындан башгасы өз догдук меканлары болан Кен'ана доланып бардылар ве какаларына хемме зады болшы ялы гүррүң бердилер: "Биз өз гөзүмиз билен гөрдүк, огруланан зат онуң йүкүнден чыкды. Йөне какасы дәл, Буняммини танаян киме айтсалар хем, хич ким онуң огрулык эдип билҗекдигине ынанмазды. Элбетде, адам билен аз вагт таныш болсаң хем, онуң ахлак ве өзүни алып баршындан нәхили адамдыгыны билсең боляр. Хас хем адамлар билен көп иш салышып, көпи гөрен ылымлы-билимли адамлар үчин адам танамак хас хем аңсатдыр. Шонуң үчин Якуб (ас) олара ынанмады. Үстесине-де, өң оны алдан адамлар (Юсуф барада оны алдандыкларына Якуб(ас) хич вагт шүбхеленмейәрди) ене бир гезек алдамагы хич затча гөрҗек дәлдилер. Онсоңам, Юсуф(ас) йитенсоң, Якуб (ас) хемме сөйги ве аталык мәхрини Бунямине берен боларлы. Шонуң үчин доганларда ене-де гөриплик дуйгусы оянан болмалы. Шонда доганлар ант ичип: 'Ай кака, ынансаң ынан, ынанмасаң ынанма, биз-ә гөренимизи айдярыс, галан зады билемизок' дийип, өз янларындан делиллер гетирип башладылар. 'Исле бизиң гечен хер шәхеримизден сора, олар саңа Буняминиң биз

билен биле Мүсүре ченли барандыгыны аййдарлар. Исле бизиң билен кервенде гиден ят адамлардан сора.' Шол дөврде адамлар улы кервенлер гуруп ёла чыкян экенлер. Якуб (ас) оларың берен җоабыны совукганлылык билен диңледи. Инди онуң берен җогабыны, Пыгамбере (ас) гелишҗек сөзлерини диңләп гөрелиң. Шол сөзлерде онуң бүтин ынанҗы, дерди, ички дүнйәсиндәки харасатлары, гайгы-гам, умыт ве тевеккүлүни гөрсең боляр.

83. Ол айтды: 'Ёк, сизе небсиңиз бу иши безегли гөркезипдир. Инди (мениң этҗегим) бир сабры җемилдир (гөзел сабырдыр). Аллахың маңа хеммесини гетирип-гайтарҗак гүни белки хем голайдадыр. Хакыкатдан, Аллах Алим ве Хаким хем Аллахдыр.

84. Ве Якуб олардан йүзүни өвүрди. 'Йә эсефә алә Юсуф (эй Юсуфа дуйян хасратым, гелевери)' дийди ве гынанҗындан гөзлерине ак дүшди. Инди ювдунып-ювдунып галды.

Якуб(ас) Аллахың бейик Пыгамберлериниң бири ве онуң өзүни Пыгамбере лайык алып барышы хайран галдырыҗы. Ол чекинмән, йөне гхарланман ве эҗизлик гөркезмән, оларың айыпларыны йүзлерине айдяр: 'Сиз небсиңизе уйдуңыз ве ялңышдыңыз' Небис адамың душманыдыр. Ол хемише адама яманлыгы, текепбирлиги, диңе өз бәхбидине ковалашмагы, рахатлыгы ве кейпи буюряр. Бу максатлара барян ёлларың болса, хеммеси гүнә ишлериң үстүнден гечйәр. Небсиң шерринден горанмак үчин адамзат Аллахың эмрлерине уймалы ве аятлар билен өз небсини тербиелемели. Аллахдан шол ишинде ярдам дилемели. Себәби, Аллахың ярдамы болмаса, адам еке өзи небсини еңип билмекден эҗиздир. Адамзадың ичинде шейтаның иң улы көмекчиси онуң небсидир. Небис адама хемише этҗек гүнә ишини безегли, гөзел ве аҗап эдип гөркезйәр. Кә махал мусулман бенделер хем небсиниң дузагына дүшйәрлер. Үнс бердиңизми, небис сизе бир иши шейле бир овадан эдип, безәп гөркезйәр вели, оны этмән сакланмак мүмкин дәл ялы болуп гөрүнйәр. Ахыры адам шол иши эдйәр, йөне эденсоң деррев пушман эдип, выждан азабы чекип башлаяр. Сеәби, шол иши эденден соң, онуң гөзеллиги ве өзүне чекиҗилиги йитмек билендир. Онуң себәби хем, шейтаның максады, сениң небсиңе хер нәдип хем болса, шол иши этдирмекдир. Шонуң үчин ол шол иши башда безәп билшине безейәр.

Якуб (ас) хем олара: 'Сиз небсиңизиң дузагына дүшүпсиңиз, инди мениң диңе Аллаха бил баглаймагым галяр, инди гөзел сабыр этмекден башга алаҗым ёк' дийййәр. Инди ислесеңиз, бу ерде сабрың үстүнде бираз дуруп гечелиң. Расулуллах(сав)иң сабыр барада бирнәче хадислары бар. 'Иманың ярысы сабырдыр' диен ери хем бар. Башга бир хадисда болса: 'Сабыр үч бөлекден ыбаратдыр: 1)Гүнә ишлерден сакланмак үчин сабыр 2)Амалларың доваматлылыгы үчин сабыр 3)Залымың зулум ве эзъетлерине сабыр' дийййәр. Сабыр, гысгача айданымызда, хер ничик болса-да, башыңа хер не иш дүшсе-де, Аллахың дийиши ялы, Онуң беллән канунларына лайыклыкда, Онуң разы болҗак шеклинде өзүңи алып бармакдыр. Сабрың нетиҗеси хемише рахмет ве берекетдир. Аллах сабыр эдйән бенделерини сөййәр ве хемише оларың аркасында дуруп голдаяр. Сабрың согабы хем дийсең

улудыр. Үнс берсеңиз, Юсуф(ас) башына гелен хемме сынаглары (доганларының хыянаты, гулчулык дөври, шехвет-азгынлык, зындан эзъетлери) диңе сабыр билен еңип гечди. Сабрың согабы барада көп хадислар бардыр. Сабыр му'миниң галканы, оны бир гиден бела-бетерлерден гораян затдыр. Мысал үчин бир-ики саны хадис гетирелиң: "Алла Тагала чагасы өлен адамың янына, ягдайыны гөрүп гелмеклери үчин перишделери уградяр. Перишделер баранларында, ол адам: 'Аллаха шүкүр, биз Аллахдан гелдик, Аллаха гайдып барҗакдырыс' дийип отыр. Олар гелип, муны Аллаха етиренлеринде, онуң үчин Җеннетиң ортасында көшк салмагы ве адына 'шүкүр көшги' (шүкүр җайы) диймеклерини буюряр." Себәби, ол адам 'Нәме үчин бейле болды?' дийип, Аллаха дөнүклик этмеди. Онуң хөкмүне разы болды. Башга бир хадисда болса, бир адам Эбу Бекир(ра)е сөвүп-кәйәп отыр. Эбу Бекир болса, оңа хич хили җогап бермән отыр. Расулуллах(сав) бу ягдая сын эдип отыр. Эбу Бекир (ра) ахыры чыдап билмән, оңа җогап берйәр. Шонда Расулуллах(сав) айдяр: 'Эгер сен сабыр эдип, онуң билен дең болмадык болсадың, сениң үчин көп согап язылармы. Сен ол адама дымып, җогап бермән отырkaң, перишделер саңа алкыш окап отырдылар. Эмма сен оңа җогап бердиң велин, олар йитип гитдилер' дийди. Башга бир хадисда: Бир мусулман җеделлешенде, өзүниңкиниң нәдогрыдыгыны билип, җедели ятырса, оңа Җеннетиң гырасындан көшк берилҗекдиги, эгер өзүниңкиниң догрудыгыны билип хем, (җемагатың ичинде) агзыалалык ве питне турмазлыгы үчин җедели ятырса, Аллахың оңа Җеннетиң ортасындан ер берҗекдиги айдыляр. Сабыр эдип, небсиң ислеглерини басмак барада хадислары гетирсек гетирип отурмалы. Йөне буларың хеммеси шу хадисда җемленен: 'Дүнйә му'миниң зынданы, капырың болса җеннетидир' Сабыр-себатың хайры-согабы барада Кур'анда хем онларча аят бардыр. Шонуң үчин сабыр иманың ярысына деңелйәр. Якуб (ас) сабыр этмек ёлуны сайлап аляр. Ол Аллахың ики сөйгүли оглуны хем гайтарып берҗекдигине умыдыны йитирмән, дога-длегини довам этдирйәр. Себәби, иң бейик Алым ве Хөкүмдар Аллах Тагаладыр. Ёгса, Якуб(ас)да хем небис бар. Небис оңа умыдыны үзмеклиги, гахар-газа эдип, Аллахың хөкмүнден нәразы болмаклыгы, огулларына яман сөз айтмаклыгы буйруп дур. Йөне ол сабыр эдйәр ве 'сакланып билмән, яман иш эдәймәйин' дийип, олардан дашлашяр. 'Эй Юсуф, балам' дийип аглаяр. Агламакдан ве гайгы этмекден, бу мүбәрек Пыгамбериң гөзлери көрелйәр. Хакыкатдан-да, Якуб(ас)ың йыллар бойы сабыр эдип, Аллахдан тамасыны үзмән, Онуң гудратына ве кераматына, адыллык ве ярдамына умыдыны үзмән яшайшына хайран галаймалы. Биз көпленч Аллах дилегимизи гысга вагтың ичинде кабул этмесе, деррев Аллахдан өйкелемек билен болярыс, йыллар бойы сакланмак, умыт ве тевеккүл нире? Буларың хеммеси өзүмиздәки иман песлигинден, Аллахы танамайшымыздан ве ыхлассызлыкдан гелип чыкяр. Хас хем зындандакы бенделериң ве олара гарашянларың Якуб ве Юсуф(ас)дан ыбрат алмаклары герек.

85. Олар айтдылар: 'Аллаха ант болсун, энтек хем Юсуфы ятлап дурсың. Нетиҗеде гайгы-гамдан эрәп гидерсиң я-да хеләк боланлара гошулып гидерсиң.'

86. Якуб айтды: 'Мен дердими ве гынанҗымы диңе Аллаха шикаят эдйәрин ве Аллахдан сизиң билмейән затларыңызы билйәрин.'

Якуб (ас) шунча йыллап Юсуф(ас)ы бир хем ятдан чыкармады. Дүшүнҗеси пес болан огулларының бу затлара дүшүнмеги дийсең кынды. Олар какаларының болушына хем хайран галярдылар, хем гынанярдылар. Онуң аклындан азашмагындан я-да гынанҗындан, пикир-алададан ёгалып гитмегинден горкярдылар. Оларың шол сөзлерине Якуб(ас)ың берен җогабы дийсең тәсин ве ыбратлыдыр. Берен җогабында Якуб(ас)ың хак дини болан Тевхыд хемме тараплайын гөрнүп дур. Ол хемме меселеде диңе Аллах Тагала даяняр, себәби Оны хеммелерден көп сөййәр. Ички сырларыны ве гайгы-дертлерини хем диңе Онуң билен пайлашяр. Бу Якуб(ас)ың Аллах Тагала нәхили берк ынаняндыгыны, чуң тевеккүлини, пәк ынанҗыны, вепалылыгыны ве чын достлугыны гөркезйәр. Ички гайгы ве сырларыңы диңе Аллах билен пайлашмаклык иманың белент мертебеси ве Аллах билен мухаббетиң аңры башыдыр. Биз көпленч чала биринден өйкелесек я-да башымыза бир кынчылык дүшсе, деррев бири билен ич дөкүшесимиз гелйәр. Догры, эгер ол айдянларымызда гыбат-төхмет, яманлык ёк болса, бу ерде гүнә иш ёк. Йөне шол адамларың бизе нәме көмеги дэгер? Шолар билен пайлашмагымызың өзи, шолар билен достлугы ёкары тутяндыгымызы, Аллаха дәл, шолара бил баглаяндыгымызы, ишлеримизи (долы мукдарда болмаса-да) Аллах үчин дәл-де, адамлар үчин эдйәндигимизе делил дәлмидир? Рияның, небсиң арзувларына уйяндыгымызың, өзүмизи ёкары тутяндыгымызың аламаты дәлмидир? Аслында, шу херекетлерден ширке хем бир әдим галанокмы? Эмма Якуб (ас) иң якын адамлары болан өз огулларына хем сыр-дердини айтмаяр. екетәк досты болан Аллаха айтмак ислейәр, диңе Шол хакыкы маныда Ынамдар, Ярдам берижи, Гудрат ве Гүйч эесидир. Ине Тевхыдың бу инче сырларына дүшүнмек дийсең кындыр (амалда), онуң үчин илки билен ыхлас ве таквалылык, галыберсе-де, ылым ве пайхас гереклидир. Шонуң үчин Якуб (ас) огулларына: 'Мен сизиң билмейән затларыңызы билйәрин' диййәр. Ягны 'Сиз Тевхыда энтек шейле чуң ве гиңишлейин дүшүнеңизок' диймек ислейәр. Аллах Тагала Өз таквалы ве вепалы гулларына бирнәче ныгматлар берйәр. Оларың бири хем, ички дуйгусының гүйчли болмагыдыр. Ягны ягшы-яманы говы сайгарып билмеги, Аллахың гудратына дүшүнип ве гөрүп билмегидир, оны калбы билен дуюп башармагыдыр. Якуб(ас) Аллахың ярдамының дийсең голайдадыгыны калбы билен, ички дүнйәси билен дуйярды. Ол Аллахың хемме ишлери иң хайырлы шекилде чөзҗекдигине берк ынанярды.

87. Эй огулларым, ханы гидиң-де, Юсуф билен җигисини гөзләп тапың ве Аллахың рахметинден умыт кесмәң. Чүнки Аллахың рахметинден умытсызлыга дүшйән диңе капырлар топарыдыр.

Якуб (ас) огулларына Юсуф(ас)ың гөзлегине чыкмагы ве нәдип эдип, Бунямини Мүсүрден чыкармагың угруна чыкмагы буюряр. Бу ерде ол Тевхыдың ене бир эсасыны дүшүндирйәр, ол хем умыт меселеси. Умыт иманың иң гүйчли делиллериниң бири ве му'миниң ики ганатының биридир. Бир ганаты умыт, бир ганаты болса, Аллахдан горкудыр. Му'мин хемише шол икисиниң арасында болмалы. Му'мин хемише умытда болмалы. Аллахың рахметине, адалатына ве иру-гич дилеглери кабул этҗекдигине берк ынанмалы. Нетиҗәниң диңе

Аллахдандыгына ве үстүнлигиң диңе Аллахың тарапдарларыныңкыдыгына гүйчли ынам болмалы. Кә махал, гөвнүмизе Аллахың ярдамы гиҗә галян ялы болса, көпимиз деррев Аллахдан умыды үзмек билен болярыс. Аллах Тагала бу аятда диңе капырың Аллахдан умыдыны үзүп билҗекдигини айдяр. 'Аллах хич вагт мени багышламаз' дийип умытсызланмак, Аллахың Рахман ве Рахым сыфатларындан шүбхеленмек дәлмидир? Бу болса капырлык дәлми? Онуң ярдамындан умыды үзмек, гудрат ве гүйч-кувватындан шүбхе дуймак дәлмидир? Бу ерде ене бир-ики саны хадис гетирмек ерликли болар дийип пикир эдйәрин. 'Адам оглы Аллахдан дилег эдер, Аллах дилегини кабул эдер ве шол дилән зады өзүне етип гелйәндир велин, сабыр эдип билмән: "Аллах мениң дилегими кабул этмеди" диер ве етип гелйән ярдам ызына өврүлер.'

Гөршүңиз ялы, Якуб(ас)ың Аллаха болан умыды дийсең гүйчли болупдыр ве ол йыллар гечсе-де, адалатың ерини тапҗакдыгына, Аллахың онуң дилеглерини кабул этҗекдигине ынанярды. Себәби, ол Аллахы говы танаярды. Му'мин бенделер шу меселә улы әхмиет бермели. Мусулманларың иши нәче чыкгынсыз ялы гөрүнсе-де, хич хачан умыдыны йитирмели дәл. Умыды йитирмек эййәм еңилмегиң, рухы чөкгүнлигиң ве иман песлигиниң аламатыдыр. Якуб(ас)ың огуллары онуң буйругыны гең гөрселер хем, оны аклындан азашып барян ялы гөрселер хем, онуң буйругы билен ёла рована болдулар. Оларың башга чыкалгасы ёкды.

Умыт му'миниң иң гүйчли ярагыдыр. Умыдыны йитирен мусулман хич бир кынчылыгы еңип билмез, мусулманларча яшайшыны довам этдирип билмез. Себәби, умыдыны йитирен мусулманда ислесе-ислемесе говшаклык, такваның песелмеги йүзе чыкып башлаяр ве ол дүнйә бипервай гарамак, өз үстүнде ишлемеги (кәмиллешмеги) терк этмек билен боляр, Исламың мусулманың өңүнде гоян максады, ягны таквалы яшап өтмек максады ве эрк-эрадасы, ягшылыга ыхлас йитйәр. Умыт иманың бир бөлегидир, өзенидир. элбетде оны йитирен адамың калбында иманың ерине капырлык ерлешмек билен болар. Күфүр (капырлык) сөзүниң дил тайдан гөни терҗимеси – бир задың үстүни өртүп-яшырмак, япмак. Ягны хак задың үстүни япмак, оны яшырмага чалышмак, гөрмедиксырамак. Умыдыны йитирен адам хем хакыкаты, Аллахың гудрат-адалатыны, дилеглери кабул эдиҗилигини, Оңа болан ынамыны өртенокмы? Исламы өзүне ёл эдинен адама умыт хас хем герек. Умыт – үстүнлиге ынамдыр. Шу гүн мусулманлаа середип гөренимизде, дүнйәдәки гечүвҗи себәплере алданып, зулум ве капырларың, яманлыгың ве фыску-фуҗурлыгың гүйчлилигиниң гаршысында умыдыны йитирендигини ве хак үчин гөрешмәни терк эдендигини гөрйәрис. Мунуң иң эсасы себәби болса, мусулман халкларың дүнъеви идеологиялардан (дүшүнҗе-акымлардан) тәсирленип, дүнъеви нетиҗелере үнс берип, хер бир зады шоңа гөрә өлчәп башламакларыдыр. Аслында болса, Исламың максады –нетиҗе болса-болмаса мусулманча яшап өтмек. Себәби, багт хем шондадыр, ягны максада окгунлы яшамакда. Ислам ахлагы билен яшап, Аллахың разылыгыны газанмакдыр. Маддапараз гарайыш ве дүнйә хәким болан дүнъеви дүшүнҗе мусулманлара-да тәсирини етирди. Олар дагваты (Исламы яйратмаклык ве өвретмеклик ишини) адам

санына көпелтмек, дүнъеви үстүнлик газанмак максады билен йөредип башладылар. Ыхласлы му'мин болса, хемме ишлери диңе Аллахың разылыгы үчин этмели (Шонуң гөрмеги етерликдир) ве Оңа умыт баглап, тевеккүл этмели. Кур'ан кыссаларына середип гөренимизде, хатда бирнәче Пыгамберлериң хем дүнъеви бабатда үстүнлик газаныл билмән өтендиклерини гөрсең боляр. Йөне олар өз гуллук борчларыны берҗай этдилер. Нетиже болса, Аллахдандыр.

88. Шондан соң олар яңадандан хөкүмдарың янына гирдилер. "Эй шөхратлы хөкүмдар, бизе ве машгаламыза мәтәчлик душ гелди. Янымызда алып гелен маямыз (пул) хем аз. ене-де бизе долы өлчегде азык берип, бизе элиңи ач-ай. Себәби Аллах тасаддук эдйәнлере (хак ислемезден берйәнлере) согап-сылагыны берер" дийдилер.

Доганлар ене-де айланып-доланып, хөкүмдарың хузурына бардылар. Ене-де азык бермеги үчин хайыш билен йүзлендилер. Юсуф(ас) оларың доланып гелҗеклерини ве көмек этмеги үчин ялбарҗакларыны билйәрди. Инди онуң планына гөрә, олара бир вагткы эден этмишлерини ятлатмагың вагты гелипди ве ол оларың йүзүне догрыны айтды:

89. 'Сиз билйәрсиңизми, наданлык дөврүңизде Юсуф билен җигисине нәмелер этдиңиз?' дийди.

'Ядыңыздамы, сиз бир вагтлар нәме иш этдиңиз? Юсуфы гуя ташладыңыз. Оңа гөриплигиңиз сизиң гөзүңизи гапды ве сиз наданлардан болдуңыз.' Элбетде, хемме зады болушы ялы айдып отуран адама доганлар хас үнсли середишип башладылар ве арадан узак йыллар гечсе-де, оны танадылар.

90. 'Хә, сен Юсуфмы?' дийдилер. 'Хава, мен Юсуф, бу хем җигим (Бунямин). Аллах бизе лутуф билен ныгмат берди. Хакыкат шудур, хер ким Аллахдан горкса ве сабыр этсе, элбетде Аллах ягшылык эденлериң сылагыны зая этмез.

Юсуф(ас) догрусыны, хемме зады болушы ялы айдяр ве Тевхыдың ене бир тарапыны гиңишлейин дүшүндирйәр. Ол илки билен, шу етен дережеси билен текепбирленип-улумсанман, Аллахы ятлап, Оңа хамды-шүкүр эдйәр. Әхли үстүнликлери диңе Аллахың ярдамы билен газанандыгыны беян эдйәр. Ол хемме ягшылык ве говулыгың Аллахың лутфы билен боландыгыны айдяр. Бу ерде хем өз пәк ве бейик ахлагыны гөркезйәр. Хемме задың диңе Аллахың ярдамы билен боляндыгыны, хемме ишлериң диңе Онуң элиндедигини, шонуң үчин диңе Оңа уюп яшамалыдыгыны (гуллук этмелидигини) ныгтаяр. Соңра Аллах Тагаланың Өз ярдам ве ныгматыны кимлере берйәндигиниң хакыкатыны хем ики агыз дүшүндирйәр. Хемме задың башы таквадыр, Аллахдан горкмаклыкдыр. Аллахдан горкмаклык, вагшы хайванлардан горкан ялы горкы дәлдир. Таквалылык – Аллахы соңсуз дережеде сыламак, сөймек, Оны нәрыза этҗек херекетлерден чекинмекдир. Бир алымың айдышы ялы, таквалылык тикенли ёлда йөремеклиге меңзейәр. Асда-юваш ве сересаплык билендир. Таквалы адамдан Аллах разы боляр ве хемише көмек эдйәр. Таквалылык адамың дережесини бейгелдйәр, бела-бетерлерден саклаяр ве Аллаха хас хем якынлашдыряр, калп ве рух гүйҗүни артдыряр. Аллахың икинҗи говы

гөрйән ве ярдамына себәп болян хәсиети сабырлылыкдыр. Сабыр барада биз өңки сахыпаларда гиңишлейин дүшүндирип гечдик. Юсуф(ас)да шол ики хәсиет, васп хемише болды, ол хер нәхили шертлер болса-да, шол ики хәсиетини йитирмеди. Зынданда-да, везириң өйүнде яшанында-да азгынлашмады, пәк му'мин мертебесини гачырмады. Гүнәлере гаршы хем, кынчылыклара гаршы хем сабыр этмеги башарды. Хич кимиң гөрмейән еринде Аллахдан горкмага довам этди, Аллах Тагаладан дашлашман, гайта сөйги ве мухаббетини артдырмага довам этди. Ине Тевхыдың шу гөзелликлерини ол доганларына айдып, нетижеде Аллахың үстүнлик берйәндигини дүшүндирди.

91. "Валлахи, Аллах сени бизден үстүн кылды. Догрусы, биз улы гүнә эдипдик" дийдилер.

92. Юсуф айтды: "Сизе гаршы айыплама ёк бу гүн. Сизи Аллах багышласын, Ол мерхеметлилериң иң Мерхеметлисидир."

Доганлар деррев хемме зады аңдылар. Олар өз эгинлеринде, кынчылыгың нәмедигине инди гөз етирдилер. Аллахың хем адылларың адылыдыгына ве хемме зады аңрысы билен билип, исләнине ныгмат ве үстүнлик берйәндигине, дүнъеви овнуҗак хасап, бидерек дүшүнҗе, говшак хилелериң Аллахың өңүнде хич зат дәлдигине, гөз етирдилер. Инди оларың иманлары артды. Себәби, Аллахың гудратыны әшгәр гөрдүлер. Инди олар нәхили улы гүнә эдендиклерине гөз етирдилер ве чын йүрекден тоба этдилер. Олар Аллахың Юсуфы олардан үстүн кыландыгыны билйәрлер ве гөз етирйәрлер инди. Инди Юсуф(ас)ың җогабына середелиң. Оңа яманлык эден адамлар инди оңа мәтәч болуп гелдилер ве долы онуң элиндедилер. Ол олара ислән җезасыны берип билерди. Йөне ол Аллахың Пыгамбери ве пәк гулуды. Онуң үстүн тербиесини алан үйтгешик ахлак эесиди. Ол җеза бермек ве ар алмагың ерине, багышлама ве мерхемет ёлуны сайлап алды. Аллах Тагаланың 99 гөзел ады барадакы хадислар хакда көп ойланып гөрдүм. Олары ят тутмагың, гайталамагың, олар билен Аллахдан дилег этмеклигиң нәме үчин шейле улы согабы бар? Аллах Тагала адамы ярнданда, оңа Өз рухундан үфледи. Ине шонуң үчин адамың рухунда Аллах Тагаланың гөзел васплары бар. Йөне олары горап-өзгертмек хемме адама башартмаяр. Себәби, адамзат нәче көп гүнә иш этсе, шонча шол пәк васплар ве хәсиетлер (адамың пәк тебигатындакы ярадылыш хәсиетлери) өчмек ве йитип гитмек билен боляр. Эмма адам нәче Аллахы разы эдиҗи амаллар этсе, шонча шол хәсиетлер гүйчленип башлаяр. Аллахың 99 гөзел адыны гуры ят тутаның пейдасы ёк. Оларың манысына дүшүнип, шолар билен ахлакланҗак болмалы. мысал үчин: Аллахың 'Адыл' хәсиетини билйән му'мин адалатлы болмак үчин җан этмели. Элбетде, ол Аллахың өлчегинде адыл болуп билмез. Йөне өз мөчберинде ве гүйҗи етдигинден адалатлы болҗак болмалы. Аллах Тагаланың хемме атларының ве васпларының ичинде иң бейик васпы Мерхемет (Рехимдарлык), Гечиримлилик, Багышлайҗылыкдыр. Шонуң үчин хемме суралар Рахман ве Рахым атлары билен башланяр. Рахман – Аллахың хемме җандарлара гөркезйән мерхемети ве гечиримлилигидир. Хайван болсун, адам болсун, капыр болсун, мусулман болсун

хеммесине. Рахым болса, Аллахың айратын му'минлере эдйән мерхеметидир. Аллах Тагаланың атларына ве аятларына, васпларына ве сыпатларына середенимизде, җезаландырыҗы ве ар алыҗы сыпатларындан, гечиримлилик ве багышлайҗылыгының гүйлидигине гөз етирсең боляр. Ине Юсуф(ас)ың ахлагында хем Аллах Тагаланың шол ахлагы бар. Ол ар алмак ве җеза бермеклигиң ерине мерхемет ве гечиримлилиги сайлаяр. Ол доганларының гүнәсини гечмек билен песелмейәр, мерхемет адамы хемише бейгелдйәр ве Аллаха голайлашдыряр. Адам психологиясында гечиримлилик ве багышлайҗылык хемише ар алыҗылык, гатылык, рехимсизлик ялы хәсиетлерден хас улы нетиҗе берйәр, адамың дүзелмегине, тоба этмегине, догры ёла гелмегине хас говы тәсир эдйәр. Гатылык, рехимсизлик ве гедемлик билен адамлара гатнашсаң, оларда-да гатылык ве рехимсизлик дөрейәр ве нетиҗеде ериң йүзүндәки адамлар бозулып гидйәр. Эмма адам яман болса хем, оңа мерхемет гөркезсең, өз ялңышына хас говы дүшүнйәр. Шонуң үчин дәлми, түркменлерде: 'Даш билен ураны аш билен ур' дийилйәни? Юсуф(ас) оларың гүнәсини гечйәр ве үнс бериң: ене-де Аллахы зикр эдип бейгелдйәр. Ол Аллахың иң Мерхеметли ве иң Гечиримлидигини айдяр. Адамларың гөркезйән мерхеметиниң хем Аллахдандыгыны айдяр.

93. "Инди сиз шу көйнегими әкидиң-де, какамың йүзүне дегириң, гөзи ачылар. Бүтин машгалаңыз билен топланып гелиң" дийди.

94. Хачан-да бәриден кервен ёла чыканда, какалары (Якуб) дийди: "Догрусы, мен хакыкатдан-да Юсуфың ысыны алярын. Маңа 'аклындан азашыпдыр' дийҗек болмаң"

95. Олар айтдылар: "Валлахи, сен хакыкатдан хем өңки азашанлыгыңа-алҗыраңлыгыңа довам эдйәрсиң."

Юсуф(ас) доганларыны өйлерине униградяр ве өз көйнегини берйәр. Себәби, ол какасының гөзүниң көр боландыгыны билйәр. Биз өңки аятларың тефсиринде Аллахың, Өзүне якын болан таква бенделерине үйтгешик васплар багыш эдйәндигини айдып гечипдик. Шол ныгматларың бири хем кераматдыр. Ягны башга адамларда болмаян үйтгешик хәсиетлердир. Ол сырлара диңе шол адамлар дүшүнип билерлер. Себәби, оларың Аллах Тагала билен үйтгешик мухаббет ве гатнашыклары бардыр. Керамат ынанҗыны тарых боюнча пәли яман адамлар гарамаяк адамлары алдамак ве өз бәхбитлери угрунда уланмак үчин уланыпдырлар. Шонуң үчин бу меселәниң үстүнде бираз дуруп гечмекчи. 1)Керамат Аллах Тагаланың вепалы, сөйгүли, таквалы гулларына берйән ныгматыдыр. Кур'ан ве Сүннете терс яшайыш алып барян адамларың кераматы барада гүррүң хем эдип болмаз. 2)Керамат берлен адам, өзүне берлен шол ныгматы хемише яшырҗак боляр, хич вагт оны хич вагт өз бәхбитлери ве адамлары алдамак үчин уланмаяр. 3)Алымларың айтмагына гөрә, 'Менде керамат бар' диййән адамда керамат ёкдур ве ол адам яланчыдыр.

Якуб (ас) Аллахың сөйгүли гулы болансоң, Мүсүрден огулларының кервени чыкандан, ол Юсуф(ас)ың ысыны алды ве бегенҗини даш-төверегиндәки агтык-

гелинлери, хатынлары билен пайлашды. Ол оларың нәме дийҗегини хем өңүнден чак эдйәрди. Себәби, оларың онуң дережеси ялы дережелери ве онуң ылмы ялы ылымлары ёкды. Шонуң үчин: "Маңа 'аклындан азашыпдыр' дийҗек болмаң" диййәр. Мухаммед(сав)иң гөркезен кераматларыны биз билйәрис: айың икә бөлүнмеги, агаҗың янына йөрәп гелмеги, нахара берекет бермеги ве ш.м. Омар ве Осман (ра) кераматлары барада роваятлар бар. Якуб (ас) хем йүреги билен Юсуф(ас)ың тапыландыгыны дуян боларлы. Аллах Тагаланың гудраты ве ылмы гиңдир, көп зада дүшүнип билмейәрис, әлем-җаханда көп зат бизиң үчин сыр болуп галмага довам эдйәр. Шол сырларың екетәк Хоҗайыны Аллахдыр. Йөне бары бир якынлары оңа 'аклыңдан азашыпсың' дийдилер.

96. Емма хачан-да бушлукчы гелип, көйнеги онуң йүзүне зыңанда, Якуб(ас)ың гөзлери ачылды ве ол: "Мен сизе айтмадыммы, 'Мен Аллахдан сизиң билмейән затларыңызы билйәрин' дийип" дийди.

97. Огуллары: "Эй какамыз, бизиң гүнәлеримизиң гечилмегини (Аллахдан) диләй-дә. Биз хакыкатдан-да улы гүнә иш этдик" дийдилер.

98. 'Сизиң үчин соңра Раббымдан истигфар эдерин (өтүнч сорарын). Хакыкатдан-да Ол Гафур ве Рахымдыр' дийди.

Бушлайҗы геленде, дурмушда иру-гич хемме задың аян болшы ялы, Якуб ве Юсуф(ас)ың сырлары аян болды. Көйнеги гөзүне дегиренде, Аллахың гудраты билен Якуб(ас)ың гөзлери ачылды ве ол инди айтды: "Эй огулларым, мен сизе шейле болҗагыны айтманмыдым? Маңа Аллах тарапындан көп задың аяндыгыны, сизиң болса билмейәндигиңизи айтмандыммы?" Шонда огуллары икинҗи гудраты гөрдүлер ве Аллахың Бейиклигине ве Кераматына ене бир гезек шаят болдулар. Олар деррев тоба этдилер ве какаларының олар үчин истигфар этмегини хайыш этдилер. Үнс бериң, 'Өзүң бизи багышла' диеноклар, 'Аллахдан диле' диййәрлер. Бу-да Тевхыда дүшүнйәндиклериниң делили болуп дуряр. Якуб(ас) хем: 'Мен сизиң үчин истигфар эдерин' диййәр. Дурмушда хемме зат, нетиҗеде адалаты тапяр. Хак хемише үстүн боляр. Йөне эсасы зат, Якуб ве Юсуф(ас) Пыгамберлер ялы сабыр этмәни башармаклык, умыды йитирмезлик ве таквалы яшамага довам этмеклик, хер нәме болса-да, шертлер ве ягдайлар нәхили болса-да.

99. Хачан-да олар Юсуфың янына баранларында, эне-атасыны гуҗаклады, янына алды ве: "Гелиң, Мүсүр юрдуна аркайын гириң" дийди.

Бир гиден адамлар үйшүп (он бир огул чагалары билен, Якуб(ас) чагалары билен) Юсуф(ас)ың янына Мүсүре бардылар. Юсуф(ас) олары улы сылаг-хормат билен гаршылады ве олары Мүсүрде ерлешдирди. Мүсүре иберилҗек индики Пыгамбере, ягны Муса(ас)а ченли, тарыхчыларың айдышына гөрә, ысрайылогулларының, ягны Якуб(ас)ың миллетиниң саны ики миллион адама етипдир. Йөне бәш асырың ичинде Якуб(ас)ың неслиниң шол сана етмегиниң мүмкин дәлдигини айдярлар. Диймек, Якуб ве Юсуф(ас)ың халкы ерли халкдан хем көп адамы өз динлерине чекмеги башарыпдырлар. Хер нәхили болса хем, Яхуды миллетиниң Мүсүрде ерлешмеги

Юсуф(ас)дан башланяр. Бу ерде Юсуф(ас)ың кыссасы хайырлы ве адыл нетиҗе билен тамамланяр. Бу ерде Аллах Тагаланың бу сураны Мекке дөврүнде, ягны мусулманларың азлык ве гүйчсиз дөврүнде, эзъет ве сүтем гөрйән дөврүнде индерилмегинде улы маны бар. Говы пикирленип гөрсең, гелҗекде бир гүн Мухаммед(сав)иң хем үстүнлик газанҗакдыгы бу аятларың үсти билен асдырынлык билен билдирилйәр. Шейле хем болды. Йигрими йыла голай алып баран гөрешиниң нетиҗесинде, Мухаммед(сав) эзъет гөрен ве бир вагт ковлуп чыкарылан юрдуны, ягны Меккәни эеләп, шол ерде хөкүмдар болмадымы? Ол хем бирбәче йылыны башга шәхерде, ят илде, ягны Мединеде гечирмедими? Ол хем өзүне эзъет-сүтем эден ве оңа яманлык барыны эден адамлары (доган-гарындаш ве илдешлерини) багышламадымы? Ягны Аллах Тагала энтек Мекке дөврүнде гелҗек йылларда болҗак затлары беян эдйәр. Йөне бу ерде хемме му'мин-мусулманлара башга ыбратлар хем бар. Эгер таквалыгыңы, сабыр ве умыдыңы йитирмән, өмрүңи Аллахың йөрелгесине, Хак динине багыш эдип яшасаң, нетиҗеде иру-гич Аллах Тагала ярдам берйәр ве мусулманлар үстүнлик газанярлар, адалат ерини тапяр. Өз өмрүңи Аллаха багыш этмеклиге нәхили дүшүнмели? Нәме болса-да, нәхили шертлере дүшсең хем, Аллахың разы болҗак шеклинде яшайшыңы довам этдирмек, Онуң канунларына гөрә яшамак, Онуң ахлагы билен ахлакланмакдыр. Нетиҗеде, яман адамлар нәче хиле-дузак гурнасалар хем, үстүнлик Аллахыңкыдыр ве ыхласлы гулларыныңкыдыр. Шу сурада, дүшүнсеңиз, шол хем дуйдурыляр. Шонуң үчин Аллах ёлунда кынчылыклара дучар болан мусулманлар шу сураны көп-көп окап ыбратланмалыдырлар.

100. Эне-атасыны тагта чыкарды. Онуң үчин сежде этдилер. "Эй какамҗан, ынха бу өң гөрен дүйшүмиң ёргуды, хакыкатдан хем, Раббым оны догры эдип чыкарды. Хакыкатдан хем, маңа ихсан буюрды. Себәби, мени зындандан чыкарды ве шейтан доганларым билен арамы ачандан соң чөлден сизи гетирди. Шүбхесиз, мениң Раббым исләнини гаты инче дүзүп-гурнаяндыр. Ол билиҗи, хөкүм ве хикмет эесидир.

Бу ерде Юсуф(ас)ың ене-де үстүн ахлагына шаят болярыс. Тевхыд дининде эне-ата сылаг-хормат ёкары дережеде гоюляр. Себәби, ол адамчылыгың иң белент мертебесидир. Бу барада Расулуллах(сав)иң бирнәче хадислары бардыр. Мысал үчин: "Эне-ата мерхемет эдиң, олара говы гатнашың" я-да 'иң согаплы иш хайсы иш?' дийип сораланда, Расулуллах(сав): 'Эне-ата ягшылык этмек' дийип җогап берипдир. Башга бир хадисда, бир адамың гелип, Расулуллах(сав)ден: 'Мен илки билен киме ягшылык этмели, сөйгими гөркезмели?' дийип соранда, Расулуллах(сав): 'Енеңе' дийип җогап берендиги, шол адам сорагыны үч гезек: 'Соң киме?' дийип гайталаса-да, шол бир җогабы аландыгы роваят эдилйәр. Дөрдүнҗи гезек 'Соң киме?' дийип соранда болса, Расулуллах(сав): 'Соң какаңа' дийип җогап берйәр. Эне-ата ягшылык билен адамың бирнәче ишлери багланышыклыдыр. Биз ол сырлара дүшүндириш бермекден эҗиз. Йөне эне-ата билен урушда болан, олара яманлык эден адамдан Аллах Тагала разы болмаяр, рахмет ве берекетини ондан совяр, ишлери угруна болмаяр, дилеглери кабул болмаяр. Эмма шу гүн халкымызда Ислам тербиесинден

галан ата-енә хормат дәби йитип баряр. Себәби, инди ол ынанжа-имана даянмаяр. Ата бабадан гелйән адата даяняр. Йөнекей ата-бабадан гелйән дәп-дессурлар болса, шейтаның азгынлыгына, дүнйәни гуршап алан ахлак бозуклыгына гаршы дуруп билмейәр. Себәби, берк иман дүшүнжесине даянмаяр.

Юсуф(ас) бу ахлагыны гөркезди ве илки билен эне-атасыны өз тагтына гечирип отуртды. Соңра хемме доганлары оңа сежде этдилер. Ягны бу херекет, Аллаха эдилйән сежде ялы дәл-де, Юсуф(ас)ың үстүнлигини кабул этмәниң бир ышаратыдыр. Соңра машгала агзаларының арасында мылайым гүррүңдешлик башлады. Юсуф(ас) какасына чагалыкда гөрен дүйшүни ятладып: "Ынха шонуң ёргуды" дийди. Ягны он бир йылдыз онуң доганлары, ай ве гүн онуң эне-атасы ве хеммеси оңа сежде эдйәрлер. Юсуф(ас) ене-де бу болан затларың хеммеси үчин Аллаха шүкүр эдйәр. Бу ерде Расулуллах(сав)иң шу сөзлери яда дүшйәр: 'Адамың агзындан чыкян хер бир сөз диңе онуң зыянынадыр, диңе Аллахың динини яйратмак үчин айдылан сөз ве Аллахы ятламакдан башга' Аллахың сөйгүли досты болан Юсуф(ас)ың хем хер сөзүнде Аллаха соңсуз шүкүр бар. Себәби, ол хемме үстүнликлериң аңрысында диңе Аллахың ярдамының бардыгыны билйәр. шейтан Юсуф(ас) ве доганларының арасына вас-васа гиризип, агзыалалык ве гөриплик чыкарса-да, Аллах Тагала Өз эрадасы билен хемме зады хайра өврүп, Юсуф(ас)ы зындандан чыкарып, хөкүмдар этди ве әхли доганларыны чөлден гетирип, Мүсүрде ерлешдирди. Себәби, Аллах хемме зады өз планына гөрә эдйәндир. Онуң дүзен планындан хич бир зат чыкмаяр, хатда Онуң душманларының Онуң гулларына яманлык этмеклери хем, Онуң планының бир бөлегидир ве Аллах тарапдарларының үстүн чыкмагына гошант гошяндыр. Ол ягшы ве яман хемме херекет ве вакалары Өз тарапдарларының хайрына өврүҗидир. Ол Өз гулларына ягшылык үстүне ягшылык эдиҗидир. Ол Алимдыр, әлем-җаханда, хатда адамың ичинде болуп гечйән затлардан хабардардыр. Аллах Хакимдыр, екетәк ве иң гүйчли хөкмүровандыр. Ыгтыяр диңе Онуң элиндедир. Адамлар нәче дузак-хиле гурнасалар хем, нәме ишлер этселер хем, нетижеде диңе Аллахың диени боляр. Бу аятдан чыкян нетиже бар ве мусулманларың шонуң үстүнде көп пикирленип, ыбратланмагы герек. шейтаның адамы аздырмагының бирнәче ёллары бардыр. Йөне иң гүйчли ве иң яманы гөрипликдир. Эгер үнс берсеңиз, башда шейтаның өзи хем Адам ата (ас) гөриплик этмек билен шейтан болды. Себәби, Аллах Тагала Адама (ас) башга Перишделериң билмейән бирнәче атларыны өвретди. иблис болса, шол вагт эййәм көп вагт Аллаха гуллук эдип, улы дережә етипди. Ол гөриплик эдип гахарланды ве текепбирленди. Аллахың хөкмүнден нәразы болды ве шол себәпли хем Аллахың рахметинден ковулды. Гөриплик (хасад) башгаларың элинде бар болан Аллахың ныгматларына гөз дикип, гөрүбилмезчилик этмекдир. Расулуллах(сав) шол рухы кеселиң ховпуны бир хадисында шейле беян эдйәр: "Гөриплик (хасад) бизиң динимизи сырыҗыдыр. Ягны нәхили пәки адамың сачыны сырян болса, эдил шонуң ялы ол хемме согаплары сырып, ёк эдиҗидир." Гөриплик бирнәче питне ве гүнәлере себәп боляр. Бирнәче ягшы ве хайырлы ишлере бөвет боляр. Хасад бирнәче мусулманлары хем ялңышдыряр. Җемагатда ве му'минлериң арасында агзыалалык дөредйәр. шейтаның

хем иң улы максады шол дәлмидир? Мусулманларың бир ёлбашчы алымың дашында җемленип билмейишиниң себәби шол дәлми? Хакыкатда болса, мусулман адам нәме үчин гөриплик этсин? Ол өз мусулман доганының дүнъеви ве ухравы (ахырете дегишли) үстүнликлерине бегенмели дәлми? Эйсем хер му'мин-мусулманың үстүнлиги җемагатың хем үстүнлиги дәлмидир? Гөриплик эсасан шу ики зат үчин: мал байлыгы ве везипе-абрай үчин боляр. Ыхласлы мусулманың иң улы дүнйә байлыгы иман ве таква дәлмидир? Иң улы абрай ве везипе болса, ахыретдәки абрай дәлмидир? Гой, бу дүнйәде сениң гымматыңы хич ким билмесин, Аллахың гөрмеги ве билмеги етерлик дәлми? Баш болмак арзувы болса, мусулманда хич хем болмалы дәл. Себәби, шол арзувың өзи эййәм мусулманың калбында битаквалыгың, ыхлассызлыгың бардыгыны гөркезйәр. Амаллар Аллах Тагала ве абрай үчин, өвги ве баш болмак үчин дәл-де, диңе Аллахың разылыгы үчин эдилмели дәлми? Хасад диңе ики ягдайда дүрсдир. Оңа гыбта дийилйәр. Ол хем башга бир мусулман доганың бай болуп, өз байлыгыны гарып-гасарлара, дини хызматлара пайлаян болса, шонда мусулман: "Мениң хем шунча байлыгым болсады, мен хем шепдип пайласадым ве шунча согап газансадым" дийсе, ол гөриплик дәл, гыбтадыр ве дүрсдир (гүнә дәлдир). Икинҗи ягдай: алыма середип: "Мениң хем шу алымыңкы ялы ылмым болса ве мен хем адамлара ылым өвредип, шунча согап газансам" дийип арзув этсе, ол хем дүрсдир. Гөриплигиң галан хемме гөрнүшлери гүнәдир. Аллах Тагала хемме ишлерде Пайхаслы, Ылымлы, Мерхеметли ве Адылдыр.

БӘШИНҖИ БӨЛҮМ ДАГВАТ МЕКДЕБИ (Юсуф сурасының 100-111. аятлары)

Бу ерде Юсуф(ас)ың башына гелен вакаларың тарыпы гутаряр. Ве шу соңкы 11 аятда Аллах Тагала кыссаны җемлемек билен мусулманларың үнсүни кәбир мөхүм нетиҗелере чекйәр. Илки билен Юсуф(ас)ың шүкүр эдиши ве Аллаха йүрекден эден дога-дилеглери гелйәр, соңра болса, Расулуллах(сав)е йүзленме гелйәр. Аллах Тагала бу йүзленмәниң үсти билен бүтин пәк мусулманлара дерс берйәр. Юсуф сурасының ики саны гөзе гөрнүп дуран максады бар.

1. Мекке мүшриклери мусулманлара нәче физики эзъет-сүтемлер берселер хем, дүшүнҗе бабатында олары еңмеселер, Ислам дининиң өңүни алып болмаҗакдыгына говы дүшүнйәрдилер. Оларың эсасы өңде гойян максатлары, мусулман җемагатың агзларының Расулуллах(сав)е болан ынамыны йыкмакды. Олар христиан ве яхуды танышларыны чагырып: "Шу адамы (Мухаммеди-ас) диңләп гөрүң, китаплардан чылшырымлы сораглар бериң, хей шунуң айдянлары догрумы?" диййәрдилер. Олар хем Расулуллах(сав)иң янына гелип: "Сен Аллахың хак Пыгамбери болсаң, ханы бизе Юсуф(ас)ың кыссасыны гүррүң бер" дийдилер. Аллах Тагала хем шу сураны индерди. Бу сурада Аллах Тагала Инҗил ве Төвратдакыдан хас дүшнүкли эдип, Юсуф(ас)ың роваятыны гетирйәр. Шейлелик билен "Мухаммед ас. Кур'аны өзүнден тапды я-да башга китаплардан гөчүрди" дийип айдян төхметлери бидерек ве

нетиҗесиз болуп галды. Себәби, Юсуф(ас) барада индерилен аятлар оларың алымларыны хайран галдырды.

Соңра Аллах Тагала мусулманларың кыямата ченли иң улы меселеси болмага довам эдйән дагват проблемасына ышык тутяр. Адамларың нәме үчин дин Ислама гирмейәндигини гиңишлейин дүшүндирйәр. Тарыхда башга Пыгамберлериң хем йөнекей адамлар боландыгы, оларың хем җан эдип, адамлара Хак дини өвредип өтендиклери айдыляр. Олардан өз миллетлери йүз өврүп, душманчылык эден вагтлары, Аллахың олара гарашылмадык ерден ярдам берип, үстүн чыкарандыгы айдыляр. Шейлеликде, Аллах Мекке мүшриклерине соңларының хекәкчилик болҗакдыгыны дуйдуряр ве Хз.Мухаммеде ас. ве му'минлере ярдам берҗекдигини өңүнден айдяр.

2. Юсуф(ас) билен Расулуллах(сав)иң ягдайларының арасында меңзетме гетирилйәр. Иру-гич Расулуллах(сав)иң ве умматының хем, бирнәче нәхаклык ве кынчылык чекенсоң, үстүн чыкҗакдыгы шу роваятың үсти билен дүшүндирилйәр.

101. "Я Рабби, Сен маңа мүлкден бир несибе бердиң ве маңа дүйшлериң ёргудындан бир ылым өвретдиң. Асманлары ве ери ярадан Раббым, мениң дүнйә ве ахыретде велим (достум) Сенсиң. Мени мусулман эдип ал ве мени ягшыларың санына гош.

Юсуф(ас) хемме зат говулык билен гутарансоң, ене-де бир гезек өз белент адамкәрчилигини гөркезди. Ол Аллах Тагала ики зат үчин шүкүр эдйәрди. 1) Дүнйәде хөкүмдарлык берилди. Ягны дүнйәде белентлик берилди. Хемме Пыгамбериң дүнйәде алып баран гөреши үстүнлик билен тамамланмады. Юсуф(ас)а дүнйәде үстүнлик ве хөкүмдарлык берлен болса, ол Аллахың оңа айратын ныгматыдыр. 2) Дүйш ёргудының ылмы берилди. Бу хем Аллахың берен улы ныгматларының бири, себәби гелеҗеги долы ве догры билйән диңе Аллахың Өзүдир. Ол дүйшүң үсти билен Юсуф(ас)а гелеҗекде болҗак затлары бөлеклейин болса хем, билдирйәрди. Ол болса, өз йүрегиндәкини диңе Аллах билен пайлашды. **"Ики җахан хөкүмдары Сенсиң, шонуң үчин мен диңе Саңа айдярын. Дүнйә ве ахыретде мениң Достум Сенсиң."** Дост болмаклыга нәхили дүшүнмели? Бу дөвүрде 'Дост' сөзи өз чуң манысыны йитирди. Дост диймек якының, сырдашың, аркалашяның, чәксиз ынаняның, йүрекдешиң, гөвүндешиң диймекдир. Ине Юсуф(ас)ың досты, долы маныда Аллахды. Ол Оңа вепалыды, сөййәрди. Онуң сөййән затларыны эдип, халамаян затларындан гача дурярды. Ол еке өз гүйҗи билен Аллахың шу дүнйәдәки сынагларындан гечип башармаҗагыны билйәрди. Хөкүмдар болансоң, онуң өңүнде гүнә ве азгынчылык, небсине уймаклык мүмкинчиликлери инди көпди. Шонуң үчин ол Аллахдан көмек сорап, Онуң гудратына сыгынярды. Ол Аллахдан ики саны зат дилейәрди: 1) Җанының мусулман болуп чыкмагыны. Ягны ол Аллахдан мусулман шахсыет болуп, мусулман бендә лайык яшап, иң соңунда болса, мусулман болуп өлмәни диледи. Бу дийсең мөхүм меселе болансоң, үстүнде дуруп гечмекчи. Абдулмеҗид Билалы атлы алымың "Таквалык ве пәкленме ёлы" атлы китабындан бир-ики мысал гетирип, соңра нетиҗе чыкарҗак болалың.

Бир месҗитде бирнәче йыл бәри азан айдып йөрен бир азанчы бар экени. Бир гүн шол азанчы вагт намазының азаныны айтмак үчин белент минара чыкыпдыр. Шол минараның үстүнден месҗидиң даш-төверегиндәки җайлар ве ховлулар говы гөрүнйән экени. Ол ёкардан, месҗиде гоңшы болуп отуран ховлуда овадан бир гыз гөрйәр ве шоңа ашык боляр. Деррев минарадан дүшүп, шол ховла тарап эңйәр. Ол ховлуда христиан машгала яшаян экени. Ол гызың какасындан гызыны сораса, ол: "Бизиң динимизе гечсең, өйлен, мен гаршы дәл" дийййәр. Азанчы көп пикирленмән, шол гыза өйленйәр. Ислам дининден чыкып, капыр дине гечйәр. Өйүң эеси азанча: "Җайың үстүне чык, бир ерден сув гечирйәр. Шоны оңар" дийййәр. Азанчы җайың үстүне чыкяр. Йөне аягы тайып, ере йыкыляр ве җан берйәр. Шейдип, бирнәче йылкы месҗид ыбадатыны бир гүнде зая эдип, имансыз болуп өлйәр.

Бир адам бар экен. Ол күшт ойнамагы дийсең говы гөрйән экен. Хатда намаз вагтыны хем, күшт себәпли гечирйән вагты болян экен. Бир гүн ол агыр кеселләпдир ве җан берме вагты гелипдир. Голайындакы адамлар оңа өлмәнкә, келемесини чөвүртҗек болуп, гапдалындан: "Лә иләхе иллаллах" сөзүни гайталасалар, өлҗек болуп ятан адамың агзындан диңе: "Күшт..,Шах..,Ферзи..." сөзлери чыкян экени. Иң соңунда ол келемесини айдып билмән өлүпдир.

Бу ики мысалдан биз шу нетиҗәни чыкарярыс: Адамың калбы Аллахың Бармакларының арасындадыр. Адамың калбындакы хапалык бирнәче йылың довамында йыгнанып гелйәр ве нетиҗеде бир гүн онуң калбы шейле бир гараляр велин, ол динден чыкып, капыр болуп өлйәр. Шейлелик билен, ол бүтин өмрүнде эден ягшы амалларыны зая эдйәр. Мусулманларча өлмек үчин, мусулманларча яшамак герек, ыхлас билен, ихсан билен, таква билен. Ине Юсуф(ас)ың хем Аллахдан дилейәни шолдур. Азмакдан, ёлы йитирмекден Аллахың гудратына сыгыняр. Ол Аллахың оны Өз ягшы бенделериниң хатарына гошмагыны дилейәр. Пыгамберлериң, шехитлериң, алымларың, велилериң хатарына...

101. Ине бу гайб хабарларындандыр. Саңа оны вахй билен билдирйәрис. Ёгса, олар ишлерине карар берип, хиле гурнанларында сен оларың янларында дәлдиң.

Бу ерде Юсуф(ас)а, белки-де Расулуллах(сав)е йүзленме бар: "Серет, Биз саңа гайыпдан, гөз билен гөрүп болмаян әлемден хабарлар берйәрис. Эй Мухаммед (сав), сен не окув гөрдүң, не юрт гөрдүң, не-де язув-позув билйәрсиң. Онда, бирнәче мүң йыл мундан өң болуп гечен Юсуф(ас)ың кыссасыны шейле такык ве догры ниреден билйәрсиң?" Хатда христиан ве яхуды алымлар хем хайран галярлар. Оларың китапларында ёк затлары хем гүррүң берип дуран Мухаммед(сав)е бу ылмы ким берди? Элбетде, хемме зады Гөрйән, Эшидйән, Билйән екетәк Хөкүмдарымыз Аллах Тагала берди. Ол бизе гайып әлемден Кур'аның үсти билен шу хакыкатлары иберди. **"Сен Юсуфың доганларының өзара гизлин эден гүррүңлерини ниреден билҗек?"** Адам өз ылымсызлыгы ве иман песлиги себәпли, өз яман ишлерини адамлардан гизлеҗек боляр. Эмма Аллахың ылмындан ве назарындан гачып болмаяндыгыны көпленч хасаба алмаяр. Ине шол ерде-де улы ялңышлык гойберйәр. Ислам дининиң гөзеллиги шондадыр, ягны му'миниң калбындакы иман ве

ыхласының хич кимиң гөрмейән еринде-де оны яман ишлерден сакламагындадыр. Шол иман ве ыхлас болмаса, адамың өз рухунда хем, җемгыет яшайшында хем хич вагт пәклик ве тертип-дүзгүн болмаз. Шонуң үчин имана даянмаян җемгыет дүзгүнлерине хер адамың херекетлерини ызарлап дурян йөрите барлаг эдаралары бар. Шол барлаян адамлары барлаянлар хем бар... Ягны җемгыетде хич ынам ёк. Шонча барлаг эдаралары болса-да, нетиже ёк. Азгынлык, парахорлык, харамчылык, огрулык, алдав, төхмет, адалатсызлык довам эдйәр. Адамларың болса: "Нәме үчин шейле болярка?" дийип шол урнуп йөрүшлери...

102. Ве адамларың көпүси, сен нәче урунсаң-да му'мин дәлдирлер.

Бу ерде Расулуллах(сав)е йүзленмек билен бир вагтың өзүнде, Аллах Тагала кыямат гүнүне ченли Ислам дининиң аладасыны эдип, адамлара иманы дүшүндирмек үчин җан эдйән хемме му'мин бенделерине йүзленйәр. Адама иман бермек диңе Аллахың элиндедир. Исламы яйратмак ислейән адам нәче җан этсе-де, Аллах Тагала хыдает бермесе, адамлар иман гетирип билмезлер. Йөне бу ерде деррев ялңыш пикир дөремеги мүмкин. Шонуң үчин башдан шонуң өңүни алмага чалышалың. Догры, хыдаети берйән Аллахдыр. Йөне көп зат адамың өзүне баглыдыр. Адам хайсы тарапа ымтылса, Аллах хем шол адама шол тарапа гүйч-бат берип гөнүкдирйәр. Ягны Аллах Тагала адама өз йөреҗек ёлуны сайламакда азат эрк-эрада берипдир. Эгер адам өз ярадылышы барада пикирленсе, ниетинде ве амалында ягшылык болса, Аллахы танама ыхласы, пәклик ве адалат ислеги бар болса, ол Аллахың рахмет назарына дүшйәр ве иншаАллах иру-гич хыдаете говушяр. Эгер му'минлериң Ислама гирмезден овалкы ягдайына середип гөрсеңиз, олар өң нәхили надан болсалар хем, калпларында ягшылыга бир ымтылышың боландыгыны гөрерсиңиз. Ягны калпларындакы өз пәк ярадылыш тебигатларындан гелип чыкян иман тохумы энтек долы йитип гитмәндир. Ве бир гүн олара шу бейик хакыкаты бири өвредйәр, олар иман эдйәрлер. Гөзләп йөрен хакыкатларыны, гөвне җай акыда, дүшүнҗе ве яшайыш усулыны тапярлар ве элъетмез багта, рухы хузура говушярлар. Эмма адамда диңе занны яманлык бар болса ве дурман диңе яман ишлер билен калбыны гаралтмага довам эдйән болса, ахыры соңы онуң калбы шейле бир дереҗеде гараляр велин, хыдаята япык ве көр боляр. Диймек, Аллахың адама хыдаят бермегинде, адамың өзүнден хем көп зат герек. Илки билен шол хыдаете ымтылыш, ислег герек. Исламы адамлара етирмек үчин җан эдйән адамлар хич вагт: "Бизиң чакылыгымыз нетиже беренок" дийип, өзлерини гынамалы дәл, Аллаха тевеккүл этмеги башармалы. Расулуллах(сав)иң хут өзүнде хем: "Нәме үчин адамлар иман гетиренок?" дийип, көп өзүни гынама, дертленме, өте аладаланма болупдыр. Аллах Тагаланың шол барада хут өзүне ве шол ягдая дегишли индерен 2-3 саны аяты керимеси бар. Ине шу ёкардакы аят хем шоларың биридир. Себәби, Расулуллах(сав) шу ягдайың үстүнде Мекке дөврүнде көп аладаланыпдыр. Юсуф сурасының хем хут Мекке дөврүнде, Исламың энтек эҗиз вагтында ве мусулманларың көп эзъет-сүтем чекйән вагтында индерилендигини ятладып гечелиң. **"Сен сөййән адамларыңы Аллахың изни болмаздан хыдаята говушдырып билмерсиң..."** я-да **"Адамлар имана геленок дийип, өзүңи гынама..."** мазмунлы аятлар хем шол меселеде инен

аятлардыр. Йөне бу диймек дәлдир: 'дагваты (дине чагырмагы) бес этмели', себәби биз адамларың калбыны, ички дүнйәсини долы билмекден эҗиз. Шонуң үчин айтмагы ве дине чагырмагы довам этмели. Бу, кечә дамдырылып дуран сува меңзейәр. Ахыры бир гүн шол сөзлеримиз калп кәсесини долдурар ве адам пикирленип, иру-гич иман гетирер.

Дине чагырян адам хем өз эдйән улы согаплы ве мукаддес дагват ишини иң гөзел шекилде берҗай этмели. Көпленч мусулманлар: "Дүшүндирдим, иман эденоклар, Аллах хыдаят беренок" диййип, өз везипелеринден аңсат сыпҗак болярлар. Ёк, илки билен дагваты иң гөзел шекилде, уссатлык билен берҗай этмели, соң Аллахдан дилег эдип, Оңа тевеккүл этмели. Шонуң үчин бир аятда Аллах Тагала: **"Эй Мухаммед, дине иң гөзел шекилде чагыр..."** диййәр.

Дине гөзел шекилде чагырмаклык нәме? Оны ниреден өвренмели? Элбетде Кур'андан ве Расулуллах(сав)ың пәк Сүннетинден. Себәби, иң тәсирли дагват Кур'аның өзүдир. Ол өз башына бейик Дагват китабыдыр. Хер кыссаның, хер сураның, аятларың ерлешдирилишиниң өзболушлы дине чагырыҗы, адамың тебигатына ве аңына чуң тәсир эдйән васплары бардыр. Шонуң үчин Аллах Тагала айдяр: **"Кур'ан билен олара дагват эт (гөреш алып бар)..."** Расулуллах(сав)иң яшайшындакы пайхаслар болса, хер бир мусулман үчин ыбратлыдыр ве кыямат гүнүне ченли хер бир дурмуш меселесинде болшы ялы, дагват меселесинде хем иң гөзел ве дүйпли мысалдыр. Бу ерде кәбир дагват усулларыны санап гечмекчи. Йөне иң улы дагват мекдебиниң му'миниң өз тежрибесидигини хем унутмалы дәл:

1. Илки билен адамы говы танамалы. Онуң шүбхелерини, иман песлигиниң себәплерини говы өвренмели

2. Шоңа гөрә дагват усулыңы кесгитлемели, бежериш дүзмели

3. Дагват ызыгидерли, басганчаклайын ве чуң хәсиетли болмалы, берк делиллере даянмалы

4. Дагват эдйән адамың өзи хемме бабатда айдян затлары билен лайыклыкда яшап, хемме тараплайын мысал болмагы башармалы

5. Ниет пәк болмалы: диңе Аллахың разылыгы. Дагват эдйән адамыңдан башга хич хили дүнъеви пейда ве бәхбиде гөз гыздырмалы дәл

6. Дагват эдйән мусулман нәче ылымлы болса, шонча дагваты тәсирли боляр. Себәби, дүшүндирйән задына илки билен онуң өзи долы дүшүнйәр ве йүзе чыкян эсасы сораглара җогап берип билйәр

7. Дагватда хич вагт ховлукмалы дәл, дагват эдилйән адамың гөвнүне дегмели дәл, масгара этмели дәл, утандырмалы дәл. Шейлелик билен оңа тәзе яшайыша башламага пурсат бермели

8. Герек еринде совгат билен, ягшы сөз билен өвмеги, хөвеслендирмеги башармалы

9. Илки билен Аллах, Пыгамбер ве Ахырет хакыкатларының үстүнде берк дурмалы. Гөни амал этмегини талап эдип, йүрегине дүшмели дәл. Илкинҗи әдими өзүниң этмегине гарашмалы. Эсасы зат, ховлукдырмалы дәл, өз ёлуны өзүниң сайламагына ве Дине аңрысы билен дүшүнмегине гарашмалы

10. Илки билен Кур'ан окамагыны ёла гоймалы. Себәби бир алымың айдышы ялы, Кур'ан окамак Аллах билен геплешмекдир ве онуң тәсири билен башга хич зат дең болуп билмез

11. Дагват эдилйән адамың дашкы гатнашян адамларыны чалышмалы, оны пәк му'минлер ве алымлар билен гатнашдырмалы, оңа вагтыңы ве үнсүңи бермели

12. Дине гирмегине пәсгел болуп дуран дүнъеви бөветлери ягдай болдугындан айырмага чалышмалы, ярдамчы болмалы

13. Ол дагватчыда ак йүрекден көмек этмек дуйгусыны гөрмели

14. Яман хәсиетлерден ве яман адамлардан дашлашдырып, пикирленме-ойланма ёлуна итермели. Ниреде ве нәме геплемелидигине үнс бермели, пурсатлары говы ве ерликли уланмалы

15. Иң эсасы зат, Аллахдан шол адама хыдаят бермеги үчин үзнүксиз дилег этмәге довам этмели. Себәби, калплар Аллахың элиндедир

16. Дагват эдилйән адамың дилини, дәп-дессурларыны, дурмуш проблемаларыны говы билмели. Айдян ве талап эдйән затларың реал (амал эдип билҗек дережеде) болмалы

17. Дагват адамың ылым, аң ве медени дережесине гөрә болмалы. Дүшүнмежек дилинде гүрлешмели дәл ве гөтермежек йүкүни йүклемели дәл

18. Дине гиренден соң онуң үстүнде ызыгидерли кәмиллешдирмек ишлерини довам этдирип, өзүңден хем бейик дережә (ылым, таква, эдепде) етмеги үчин ёл ачмалы

19. Дагватың үстүнликли ве нетижели болмагы үчин дине гирен адамларың нәхили себәплер билен, нәмеден тәсирленип дине гирендиклерини өвренмели. Герекли ыбратлар алып, шолары уланмалы

20. Несихатың гөрнүшлерини көпелтмели. Китап, газет-журнал, кино, месҗит, вагыз ве ш.м. Диниң шу дөврүң проблемаларына берйән анык ве үстүн җогапларыны билмели.

Дагватың нетиже бермейәндигине хич вагт гынанмалы дәл, согап ве муздуна диңе Аллахдан гарашмалы. Аятда гечйән **"адамларың көпүси"** сөзүне үнс бериң. Кәмил ве ыхласлы му'минлериң саны хемише аз боландыр. Дагватда ылым, сабыр, пайхас, тежрибе ве ыхлас хөкманы герекли затлардыр. Бу меселеде Фетхи Екен, Мәммет Гөкдаш, Мунир Гадбан, Ахмет Өнкал, Сеййид Мевдуди ялы алымларың Ислам дагватының усуллары барада китапларыны окамагы маслахат берйәрис.

103. Шу эдйән ишиң үчин олардан төлег хем талап этмейәрсиң. Бу диңе бүтин әлемлере бир өвүтдир.

Бу аятда хайран галдырыҗы бир социал хакыката үнс чекилйәр. Хакыкатдан-да Пыгамберлер тарыхына башдан-аяк үнс беренимизде, хич бир Пыгамбериң өз алып барян дагват иши үчин адамлардан төлег я-да бир бәхбит соранына габат гелип болмаз. Себәби, Пыгамберлериң везипеси, адамлара хак динини дүшүндирмекдир. Исламың душманлары шейле-де мусулманлара шүбхе ояндырмак үчин хер хили төхметлер атярдылар. Бу хакыкатың шу ерде гетирилмегинде улы маны бар. Ягны Расулуллах(сав)иң ве Юсуф(ас)ың адамлара хак дини етирмекде, Аллахың разылыгыны газанмакдан башга хич хили максатлары ёкды ве болуп хем билмезди. Себәби, диңе Пыгамберлер дәл, эйсем хер бир му'мин эдйән хер бир ишини халыс Аллах үчин эдйәр ве муздуны хем диңе Аллахдан умыт эдйәр. Аятың бу хөкми диңе Расулуллах(сав)е дегишли болман, бүтин му'минлере дегишлидир. Хас хем шу дөвүрде адамларың бир-бирине ынамының гачан вагты; догручыллык, пәклик, бир-биреге ягшылык этмек ялы хәсиетлериң йитип гиден вагты мусулманларың шу аята хас үнс бермеги герекдир. Адамзат тебигаты нәче вагт-дөвүр гечсе-де үйтгемейәр ве шол бир дуркуны саклаяр. Ядыңызда болса, Расулуллах(сав)иң янына Курейш мүшриклериниң ёлбашчылары гелип: "Эй Мухаммед, эгер саңа байлык герек болса, бизиң хеммәмиз орта белли мукдарда байлык үйшүрип, сени арамызда иң бай адам эделi. Эгер саңа аял гөзеллиги герек болса, биз саңа Арабыстаның иң бай аялыны гетирип никалалы. Эгер саңа хөкүмдарлык герек болса, биз сени арамызда хан эдип сайлалы. Эгер сениң бир яравсызлыгың бар болса, я-да сени җын уран болса, Арабыстаның иң гүйчли тебиплерини гетирип, сени бежердели. Йөне сен шу диниңи яйратмагы бес эт" дийипдилер. Себәби, бу надан адамлар хемме адамлары хем өзлери ялы дүнйәпараз, ач гөзли ве диңе өз дүнъеви бәхбитлерини ковалаян дийип пикир эдйәрдилер. Себәби, хер бир адамың дүнйә гарайшы өз медени ве ылым дережесине гөрәдир. Олар Аллахың разылыгы, ыхлас, ихсан ялы затлара нireден дүшүнсинлер? Расулуллах(сав)иң алып барян шу ыхласлы дагватына, берилйән эзъетлере сабырлы, чыдамлылыгына, адамлары өз дашында җемлемегине, берк тутанерлилик ве карарлылыгына хем олар өз дүшүнҗелерине гөрә гараярдылар. "Мунуң хөкман бир дүнъеви бәхбиди болаймалы" дийийәрдилер. Тарыха середип гөренимизде, мусулман херекетлерден башга хемме социал херекетлериң дүйбүнде шол херекетлериң лидерлериниң бәхбиди бар. Миллетпаразлар, коммунистлер, өзлерине демократ дийип орта чыкянлар... буларың хеммесиниң өз идеологияларында шахсы бәхбитлери хөкман бардыр. Йөне олар оны уссатлык билен яшырманы башарярлар: "Халк үчин, адалат үчин, говы яшайыш үчин" диен болярлар. Эмма мусулманларың ягдайы дүйбүнден башгача, себәби оларда Аллаха ве ахырете берк иман бар. Шонуң үчин, Пыгамберлериң кыссаларыны окап гөрсеңиз, оларың хер бириниң өз кәри барды: Мухаммед (сав) сөвдагәр, Давуд (ас) демирчи, Идрис (ас) тикинчи, Муса (ас) чопан ве ш.м. Расулуллах(сав) бир хадиси шерифинде айдяр: "Адамларың элиндәки байлыга гөз дикмәң. Шонда адамлар сизи говы гөрер". Адамың тебигаты шейле, ол өз җанындан соң иң көп сөййән заты шол

байлыгыдыр ве шол байлыгына гөз диксең, деррев гахарланып, йигренип башлар. Шонуң үчин мусулман алымлар ве дагватчылар (дине чагырыҗылар) адамлара мәтәч болмаҗак болуп, кәр эдинйәрлер ве өз чөреклерини хич киме йүк-миннет болман, өзлери газанярлар. Гарыплыкда яшасалар хем, хич вагт башгалардан зат сорамаярлар. Расулуллах(сав)иң садака кабул этмейши шоңа иң говы мысалдыр. Ол нәче ачлык-хорлук чексе-де, хич хачан садака кабул этмән, диңе совгат кабул эдйәрди (гелен совгатлары хем өзүне сиңдирмезди, мәтәчлере берерди). Мусулман дагватчылар хем шу меселә айратын үнс бермели. Адамлардан дагват эдениң үчин, хатда Кур'ан өвредениң үчин хем хак талап этмели дәл. Бир гүн Расулуллах(сав)иң янына бир адам гелип: "Я Расулаллах, мен бир адама Кур'ан окамагы өвретдим, ол маңа ок атян яй совгат берди" дийййәр. Расулуллах(сав): "Совгат алма, ызына бер" дийди. Ол адам: "Мен ол яйы дин үчин сөвешде уланҗак ахырын" дийди. Расулуллах(сав): "Шонда-да алма, ызына бер" дийип, берк табшырды. Бу хадисдан чыкян нетиҗе шудур: Расулуллах(сав) гележекде көп адамың дини газанч чешмесине өвүржркдигини билйәрди. Шонуң үчин башдан гадаган этди. Дини өвренмек ве өвретмек хер бир му'мине парздыр ве бу амаллары халыс диңе Аллахың разылыгы үчин этмели. Башга хич хили бәхбиде ковалашмалы дәл. Бу ерде бир алымың сөзлерини гетирмек ерликли болар: Самарканд юрдунда илкинҗи медреселер ачыланда, бир алым: "Эй-вай, ылмың иши гайтды" дийипдир. "Эй алым, нәме үчин бейле дийййәрсиң? Медреселер ачылса, яшлыкдан дин өвренилсе, ымам-алымлар тайярланас говы дәлми?" дийип сорасалар, ол алым шейле җогап берипдир: "Өңлер адамлар гүндизине ишләп, агшамларына месҗиде йыгнанып, дин ылмыны өвренердилер. Дини өвренмеклеринден максатлары, өз яшайышларыны Аллахың разылыгына гөрә дүзетмекди, согап газанмакды. Оларың башга хич хили бәхбитлери ёкды. Эмма инди адамлар дини өвретмеклиге бир кәр хөкмүнде середип башларлар. Олар: 'Медресәни окарын, соң адамлара дин өвредип, шондан чөрегими газанарын' дийип башларлар. Себәби, эллеринде башга кәр болмаз, башга иш оңармазлар. Шейлелик билен, адамлар дин өвретмеклиге бир газанч чешмеси хөкмүнде гарап башларлар. Бу болса, ылмың берекетини ёк эдер." Хакыкатдан-да, шу гүн көп адам дин ылмыны – яс-аята гатнашарын, тебәрек-йәсин чыкарын, шейдип чөрегими газанарын – дийип өвренйәр. Бу болса, дүйбүнден ялңыш, себәби ниетде пәклик, Аллахың разылыгы ёк. Адамлар дүнъеви бәхбит үчин вагыз эдйән адамы диңлеселер хем, хич вагт оңа йүрекден ынанмазлар ве голдамазлар. Шейлелик билен бир-ики адамың ниетиниң бозуклыгы себәпли, адамларда Ислам динине совуклык дөрейәр, шүбхелер бой берйәр. Себәби, адамлар исламы шол бәхбитчилериң шахсыети билен өлчейәрлер. Шонуң үчин мусулманлар шу меселеде дийсең сересап ве әгә болмалы. Ыхласлы ве пәк мусулманлары етишдирмек үчин илки билен өзлеримизиң ыхласлы ве пәк болмагымыз герек. Шу аятда мүшриклере-де ачык йүзленме ве дагват бар: "Эй адамлар, пәк мусулман шахсыетлере середип гөрүң. Олар шу эдйән вагыз-несихатлары үчин сизден бир зат хантамамы? Пикирленип гөрүң, олар шунча кынчылык-эзъетлери нәме үчин чекйәрлер? Олар шунча ынамы-ыхласы ниреден алярлар? Олар хем сиз ялы аладасыз, диңе рахат дүнйә яшайышына чүмүп, аркайын яшап билердилер ахырын, нәме үчин олар дини яйратмак үчин җан эдйәрлер?

Умуман, оларың шахсыетине середиң ве ойланып гөрүң. Оларда Аллаха ве Ахырете иман болмасады, хас улы сылаг-газанҗа гарашян болмасалар, олар шейдип яшардыლармы? Олар кем акыл дәл ахырын. Гайта мусулманларың көпүси җемгыетиң иң пәк, ахлаклы, акыллы адамлары дәлми нәме? Шу делиллериң өзи сизиң иман этмегиңиз үчин, ыбрат алмак үчин, догры ёла ымтылмак үчин етерлик дәлми?"

104. Асманларда ве ерде үстүнден барып дуран нәче аятлары бардыр. Олардан йүз өврүп гечип гидйәрлер.

'Аят' сөзи, арапчада диңе суралардакы бир сетире, бир сөзлеме дийилмән, эйсем Аллахың тебигатдакы ве яшайышымыздакы хер бир гудратына, хер бир канунына, кераматына дийилйәр. Мысал үчин, пасылларың чалшып дурмагы Аллахың эрадасы билен боляр. Диймек, ол Аллахың бир кануны, бир аятыдыр. Аллахың аятларыны ики эсасы топара бөлүп болар. 1) Тебигатдакы аятлары. Ягыш, гар, ер ыранмагы, гураклык, шемал, ай-гүнүң чалышмагы... буларың хеммеси Аллахың тебигатдакы аятларыдыр. Олар адамың дашындан болуп гечйән затлардыр. Эмма оларың хеммесинде калп гөзи ачык, хакыкат гөзлегиндәки адамлар үчин көп-көп аятлар-ыбратлар бар. 2) Адамың җемгыет ичиндәки ве шахсы дурмушындакы Аллахың аятларыдыр. Пыгамбери я-да хак ёлуна чагырян адамы диңлемән, азгынчылыкларына довам этселер, иру-гич Аллах шол миллети хеләк эдйәр. Йөне адамлар шол хакыката дүшүнмейәрлер (дүшүнеслери геленок), гөрмедиксыраярлар. Аллах Тагала ине шу хакыката үнси чекйәр: "Хеләк болан миллетлериң яшап гечен шәхерлериниң харабаларыны хер гүн гөрмейәрсиңизми? Нусай, Мерв-Маргуш, Әнев ялы, Машад-Мисириан ялы шәхер медениетлери нәме үчин миллетлери билен биле йитип гитдилер? Азгынчылыклары себәпли дәлми? От-япракларың Томусда гүлләп өсүп, Гүйзде саралып гачмагы, Бахар паслы болса, тәзеден дирелмеги адамың хем яшайышында өлүмден соң тәзе дирелиш ве яшайышың бардыгына делил дәлми? Ай-гүнүң белли дүзгүне гөрә айланып дурмагы, пасылларың чалышмагы, ерде дагларың ве ёлларың ерлешдирилмеги ве ш.м. Аллахың екетәклигине делил дәлми? Шуңа меңзеш Аллахың бирлигини, дүнйә яшайышының панылыгыны, диңе ве диңе Аллаха гуллук эдип яшамалыдыгыны гөркезйән ниче аятлар бар". Йөне адамзада шол аятлар өз таквалыгына, ылмына ве иманына гөрә сырларыны ачяр. Дүнйәниң хапасына, зовкы-сапасына, кейпи-азгынчылыгына чүмүп гиден адам хич вагт шоңа дүшүнмез. Оңа шол гудратлары гөрүп билмек, гөрсе-де шолардан нетиҗе чыкармак, ыбрат алмак несип этмез. Булардан башга-да, адамың хут өз дурмушында, тебигат-хәсиетинде көп-көп ыбратлар бардыр. Расулуллах(сав)-иң: "Өзүни билен Раббыны билер" диен хадисы шоңа ышарат эдйән болса герек.

Нәме үчин адам хемише адалаты говы гөрйәр ве гөз өңүне гетирйән адалаты хемише Аллахың шеригаты билен деңгелйәр? Меселем, өзүмиң шаят болан бир вакамың үстүнде дуруп гечмекчи. Мусулман юртларың биринде уммасыз байлыга эе болан бир адам барды. Ол мыдама телевидение ве радиода чыкыш эдип, Ислам динине дил етирер йөререрди. Шеригатың диңе бир көне дәп-дессурлардыгыны ве

оларың манысының ёкдугыны өңе сүрйәрди. Бир гүн онуң оглуны өлдүрдилер ве женаятчылары тутдулар. Ганхорлар зындан җезасына хөкүм эдилдилер. Ол адам болса, олара атув берилмегини талап эдйәрди. Ягны "Гана-ган, җана-җан" кануныны талап этди. Себәби, бу Аллахың адалаты ве диңе шол хем догры, хем адамың тебигатына-да лайыкдыр. Эмма мундан сәхел вагт өң онуң өзи: "Аллахың кануны көнелишди, онуң билен инди яшап болмаз" дийййәрди. Адам ислесе-ислемесе, өз тебигатында хем Аллахың аятларыны гөрүп билер. Нәме үчин башына кынчылык дүшен, өлүм ховпуна учран адам, өң ынанчсыз хем болса, деррев: "Аллах, Өзүң көмек эт" дийип ялбарып башлаяр? Себәби, адамың тебигатында Аллаха ынанч бар ве ол улы ховпа душ болан вагтында шол ынанч онуң өзи хем билмезден дашына чыкяр, өзүниң бардыгыны билдирйәр. Эмма адамлар шол аятлары хем гөрмейәрлер ве гөрмек ислемейәрлер. Хатда хакың ёлуна чагырян адамлар олара шол аятлары ятлатсалар хем, олар гөрмедиксыраярлар, кетҗаллык ве текепбирлик эдип, йүз өврүйәрлер. Аллах Тагаланың бизиң төверегимиздәки аятларыны санап отурмалы. Йөне япык калба нәче мысал берсең-де, пейдасы болмаз.

105. Оларың көпүси Аллаха ширк гошмаздан иман этмезлер.

Аяты илки оканыңда аклыңа гелйән маны шудур: Бу аят мушрик ве капырлара дегишли болуп, оларың Аллаха ынансалар хем, янындан башга ойлап тапан бутларыны ве ылахларыны Оңа шәрик гошмакларыдыр. Ягны Мекке мүшриклериниң өз Лат, Менат, Узза ялы бир топар бутларыны Аллах билен билеликде (янында) өзлерине худай эдинмеклеридир. Христианлар болса, Мерьеми, Исаны, Җебрайыл перишдәни Аллаха шәрик тутуп, ылах эдиндилер. Яхудылар болса, Узейри, өз руханы ве алымларыны Аллаха шәрик тутундылар. Башга капырлар болса, өз небислерини, кәбирлери өз ёлбашчыларыны, кәбирлери пул-байлыгы, өз шехветлерини ылах эдиндилер.

Йөне бу аят диңе капырлара адреслененмикә, я-да мусулманларың хем белли бир бөлегине адресленен болуп билерми? Мусулманлара-да дегишли болса, онда нәхили дегишли ери бар? Адамзадың тебигатында, ылымсызлыгы ве нәшүкүрлиги себәпли, хемише Аллаха шәрик гошмак ниети бардыр. Шу дөврүң адамларына середип гөрелиң, олар Аллаха ынансалар хем (атеист инди галмады), хөкман яны билен башга-да ойлап тапан ылахларыны шәрик гошярлар. Я ата-бабадан галан дәплерини, я өз психологиясындакы нәсазлыклар себәпли, гөвнүне гетирен ырымларыны Аллахың эмрлеринден ёкарда я-да иң болманда шолар билен деӊ тутярлар, я-да капырларың тәзе дүнйә медениетиниң тәсиринде галып, капырларың ызына дүшүп йөрлер (капырлардан өвренен затларыны Аллахың буюрян затларындан ёкары я шолар билен деӊ тутярлар). Нетиҗеде, пәк тевхыд ынанҗындан хем Улухыет (диңе Аллахың хөкүмдарлыгы), хем Рубубиет меселесинде даш дүшйәрлер ве ширке чүмйәрлер. Аллаха ширк гошян адам нәче өзүне мусулман дийсе хем, пейдасы болмаз. Ынанчда нәсазлык болансоң, яшайышда ве амалда хем догры (тевхыда лайык) яшайыша гарашмак мүмкин дәл, болуп билҗек зат дәл. Шонуң үчин оларың Аллаха ынаняндыгыны айтмакларының хем хич хили әхмиети ёкдур. Кә адамлар:

"Мен Аллах ынанярын ахырын" диййәрлер. Эмма ынанҗың нәдогры болса ве догры ынанҗа лайыклыкда яшайыш алып бармасаң, нәме пейдасы бар?

Меселә башга тарапдан середип гөрелиң. Му'мин адам хемише өз ичкки дүнйәсини барлап дурмалы. Онуң хабары болмаздан, калбында Аллах билен билеликде башга бир ылах дөрән болмагы мүмкин. Билшимиз ялы, ширк иң улы ве багышланмаян гүнәдир, зулумдыр. Нетиҗеси болса, Довзахдыр. Хадис-и Шерифде айдылышы ялы, гараңкы гииҗеде, гара дагың үстүнде гара гарынҗаның гымылдысындан-да хас гизлиндир ве шол себәпли хем, дийсең ховплудур. Шонуң үчин ширк беласындан хемише Аллаха сыгынып гезмели. Себәби, калплар Аллахың бармакларының арасындадыр. Шонуң үчин хер бир мусулман шу меселе барада йыгы-йыгыдан ойланып, калбыны ве амалыны барлап дурмалы, өзүни умуман контролда сакламалы.

Бу аят Аллахың ёлунда җан эдип йөрен мусулманлара-да дегишлидир: 1) Калбыңда билдирмән, ёлбашчылык (эмир болмак) арзувы, мен-менлик кесели, өзүңи кәмил ве етерликли гөрмек дуйгулары дөрәп билер. 2) Гөриплик, өйке-кине, дини өз бәхбиди үчин уланмак ялы амал ве дуйгулар дөрәп билер. Кә махал му'мин шол кеселлериң дөрейшини билмән хем билер. 3) Өзүне шол кемчиликлер айдылса, гахарланып, җемагатдан өйкеләп, йүз өврүп гидйән ягдайлары хем боляр. Шейлелик билен мусулманларың арасында фитне ве оңшуксызлыклар башланяр ве Исламың яйрамагына көп зыян етйәр.

Нетиҗе хөкмүнде шуны айдып билерис: Му'мин адама хич вагт рахатлык ёкдур. Ол өзүни (небсини, ички дүнйәсини) хемише барлап дурмалы, өз ичиндәки ве дашындакы гөреши довам этдирмели. Бу дүнйәде оңа говшамак ве ядамаклык, рахатланмаклык ёкдур. Ол хемише мелгун шейтандан әгә болмалы. ол адамы хемише ширк ёлуна итерҗек болуп дурандыр.

106. *Я инди Аллахың азабындан (җезасындан), умумыны (хеммесини) сарсҗак бир беланың гелмегинден я-да билмән-дуйман дуркалар, өзлерине дуйдансыз кыямат сагадының гелмеҗекдигинден аркайынмыдырлар?*

Ынсаның тебигаты унудыҗы ве нәшүкүрлиге мейиллидир. Ол деррев ягшылыгы ве рехимлилиги унудып, азмак билендир. Ол деррев аркайынлашмак ве текепбирленмек билен боляр. Ине шонуң үчин Аллах Тагала хак ёлуна чагырыҗыларың дагват-несихатларына гулак асмаянлара йүзленйәр: "Сиз нәме, өлүм гелмез өйдйәрсиңизми? Сиз нәме, кыямат гүнүнден аманмы? Кыямат сизе дегишли дәлми? Хасап-хесибе чекилмерис өйдйәрсиңизми? Хер бир яманлыгыңыза сораг бардыгыны унутдыңызмы? Ери, онсоң нәдип бейле бипервай болуп билйәрсиңиз? Нәме үчин хакыката гулак асман, шол өңки шейтаны ёлуңыздан урдурып барярсыңыз?"

Адамзады көпленч шейтан: "Энтек вагт бар, яшың улалышанда дин ёлуна гирерсиң" дийип алдаяр. Йөне бу вас-васа диңе яландан ыбаратдыр ве хич хили манысы ёкдур. Нәме үчин? Бир-ики себәбини ылмымыз етдигинден гетирҗек

болалың: 1. Адамың нәче яшаҗакдыгы диңе Аллахың Өзүне беллидир. Адамың өзи оны билмейәр. Адамың он йылдан, белки бир айдан, белки бир сагатдан өләймеги мүмкин. Йөне өзи оны асла аңшырып билмез. 2. Адамың аңында 'гаррылыкда өлүнйәр' диен пикир орнашыпдыр. Йөне статистика середениңде, гаррап өлйән адамларың мөчбери 30-40 %- ден гечмейәр. Өлйәнлериң галаны 40 яшдан өң бу дүнйәни терк эдйәрлер. Өлүм хем алымларың айтмагына гөрә, өзболушлы бир кыяматдыр. Себәби шол вагт амаллар, хем согап, хем гүнәлер кесилйәр. 3. Ондан башга-да, ислендик вагт кыямат гопуп билйәр. Онуң аятларда ве хадисларда беян эдилйән хемме аламатлары эййәм йүзе чыкды диен ялы. Расулуллах(сав) бир хадисында: "Мениң билен кыяматың арасы шу ики бармагың арасы ялыдыр" дийип, сүем бармагы билен орта бармагыны гөркезипдир. Шондан бәри 1428 йыл гечди. Эдил шу вагт кыяматың нә дереҗе голайдыгыны өзүңиз пикирленибериң. Аятда айдылышы ялы, 'кичи кыямат' дийип атландырылян өлүм хем, хемме адамың хеләк болян дүнйә кыяматы хем дуйдансыз затлардыр. Адам дүнйә аладалары билен гүмра болуп гезип йөркә, кыямат гелер дуруберер. 'Шуны этмели экеним' дийип, пушман этмек пейда бермез. Акыллы адам шу вагтдан шу затлары пикир этмели.

107. Олара айт: "Ынха мениң ёлум. Мен ынандырыҗы делиллер гөркезип, ынсанлары Аллаха чагырярын. Маңа уйянлар хем шоны эдйәрлер. Аллахы хер түйсли кемчиликлерден тесбих эдйәрин (узак тутярын) ве мен мүшриклерден дәлдирин."

Кур'аның хакдыгына аятлардакы бирнәче инчеликлер хем ышарат эдип дур. Меселем, аятларың көпүсиниң "Кул", ягны: "Айт" сөзи билен башланмагы шолардан биридир. Инҗил ве Төврата (хәзирки оларың ёйлан формаларына) сереदениңде, хайсы сөзүң кимиңкидигине дүшүнип боланок. Аллахың сөзүми, Иса(ас)ың сөзүми я-да роваят эдйән апостолларың сөзүми, дүшер ялы дәл. Бу ерде болса, гөни Расулуллах(сав)е йүзленме бар: "Олара айт: 'Мениң кәрим-кесбим, ишим, ёлум, алып барян угрум, максадым – адамлары Аллахың динине чагырмакдыр; пулсуз-миннетсиз, бәхбитсиз-пейдасыз, диңе Аллахың разылыгы үчин. Ягны мени Аллах Тагала шонуң үчин адамлара Пыгамберлик везипеси билен уградды."

Адамлары оярмак, дүшүндирмек, догры ёла гөнүкдирмек, мысал болмак, бейик му'мин ахлагыны гөркезмек үчин Мухаммед(ас)а Пыгамберлик берлен. Расулуллах(сав) иң соңкы Пыгамбер болансоң, инди ондан соң Пыгамбер гелмез. Шонуң үчин Расулуллах(сав)иң ишини, дини яйратмак везипесини биз довам этдирмели. Шонуң үчин бу аят бизе-де дегишли болуп дуряр. Аятда гечйән 'Басырет билен' сөзи өңденгөрүҗилик, пайхас, ылым билен диймеклиги аңладяр. Ягны дагваты хем пайхас-ылым билен, ылмыны билип, дүшүнип йөретмели.

Башга-да бу аятда Расулуллах(сав)е: 'Мен ве мениң билен шу дин ёлунда йөрейәнлер Аллахы бирлейәрис, Оңа гуллук эдип, Оны пәклейәрис (онуң пәкдигини боюн аларыс) ве биз Аллаха хич вагт шәрик йөңкемейәрис, икилик этмейәрис. Ондан башга ылах эинмейәрис' диймеклик буйруляр. Ине бу ерде дагватың иң эсасы максады ене бир гезек ныгталып гечилйәр. Адамлары ширк беласындан халас эдип,

екетәк хак дин болан Тевхыд (еке ылаха боюн болмак) динине гөнүкдирмек. Себәби, ширк адамың ахырет яшайышыны хеләк эдиши ялы (олары Довзаха элтмек билен), бу дүнйәсини хем хеләк эдйәр. Адамзатдан чыкян хемме яман ишлериң дүйбүнде ширк бардыр. Ол адамлары яманлык-гүнә ишлери этмеклиге, харамлыга, дөнүклиге, адамлык дережесинден чыкып, хайваның дережесине песелмеклиге ченли алып баряр.

108. Сенден өң иберен Пыгамберлеримиз хем башга дәл (үйтгешик дәл), диңе шәхерлер илатындан өзлерине вахй индерилен кәбир әрлердир (адамлардыр). Я инди шол ерлерде гезип гөрмедилерми? Серетсинлер ахырын, өзлеринден овалкыларың (өңки яшап геченлериң) акыбети (нетиҗеси) ненең болупдыр. Ве элбетде, ахырет юрды таквалар үчин (гүнәлерден гораняндар үчин) хас хайырлыдыр. Я энтек хем акыл эдип дүшүнҗек дәлми сиз?

Аятда ене шол дөврүрде Расулуллах(сав)иң Исламы яйратмагыны ислемейән ве шонуң үчин хер хили төхмет-хиле билен өңүни алҗак болян Мекке мүшриклерине анык җогап берилйәр. Илки билен шуны айдып гечелиң: Меккеде мүшриклер мусулманлара нәче физики эзъет берселер хем, асыл дүшүнҗе-пикир бабатында мусулманлардан үстүн чыкмасалар, долы еңиш газанып, Исламың өңүни алып билмеҗекдиклерине говы дүшүнйәрдилер. Шонуң үчин олар Расулуллах(сав)е диллери билен хүҗүм эдйәрдилер, онуң шахсыетинден кемчилик гөзләп, мусулманларың оңа болан ынамыны сарсҗак болярдылар. Айдян сөзлерине, төхметлерине гечмезден овал, бир мөхүм зады айдып гечелиң: дашымызда көп зат үйтгесе-де, адамың тебигаты хич үйтгемейәр. Шонуң үчин хем адамлары дине, догры ёла чекмек ёлундакы проблемалар хем, асырлар гечсе-де үйтгемейәр ве кыямат гүнүне ченли үйтгемез. Шонуң үчин Кур'аның шу аятлары хемише адамлары дине чагырмаклык ве несихат этмеклиги өзүне максат эдинен, ягны шол парзы берҗай этмәге чалышян мусулманлар үчин уммасыз несихат, ыбрат, дерс болуп дуряр.

Үнс берсеңиз, шу гүн хем Ислам үчин җан эдйән мусулманлара, дин душманлары шол өңки төхмет-шылтакалрыны айтмага довам эдйәрлер. Шол дөврүрдәки мүшриклериң хилелериниң шу гүнки шейтан ве онуң достларының хилелерине меңзәп дурмагы дийсең хайран галдырыҗы. Мүшриклериң биринҗи айдан сөзи шу болды: 1) Нәме үчин Пыгамберлик, дине чагырмаклык мертебеси шейле гарып ве везипесиз адама берилйәр? Соңра 2) Нәме үчин онуң Пыгамберлиги хак болса, ол гудрат гөркезмейәр? Шу гүнки мүшриклер хем хак дини яйрадыҗылара шол сөзлери дийййәрлер: "Гел-гел, сизе галыпдырмы дини яйратмак, сиз ким? Бир топар яш оглан, гарып-гасар. Сиз нәмә дүшүнйәрсиңиз? Ханы сизиң Аллах тарапдары боляндыгыңыз чын болса, нәме үчин сиз гарып, эҗиз, хемише кынчылык чекйәрсиңиз? Нәме себәпли?"

Аллах Тагала хем бу сораглара мыдама болшы ялы, долы канагатланарлы җогап берйәр: "Сиз гең гөрйәрсиңиз. Йөне сиз өңки Пыгамберлере үнс бермедиңизми? Оларың хем көпүси гарамаяк адамлар дәлми, өмүрлерини гарыплыкда гечирдилер

дәлми нәме? Яхяны, Исаны, Луты, Юнусы, Идриси, атаңыз Ибрахим ве Исмаил Пыгамберлери (ас) алып гөрүң. Олар хем йөнекей адамларды. Олар хем иййәрдилер, ичйәрдилер, машгала гурярдылар. Пыгамбер дийленде, оларда үйтгешик гудрат гөрмәге гарашмак ялңышлык болар. Олар гудрат гөркезәен болсалар-да, диңе Аллахың эрадасы билен гөркезендирлер. Аятда-да айдылышы ялы, олар миллетиң, илатың ичинден йөнекей адамлар болуп, оларың еке тапавуды, олара вахйың гелмеги, ягны Аллах Тагаланың олары сайлап, олара аятларыны индермеги. Инди өңден гелйән ягдай шейле болуп дуран болса, сиз Мухаммед(сав)иң шахсыетинде нәме үчин үйтгешик затлар гөзлейәрсиңиз? Ол хем шол Пыгамберлериң бири-дә. Я сиз башга миллетлери гезип гөрүп, олардан шу затлары сорамадыңызмы, билеңизокмы? Шу затлар Мухаммед(сав)иң ызына дүшйәнлере, ёлундан йөрейәнлере-де дегишли. Бир адам хакыкаты, догры дини – Исламы дүшүндирйән болса, ол хөкман бай, везипели, танымал адам болмалы дийлен зат ёк. Аллах Тагала киме хыдает берсе, ыхлас берсе, шол адам бейгелип гидиберйәр. Йөне гынансак-да, шол дөврде болшы ялы, шу дөврде-де адамлар хемме зады (шол санда хак-адалаты, догрулыгы, пәклиги, таква, ыхлас ве ыхсаны) амаллар билен, иман билен дәл-де, дүнъеви гымматлыклар болан байлык, везипе билен өлчәп башладылар. Ине Аллах Тагала бир сөзлем билен мүшриклере берк җогап берйәр ве хич хили сорага-шүбхә ер гоймаяр. Ызындан болса, оларың өзүне сораг берйәр: "Сиз шол Пыгамбер уградылан юртлары гезип гөрмедиңизми нәме? Сөвда-сатык билен шол шәхерлериң үстүнден хәли-шинди гечип дурсыңыз ахырын. Шол шәхер-юртларың Пыгамберлерине ытагат этмән, азгынлашандыгы үчин Аллах Тагала олара Өз җезасыны индерип, ём-ёк эдип гойды. Шол барада пикирленмедиңизми, ыбрат алмадыңызмы? Ине Аллах Тагала сизе-де өз араңыздан, өз миллетиңизден, танап-сылап йөрениңизи, пәк ахлаклы ве эдепли адамы (Мухаммед-ас-ы) Пыгамбер эдип иберди. Шоңа ытагат эдип, диңлемегиң дерегине, сиз кетҗаллык ве мен-менлик эдип, онуң шахсыетинде кемчилик агтарып, айбыны тапҗак болярсыңыз. Аллахдан горкмаярсыңызмы? Бир мусулман адам гелип, сизи хак дине, догры ёла, пәк ахлага ве адалата, халаллыга чагырып дурка, сиз нәме үчин йүз өврүйәрсиңиз ве оңа душманчылык эдйәрсиңиз? Аллах Тагала өңки миллетлери хеләк эдиши ялы, сизи хем хеләк этмегинден горкаңызокмы? Сизиң шол миллетлерден нәме тапавудыңыз бар, я сиз олардан гүйчлими? Сизден гүйчли миллетлер хем бир бада ёк болуп, хеләкчилиге учрамадымы? Я сиз Аллах Тагаланың үйтгемез кануны (Суннетуллах) сизе дегишли дәлдир өйдйәрсиңизми?"

Адам өңки несиллериң яшайышындан дерс-ыбрат алмаса, дурмуш-яшайышың манысы, максады барада ойланмаса, оңа адам дийип болармы? Онуң диңе гарныны доюрмак ве җынсы ислеглерини канагатландырмак үчин яшап йөрен хайванлардан нәме тапавуды бар? Пикирленмек, өңки несиллериң яшайышындан ыбрат алмак, акылың аламатыдыр. Гынансак-да, хәзирки дөврде пикирленйән адамларың саны гитдигиче азалып баряр. Адамлар диңе бир гүн билен яшаярлар ве өз дүнъеви бәхбиди үчин хич хили адамчылык када-кануныны танамаярлар. Дурмушы, медениети гурнаянлар хем, адамларың пикирленмезлиги үчин җан эдип, мүңлерче

бош гүйменже, кейпи-сапа гөрнүшлерини ойлап тапыпдырлар. Хумар оюнлары, танс, харам ичгилер, неше серишделери, айдым-саз ве ш.м. Үнс берсеңиз, бүтин җенаятларың ве адамларың рухы кеселлере учрамагының дүйбүнде шу затлар ятыр дәлми? Йөне адамларың пикирленмезлиги шу җенаятларың өңүни алмакдан хас герекли боларлы (Кәбирлери үчин адамларың пикирленмеги шу җенаятларың хеммесинден ховплы боларлы. Үнс бериң, җенаят гадаган болса-да, җенаята себәп болян бу затларың хеммеси канун тарапындан ругсат берлен ве ики эл билен голданян затлардыр, пикирленмек, сыясат барада, тарыхы хакыкатлар барада ойланмак болса, җенаятларың өңүни алян зат болса-да, гадаган, иң улы җенаят хасапланян зат). Себәби, пикирленйән адам, окаян адам, хакыкаты ве адалаты гөзлейән адам, даш-төверегиндәки болуп гечйән затлара дүшүнмек ислейән адам сүри болмакдан чыкяр, өзүниң гарашсыз пикири болан шахсыете өврүлйәр. Бу болса, көплер үчин ховплы болуп дуряр. Шонуң үчин Аллах Тагала йыгы-йыгыдан Кур'анда адамлары пикир этмеклиге чагыряр. Аллахың динине уймаян, хакыкат билен яшамаян адама (миллете) нетиҗеде хеләкчилик гарашяр. Бу Аллахың Адам(ас)дан шу гүне ченли довам эдип гелйән кануныдыр. Аятың соңунда болса, Аллах Тагала Аллахдан горкуп яшаян бенделериң, шеригаты өзлерине яшайыш ёлы эдинип, гүнәлерден сакланып, Аллаха ыхлас эдип амал эдйәнлериң үстүнлиги барада айдяр. Олар бу дүнйәде хор яшасалар хем, кынчылык чекселер хем, ахыретде олара Аллахың разылыгы ве Җеннетиң ныгматлары гарашяр. Шол йөнекейҗе хакыката дүшүнмек шейле кынмыка? Кичиҗик чаганың хем өңүнде чүйрүк ве кичиҗик алма билен уллакан, гызыл, парлап дуран алманы гойсаң, говусыны сайламагы башарар. Шу чүйрүк, дүйби бош дүнйәде элли-алтмыш йыл кейпи-сапа ичинде яшамак говумы (ол хем Аллах несип этсе) я-да бираз хор болсаң хем, хак ёлуны тутуп, бакы болан Җеннети газанмакмы? шейтан ве небислериниң вас-васаларына гулак гыздырып, өзлерини алдадып, шейтаның ойнатгысы болуп, Довзахың ёлуны тутанлара инди нәме диймели? Шу йөнекей хакыката дүшүнип ве гөз етирип билмейән адамлар өзлерини акылдар, окумыш, хемме зады билйән хасап эдйәрлер ахырын. Онда нәме үчин ниче йыллар боюнча шол "акылдарлар" адамлара багтлы, аладасыз, җебислиге ве доганлыга даянян, адалатлы, халал ве пәк яшайыш гетирип билмән, бир ол яна, бир бу яна урунып, хер урунышда хем мүңлерче адамы көсәп, бир гиден ыкбаллары йыкып ве хатда бир гиден гатлаклары ёк этдилер дурдулар? "Акылдарлара" йүзленйәрин: бу җагаз оюнларыңыз сизе кыямат гүнүнде-де көмек эдермикә? Өзүңизи алданыңыз билен, Аллах Тагаланы алдап билерсиңизми? Эртеси гүн пушман эдип: "Эй Раббымыз, бизи тәзеден дүнйә ибер-әй, биз ялңышыпдырыс, пушман этдик" диймерсиңизми? Довзахың азабына чыдарсыңызмы? Хемме задың соңы ве хөкманы суратда сорагы-җогабы бардыр. Шоны унутмаң ве эртеси гүн – бизе айдылманды – диймәң. Ахырет гүнүнде адамлара дүнъеви өлчеглер билен баха берилмез. Диңе таквалыгына (Аллахдан нә дереҗе горкуп-сыландыгына, Оңа вепалы болуп яшандыгына) середилер. Бу затлар Аллахдан гелйән хакыкатлардыр. Оларда шек-шүбхе ёкдур ве олар үйтгемездир. Инди шунча делил-аятлардан соң хем адам догры ёла гелмесе, өзи ойлансын. Хер адам нетиҗесине чыдаса, өз йөрежек ёлуны сайламакда азатдыр.

109. Нетижеде, Пыгамберлер умытлары үзүләйҗек ягдая геленлеринде ве "Бизи яланладылар (инди бизе хич ким ынанмаз)" дийип ойлан вагтларында, ярдамымыз олара гелди дуруберди ве исләнимизи халас этдик. Гүнәкәр топардан болса, азап-җезамызызына гайтарылмаз.

Пыгамберлер (ас) хем ынсан. Оларда хем хемме дуйгулар бар. Олар хем кәмахал адамларың ылымсызлыгындан, кечҗаллыгындан ядардылар. Йөне хер нәхили болса хем, Аллахдан умытларыны үзмән, сабырлылык ве ыхлас билен өз ишлерини (Пыгамберлик везипеси болан дагваты, адамлары хак дине чагырмаклыгы) довам этдирйәрдилер. Шол ягдай Мухаммед(сав)де хем болуп гечйәрди. Ол хем кә махал - дагват угруна болмаяр- дийип гысылярды ве Аллах Тагала оңа аятлар индерип, оны көшешдирйәрди. Кә махал инди башга хич ким Ислама гирмеҗек ялы болярды. Мысал үчин Мекке дөврүниң соңкы йылларында Расулуллах(сав) нәче җан этсе-де, дине тәзе адам гирмейәрди. Мусулманларың саны шол өңкүлигине сакланып гелйәрди. Эмма Аллах Тагала гарашмадык еринден оңа көмегини етирди. Медине илаты бир четден Ислама гирип башлады. Аллахың ярдамы меселесине геленимизде болса, онуң шертлери бар:

1. Бир аятда Аллах Тагала айдяр: "Сиз Аллахың динине көмек этсеңиз, Аллах хем сизе көмек эдер" (Хашр-7). Диймек, Аллахың ярдам этмеги үчин биринҗи ве иң эсасы шерт, му'мин бендәниң Аллах ёлунда ыхлас этмеги ве Ислама хызмат этмегидир.

2. Сабр этмеклик. Себәби, Аллах Тагала умыдыны үзмән сабыр эдйән бенделери билен билеликдедир.

3. Аллаха тевеккүл этмеклик (өңүрти хемме элден гелйән гайраты эдениңден соң)

4. Үзнүксиз, улы умыт ве ынам билен Аллахдан дилег этмеклик.

5. Таквалы болмаклык, себәби Аллахың ярдамы му'миниң таквалыгы билен гөни багланышыклыдыр.

Тарыха середип гөрсек, хемме Пыгамберлериң шу васплар билен үзнүксиз әгирт улы дин гөрешини алып барандыкларыны гөрсеңиз боляр (мысал үчин Нух-ас-ың 950 йыллап, үзнүксиз дүшүндириш-дүзедиш несихатларыны довам этдирмеги). Эмма шонда-да адамларың иман гетирмедик ягдайында, гайта терсине, Пыгамбере ве Хак дине душман болан ягдайында, анха шонда Аллахың ярдамы етишйәр ве капыр ковумлар хеләк болярлар, му'минлер болса, халас эдилйәлер. Дуйдансыз Аллахың азабы геленде, ол капырлар доңуп-аңалып галярлар. Йөне инди гич болярлар. Кә махал Аллах Тагала капыр ковумлара бу дүнйәде җезасыны бермән, ахырете гоюп билйәр. Ол Аллахың элиндәки зат ве бу капыр-мүшриклериң җезасыз галҗакдыгыны аңлатмаяр. Себәби, олар шол җеза лайыкдырлар. Бу аят билен Аллах Тагала Мекке мүшриклерине-де, кыямата ченли бүтин душманларына-да дуйдурыш берйәр: "Сиз шу вагт гүйч-кувватыңыза-да, байлык-үстүнлигиңизе-де буйсанмаң.

Аллахың бир пурсатың ичинде сизиң хеммәңизи хеләк этмәге гудраты етерликдир. Галыберсе-де, ахырет гүнүнде сизе берк җеза бардыр. Шонуң үчин энтек гич болманка, ойланып акылланың. Хак дине болан душманчылыгыңызы терк эдиң ве иман гетириң. Тарыхдан, гечмиш миллетлериң хеләк болшундан мысал алың.

110. Хакыкатдан-да ол (Пыгамберлериң) кыссаларында акыл эелери үчин бир ыбрат бардыр. Бу тослама бир сөз дәлдир. Мегерем өңкилериң тассыклайҗысы, хер бир задың дүшүндирилмеги ве иман гетирҗек бир җемагат үчин бир хыдаят ве бир рахметдир.

Юсуф сурасының иң соңкы аяты болан бу аяты-кериме сурадакы беян эдилен хакыкатларың хеммесини җемлейән ялыдыр. Бу сурада Пыгамберлериң кыссасы гиңишлейин гетирилди. Оларың гөрешлериниң манысы, гечен ёллары беян эдилди. Аллах Тагала айдяр: "Шу Кур'анда гетирилен кыссаларда сиз үчин көп маны бар. Акыллы, пикир эдйән бенделере көп ыбратлар бар, хеммеси хем пәк ве халал ёл гөркезиҗи. Бу роваятлар тарых я-да эртеки дәлдир, я-да болмаса философия ве идеология текстлери дәлдир. Эйсем булар Аллахдан гелен хакыкатлардыр. Олар адамзат тарыхындан ыбратлар берйәр, ёл гөркезйәр. Бу роваятлар адам эли билен язылан, тосланан я-да гүман эдилен затлар болман, ичинде шек-шүбхе болмадык, хемме зады Ярадан, Билйән ве хер бир җанлы-җансыз нәрсәниң Хөкмүрованы болан, хер бир ише Гүйҗи Етйән, Хикмет ве Пайхас Эеси Аллахдан гелен Хакдыр. Онуң тослама дәлдигини китап эелери болан христиан ве яхудылар хем, Ибрахим(ас)ың пәк дини болан Тевхыд динини үйтгедип, ширке чүмүп гиден Мекке мүшриклери хем билйәрлер. Эмма шоны боюн алмак ислемейәрлер. Эмма Кур'аның шу пәк аятлары шоны тассыклаяр. Кур'ан адамлара хер бир зады дүшнүкли дилде гетирип берйәр. Хемме сорагларa анык ве долы җогаплар берйәр. Адамларың хер бириниң өз небси бар, өз бәхбитлери бар. Шонуң үчин оларың догрулары хем бир-биринден көп ве үйтгешик болуп дуряр. Кур'ан болса, екетәк Аллахдан гелен хакыкаты беян эдйәр ве адамларың бир болан (хак болан) адалатда, халаллыкда, догры ве пәк яшайышда бирлешмегини талап эдйәр. Эгер-де бир җемгыетиң (җемагатың) иман этме ниети ве ислеги бар болса, хак дине ве догры ёла ыхласы ве ымтылышы бар болса, онда шол топара Аллахың китабы өз сырларыны ачяр. Шоларың калбындакы иман-хыдаетини артдыряр ве шолар үчин бир рахмет китабына өврүлйәр. Хакыкатдан хем йүреги билен Аллаха берлип, Ислама йүреги билен хызмат эдйән ве догры ёлы гөзләп йөрен бенде элине Кур'аны алып, окап башласа, онуң иманы гүйчленмек билен боляр. Себәби, Кур'андакы хер бир аят гөвне җай, догры ве дийсең тәсин гудраты бар. Шонуң үчин Аллахың пәк бенделери Кур'ан оканда, гөзлеринден буюр-буюр яш дөкүлйәр. Омар(ра)ың Кур'ан окаланда тәсирленип, иман гетиришини, Мекке мүшриклериниң: "Халка Кур'аны диңлетмәң. Ёгса тәсирленип, мусулман болярлар" дийишлерини ятлаң. Хер бир Пыгамбере Аллах Тагала өзболушлы бир мугҗыза берен болса, иң соңкы ве иң сөйгүли Пыгамберине – Мухаммед(сав)е Кур'аны мугҗыза эдип берипдир. Кур'аның дийсең улы тәсир гүйҗи бар, себәби ол Хакдан гелен гудратдыр. Кәбир сахабалар (оларың йүреклери дийсең пәкди) Кур'андан хас бек тәсирленип, кеселлейән халатлары хем болярды.

Бир роваята гөрә, бир яш сахаба Расулуллах(сав)ың месҗидинде окалан Кур'ан аятларыны диңләп, шейле бир тәсирленйәр вели, өйүне барып, йүреги дуйгуларың җошмагына чыдаман, ёгаляр. Расулуллах(сав) шол яш сахабаның Җеннете гирҗекдигини айдяр. Йөне Кур'аның илкинҗи сахыпасында хем, Бакара сурасының илкинҗи аятында хем айдылышы ялы, Кур'ан диңе пәк йүрекден дине чемелешйәнлере (таквалылара) тәсир эдйәр, калпларыны гиңелдйәр, иманларыны гүйчлендирйәр. Себәби, Кур'аны окаян хер бир ыхласлы му'мин бенде аятларда өз яшайышыны, өз башына гелйән проблемалары, шоларың чөзгүтлерини, Аллахың гөвүнлик бермегини, тебигатдакы, тарыхдакы, җемгыетдәки канунларыны (аятларыны) ве гудратларыны гөрйәр. Даш төверегинде болуп гечйән вакаларың сырына гөз етирйәр. Аятлар онуң фытратында (тебигатында) бар болан, рухлар әлеминде гурсагына гуйлан хакыкатлары тәзеден ятладяр ве рухуны айдыңландыряр. Бу затлар онуң иманыны хас хем җошдуряр, шахсыетини кәмиллешдирйәр, рухы дүнйәсини бейгелдйәр. Шейле адам багтлы боляр, галкыняр, даяняр. Мунафыклар (икийүзлилер) ве мушриклер болса, бу аятың үстүнден гүлүшип, бир-бирлерине шейле дийишйәрдилер ве шу гүн хем дийййәрлер: "Кур'аны диңледик. Йөне аятда айдылышы ялы, ол хайсымызың иманымызы артдырды?" Элбетде, ол сиз ялы калбы гара, дүнйәпараз, диңе өз бахбитлерине ве небис арзувларыңыза ковалашян, Аллахы әсгермейән адамларың калбына Кур'ан тәсир этмез. Себәби, сизиң калбыңыз шейле дереҗеде гаралыпдыр, хатда инди несихат оңа пейда бермейәр. Шу гүн хем көп адам шонуң үчин Кур'андан тәсирленмейәр. Олара окап бер, айдып бер, бары бирдир, иман гетирмезлер. Ерден бугдай битирҗек болсаң, илки билен топрага тохум сепмели, соң сув бермели. Илки тохум сепмән, диңе сув тутуп ятсаң, ол ерден чөп-чалам, тикен-гамыш өсәймесе, башга нәме битсин?! Эдил шонуң ялы, адамың калбында имана ымтылмак, хакы гөзлемек, Аллахы сөймек ве сыламак, ахырет хасабындан чекинмек ялы тохумлар болмаса, Кур'ан окамаклык ве диңлемеклик оңа нәме пейда берсин?! Гара йүрек, яман пәл-ниет билен Кур'ан окаян адамың калбында иман гөгермез, гайта онуң калбында капырлыгы ве фасыклыгы хас хем артмак билен болар. Мунафыклар барада болса, Расулуллах(сав)иң шейле бир хадисы бар: "Олар лабызлы Кур'ан окарлар, мегерем окан затлары бокурдакдан ашак (калба) гечмез" Кур'аны калбың билен, бүтин дуркуң билен окамалы, өзүңи долы Аллаха бермели. Шонда ол иманыңы гүйчлендирйәр ве му'мин үчин рахмет чешмеси боляр.

СОҢЛАМА

Ине шу аят билен Юсуф сурасы тамамланяр. Расулуллах(сав)и барламак үчин сораг соран яхуды ве христиан алымлар ол Юсуф(ас)ың роваятыны билмез өйтдүлер. Эмма Аллахың индерен аятлары Инҗил (Библия) ве Төвратдакы дүшүндиришлерден хас гөврүмли, манылы ве догры шекилде меселәни аян эдип, олары хайран этди. Мухаммед-саллаллаху алейхи ве селлем, окаманы ве язманы билмейән бу арап адамсы, ниреден бу затлары билди? Элбетде Аллахың Өзүнден.

Бу ерде Ислам душманларының йөңкежек болян башга төхметлери хем асылсыз болуп галды. Ол хем Расулуллах(сав)иң бу ылмы христианлардан аландыгыны айтмакларыды. Христианларың дини чешмелеринде бу затлар ёк ахыры! Яланлары йүзе чыкды.

Сура Меккеде мусулманлара ве ылайта-да Мухаммед(сав)е чекип чыдап болмажак психики ве физики эзъетлер берилйән дөврүнде индерилйәр. Сурадакы сюжетиң үсти билен Мекке мүшриклерине берк дуйдурыш берилйәр: "Сиз Мухаммед(сав)е гарындаш ве тиредеш болсаңыз хем, оңа яманлык эдйәрсиңиз. Йөне соң пушман эдип гелмели болаймаң, Юсуф(ас)ың доганлары ялы" ве нетижеде шейле хем болмадымы нәме? Мухаммед (сав) өз гошуны билен Меккә гиренде, мүшриклериң хеммеси ондан аман сорамадымы? Өз эден ишлеринден утанмадылармы? Эмма вагтында ыбрат алан болсадылар, хас говы боларды ве бу гүн бу утанч ве масгара ягдая дүшмездилер. Шунча гүнә газанмаздылар. Мусулманлара гаршы сөвешлерде шунча адам йитирип, довзахы бойламаздылар. Мүшриклере дуйдурыш бермек билен, сураның аятлары му'минлере-де гөвүнлик берйәр ве кәбир дерс-ыбратлары берйәр:

1. Ниреде ве нәхили шертлерде болсаңыз хем, таквалыгы ве Аллах Тагала билен мухаббет багыны йитирмели дәл. Шонда Аллах сизлик болар ве хөкман ярдам эдер.

2. Мусулман бенде хемише дин душманлары тарапындан кынчылыклара, эзъетлере ве сүтемлере сезевар болар. Бу Аллахың үйтгемез Сүннети. Шейдип Аллах му'мин бенделериң иман-ыгтыкатларыны бекидйәр, олары сынаяр. Шол сынаглардан ыхлас ве таквалык билен гечйән му'минлериң гүнәлери шол саяда дөкүлйәр ве согаплары артып, Аллахың нездинде дереже-абрайлары ёкарланяр.

3. Мусулманлара аял фитнесиниң, шехвет ве зынаның шейтан ишлеридиги дүшүндирилйәр. Расулуллах(сав) бир хадисында шейле буюряр: "Мен өтүп гиденимден соң умматыма ики саны улы фитне ызымда галдырярын: байлык сөйгүси ве аяллар."

4. Гөриплигиң адамы гөр, нәхили гүнә ишлере итерҗекдиги айдыляр. Мекке мүшриклери хем эсасан гөрипликлери себәпли, Расулуллах(сав)ден йүз өврүйәрдилер дәлми?

Сураның соңкы аятлары болса, Юсуф(ас) роваятыны җемлейәр. Билшиңиз ялы, Исламда тефеккүре (пикирленмеклиге, гөз етирмеклиге) улы үнс берилйәр. Бир сагат тефеккүр бирнәче йыл ыбадата барабардыгы айдыляр. Аҗың халына докуң дүшүнмейши ялы, бу сураның манысына-да диңе эзъет ве җепа чекйән мусулманлар долы маныда дүшүнип билерлер. Юсуф(ас)ың рухы хал-ягдайына, онуң сабрына, Аллаха болан сөйгүсине диңе өзи зындан сынагындан гечен адам долы маныда дүшүнип билер. Юсуф(ас)ың дөврүнден мусулманлар зындана 'Медресе' дийип башладылар. Зындан му'мине диңе Аллаха бил багламаны, соңсуз умыт билен диңе Оңа ялбармак ве япышмак герекдигини, бүтин калбы ве дуркы билен Ярадана багланмалыдыгыны өвредйәр. Аллахдан башга дүнйәдәки бүтин гүйч ве

иктидарларың бош ве бидерекдигине гөз етирдйәр. Аллахың берйән рызкына, ныгматларына гөз етирип, дүшүнип, шүкүр этмәни өвредйәр. Зындан кынчылыклары, йыллар бойы шол ерде яшамаклык, йүзлерче адамың ыкбалына душ гелмеклик, адамлары ве иң эсасы өзүңи танамаклык оңа хич билмейән затларыны өвредйәр. Адамың, дурмушың нәхилидигини, өзенини, дүйп манысыны өвредйәр, хемме тараплайын диен ялы танадяр. "Өзүни танан Раббыны танар" хадисы гөр, нәхили манылы. Адамы ички дүнйәси, гурлушы, хәсиети, долы ве бүтин сырлары билен диңе кынчылыклар үсти билен танаса боляр. Зындан адамың ләликлигини, капризлерини ёк эдип, сабыр-канагат гүйҗүни артдыряр. Адама кын шертлерде шүкүр эдип яшамагы өвредйәр. Диңе өзүңи алада этмән, көпчүликлейин оңушып, агзыбир ве аркалашыклы яшамагы өвредйәр. Бу ерде туссаг адамкәрчилигиң, бирек-биреге рехимдар болмагың, гиңлигиң ёкары дережелерини өвренйәр. Бу ердәки яшайшың берйән ыбрат-дерслериниң чарчувасында (рамкасында) өңки яшайшыны долы анализ этмәни, ялңышларына долы гөз етирмәни өвренйәр. Өң үнс бермән, деңинден гечип гиден меселелерини адама гөркезйәр…

-СОҢЫ-